

05
9—11.
1869წ. №4

მნათობი

სალიტერატურო და სამეცნიერო ჟურნალი.

1869.

აპრილი.

ჩვენ უნდა ვმოხლოთ ჩვენი მუშაბდი,
ჩვენ უნდა მივცეთ მომავალი ხალხს...
*** — სს.

არც კაცი ვარგა, თუ ცოცხალი მკვდარსა
ემსგავსონ,
იყოს სოფელში ღ სოფელს კი არაა
არგოს...

ნ. ბარათაშვილი.

თბილისი.

„მნათობის“ რედაქციის სტამბაში.

1869.

0 3 110 2 75

დავით აღმაშენებლის ხელობის მუზეუმი

1869

Дозволено цензурою. Тифлисе, 15-го мая, 1869 г.

დავით აღმაშენებლის ხელობის მუზეუმი
...
...
...
...
...
...
...

...
...
...

05
2.11.
1869წ. №4

3735
1896

„მნათობი“ზედა.

როგორც სწოვადოდ ვეველა მოველინებას აქვს თავის მიხეცნი, ისე, უეკველია, „მნათობის“ დაარსების მიხეცნიც უნდა იყოს რამე. ამის გამომცხადება ღ გარევევა „მნათობის“ რედაქციამ აქამდის არა ღრცხსა სსჯიროდ, რადგან მიახნდა, რომ ის იქნებოდა თრიად ადვილი ცასაგე-ბი უველასათვის, ვინც კი ცოტაოდენად მინც იცნობს ჩვენს ესლანდეულ ლიტერატურას, მისი მოთხოვნილებისა ღ დანიშნულების დაკმაყოფილებას ღ მისს სწოვადო მდგომარეობას, ღ ამასთან ისიც იცის, თუ რამდენად არის დაკმაყოფილებული მკითხველი სწოვადოება მისი ნაწარმოებებით. ახლა კი, რადგან რედაქციას აქეთ-იქიდამ ესმის იმგვარი მსჯელობა, რომელიც ადვილად დაბრკოლებს „მნათობის“ წარმტე-ბასა, (რასაკვირველია მკითხველი სწოვადოების მხრივ) ღ რადგან უმეტესი ნაწილი იმ მსჯელობისგანი, ჩვენის აზრით, არის შემცდარი ღ უსაფუძვლო, ხოლო ზოგიერთი თინანი ღ მოუფიქრე-ბელი სსხიათისა, -- ამის გამო „მნათობის“ რედაქცია ღრცხსავს თავის თავს ვალდებულებად, რომ გამოაცხადოს სწოვადოების წინაშე „მნათობის“ დაწესების მიხეცნი, მისი მიმართულება ღ მიხანი.

55

„საქართველოს მოაძმის“ მოსწობის შემდეგ ჩვენ არა ვაქვს ყურ-ნადი, „ცისკრის“ გარდა; — ესეც აღსრულებს თავის დანიშნულებას, თუ არა — ამხედ სჯას მივანდობთ ჩვენს მკითხველ სწოვადოებას.

სწოვადოება სცოცხლავს, სცხოვრებს; მამსხადამე მისი არსება, როგორც ხორციელი, ისე სუფიერი ღ სხეობითიც მოძარაობდა, — ეს ბუნების კანონია. მოძარაობას ყოველთვის წარმტეება მოაქვს: ხიცოცხლე

სსკ სიტაცსლეს წადეს, დროს მოახოენილეს ეკსკოვიდეს, ირ-
კვის გზს წინხვლელაბისთვის. ამს ქქანს სიტაცსლეს ამს ქქანს
ანსუბობს.

ამ სსოგადოების ანსუბობის ღ სიტაცსლდის წანომადგენელი
სსკათა შორის, არის დიტურატურა, — ღ ბუერჩელ არა თუ მარტა
წანომადგენელი, ანამედ სელ-მდღვსელიცა ამ სიტუეებისადმი. მამ ახლას
ჩვენ ის ვიკითხობ: . . . . . შესამდეგელა მივილოთ, რომ ცოც-
ხალი, მსჯელი ღ ცვლილესა მქქანუ სსოგადოებას წანომადგენელი
იყოს ისეთი სალიტურატურა არგანო, რომელშიცა ერთი ანა არ
იზოგება ცხოველი, ერთი სავანი არ განხილეს ისე, როგორც ჭემდ-
რიტებს ღ სსოგადოების სანგებლობა მოითხოვს. . . . . თვით სსოგა-
დოებაც რომ იყოს სიტაცსლეს მოკლეუელი, მამის სალიტურატურა
არგანო დახიშნულეს განსაკუთრებით ის არის, რომ აღმრას სსოგა-
დოებაში სიტაცსლეს, აღუგეთეს მას ცხოველების ცუცხლი ღ მამსად-
მე დაყენოს იგი წანამტებისა ღ ხისრულის გზსზედ; სალიტურატურა
არგანო დახიშნულეს სულაც არ არის ის, რომ სიტაცსლეს მოკლე-
უელ სსოგადოებას ექვეშევრდომოს ღ ფრად წანამცად ღ მთქნარებით
ულადებეს მას მიღის-პირებს ღ კიდევ რაღაცა გამოუხადევ ღ გამო-
მურუეულ რაღაცებს, რომელსაც სსოგადოება მიყავს უკანსხელს
მდგომარეობამდის.

მაგრამ ჩვენი სსოგადოება არ არის სიტაცსლეს მოკლეუელი ღ
წანამტებცა სსოვს; ამის გამო . . . . . რომელიც უნდა იყოს
სიტაცსლეს მოკლეუელი სალიტურატურა არგანო, არ არის ჩვენი სსო-
გადოების შედეგი, ანუ გამოსავალი. . . . .

ამ დანარკმა ჩვენ იქმდის მიკვივსას, რომ. . . . . ჩვენი
სსოგადოებისთვის სსჭარო იყო დაანსუბულიყო სსკა რომელიმე უერ-
ხალი, რომელსაც უფრო მომეტეუელი სიტაცსლეს ქქანოდა, რომ სს-
ოგადოებისთვის უკეთესად ემსხურას, — რომელსაც სსგანდ ქქანოდა
წანამტებს მინი, ცხოველების გაუმჯობესობა ღ სსოგადოდ ჭემდრიტების
მიება.

ამსვედ, გვინია, ანავინ გვეწინააღმდეგოს, რადგან უეჭველია, ვამ-
და ქქანობდა ამ სსჭაროებას, ცოცად თუ ბუერად — მინცა ქქანობა-

და. მაგრამ ჩვენი ახლაც ის უნდა ვსთქვათ, რომ ბევრნი წარცხდნენ (ან წარცხენ) საკმაოდ ჩვენი საზოგადოებისათვის — მართლაც ერთ «დროებასაც». თუძცა ამ აზრის ნატრანებს ჩინებულნი მასუნი მიეცათ «მსათობის» ზირველ ნომერში, უ. ნ. ინაშვილისაგან, მაგრამ მინც ჩვენი უნდა ვსთქვათ (თუ გამეორებასზედ არ დაგვემდურება მეთისველი), რომ გასეთი ბევრნი ვერ ივინრებს ლიტერატურულ საქმეში, ამიტომ რომ იმას არა აქვს ისეთი სიფართოვე, როგორც აქვს ყურნაღს, და მას-სადაც ის ისე ვარტლად და ყოველის მსრივ ვერ განიხილავს საგანს, როგორც შეუძლიან აღასრულონ ეს ყურნაღმ. ცოდნის გაფრცვლება საზოგადოებაში, — საბუქვლისანი ცოდნისა, რამც აზრისა ანუ საგნის დაწვრილეთითი გამოკვლევას და გამოიკება შეუძლიან მხოლოდ ყურნაღს; გასეთი ამს ვერ აღასრულეს, ამიტომ რომ სიფრცე ნატრანს აქვს ცრემელი სიტვეს ყოველეთის მოკლედ უნდა სთქვას სოღმე.

«დროებაში» ბევრველ შეგვხდნენ ვარტელი სტატეებისა; მაგრამ ისინი საწვეეტ-საწვეეტად იბუქდებოდნენ, ეს გარემოება ამაზად ვახვე-ნებს, რომ გასეთში არა აქვს აღბელი ვარტელ სტატეისა: საწვეეტ-საწვეეტებად დაბუქდილი სტატეები ვი უმეტეს შემთხვევაში წარგვენ თავი-ანთ მნიშენელობას, და, მასსადაც, თუ სულ ყველასთვის არა — მომეტე-ბულეისთვის მაცე გაივლიან შეუმცნეველად *).

ეს საკლუღეებსება არ არის მცირე და ვერც თუ შესაძლებელია ამისი გასწორება, ამიტომ რომ გასეთსა და ყურნაღს თავ-თავისი საქმე აქვსთ და რა საქმესაც აღასრულეს ყურნაღი, იმას ვერ აღასრულეს გასეთი; გასეთის ასწარესი მცირეა, ყურნაღისა ვარტელი, რაც შეუძლიან ყურნაღს. იმას ვერ შეიძლებს გასეთი, — ეს ისეთი ჭეშმარიტებაა, რომ ყველას ამ

*) «დროებაში» ის შემთხვევაც რამდენჯერმე მოხდა, რომ სტატეის თავი ბუქდებოდა და შეიძლები ვი აღარა; ზოგჯერც შეიძლები იბუქდებოდა რამდენიმე თვეს შემდეგ. — ამ შემთხვევაში ჩვეულებრივი მცი-სველი ვერ გამოიტანდა იმ სარგებლობას, რომელსაც გამოიტანდა მამინ, რომ ის სტატეა ერთად დაბუქდილიყო. ჩვენს გვერდისა, რომ მომეტე-ბულ შემთხვევაში სტატეის თავი დაწვიებული აქვს მეთისველს, რა-ღესაც ბოლოს ვითსულობს. მასსადაც ამ გვარად დაბუქდილი სტატე-ები ვერ მოახდენენ მეთისველში ჯეროვან შთაბუქდილებას და თავის და-ნიშენელებასაც ვერ აღასრულეს.

ასრის მოწინააღმდეგე შეიძლება შევადაროთ იმ კუნძულებს, რომელიც, სადაც ზღაპარში, ცდილობდა თავისი თავით კედელი გაეგრილა და შედეგში ის გამოუვიდა, რომ კედელმა მას გაეგრილა თავი!

რომ ხელნ. ინჟინერის სიტყვების გამოყენება არ მოგვივიდეს, ჩვენ ესაა უნდა ვიკითხოთ: შეიძლება ლიტერატურა წარმეტყველებაში შევიშვიდეს უკრიტიკოდ?

«საქართველოს მოამბის» მოხსენების შემდეგ ჩვენ თითქმის აღარ გვქონია რიგანი ლიტერატურული ბასი, თუმცა სრულყოფილად არ შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი ლიტერატურა იმ გზასეუდ მიდიოდეს, რა გზასეუდაც საჭიროა მისი წასვლა, იმ საქმეს აღსრულებდეს, რაც საჭიროა აღსრულებს და ისე აღსრულებდეს, როგორც რიგია და სასარგებლო საზოგადოებისათვის მისი აღსრულება. ჩვენ არ ვიტყვით კრიტიკასეუდ შესასებ დრო გამოშვებითი გამოცემებისა. . . ამასაც რომ თავი დავანებოთ, რამდენი წიგნი გამოხუდა ჩვენში ამ უკანასკნელ დროს: — სთქვამს რამე ლიტერატურამ მათ შესასება? დათვას იგინი? ნუ თუ იმ წიგნებს ხვდუღუღებებს არა ქონდათ რა? ნუ თუ ღირსება არა ქონდათ რა? ნუ თუ წიგნების გამოცემა ისეთი მოვლინებაა ჩვენში, რომ ყურადღებების ღირსი არ არის?... ძვრამ გასეთი, თავის მცირე სივრცისა გამო, კრიტიკას ვერ იგინებებს, კრიტიკა გასეთის საქმე არ არის. ხოლო საზოგადოებრივ ის უნდა ვსთქვათ, რომ სადაც მართლ ერთი ლიტერატურული ორგანოა რიგანი, იქ ლიტერატურული ვარჯიშობა ძალიან მხელი მოსალოდნია და ისიც ადვილი შესაძლებელია მოხდეს, რომ იმ რიგანმა ორგანომაც დაქვარგოს თავისი სიცოცხლე და უკან უკან წავიდეს.

ერთის სიტყვით კრიტიკა არის სიცოცხლის ძარღვი ლიტერატურისათვის, ის არის მცხროვრებელი და მცხროვრებელი მისი, ის არის მისი წარმეტყველებელი: რაღა თქმა უნდა, რომ რიგანი კრიტიკის მექონე ლიტერატურა უფრო სასაღისისა საზოგადოებისათვის, უფრო გასავალი და მნიშვნელობაცა აქვს საზოგადოებაში. ძვრამ კრიტიკა შეუძლებელია იქ, სადაც მართლ ერთი რიგანი სალიტერატურო ორგანოა (თუ გინდ ვსთქვათ კადეც, რომ ამ ორგანოს სივრცე არას უშლის კრიტიკას). ამედი მარტოს ნათქვამის წინააღმდეგ მე არავინ მიმიშვერს თითხ «სასოფლო გასეთსეუდ» და «გუთნის დედასეუდ», — . . . . .
. . . . . მასსადამე დაგვრჩა «დროება» — მარტო «დროება», — და ვისაც ამის მეტი არა უნდა რა, იმას არ უნდა არც კრიტიკა

ქართული ლიტერატურისათვის, არც ჯერჯერობით და ყოველ-მხრივი საგნის
 ან აზრის გამოკვლევა; იმას არ უნდა შევნიშოთ და ცოდნის გავრცე-
 ლება საზოგადოებაში, და ერთის სიტყვით ის უგულებელ-ყოფს იმ
 ხელოვნებას და საქმეს, რომლის აღსრულებას შეუძლიან მსოფლიო
 განათლებისათვის.

ეს არის კიდევ სამწუხარო, რომ ზოგი ერთი «მნათობის» და-
 სებაში წინდავს «დროების» განგურრენციას, ესე იგი იმას, რომ ვითამც
 «მნათობს» უნდადეს «დროების» დაცვა — ხეობითაც და ნივთიერებითაც.
 ამ აზრის შექმნის ძალიან სცდებიან, რადგან ხეობითი დაცვა «დრო-
 ებისა» «მნათობისთვის» სრულებით სასარგებლო არ არის; და ნივთიერე-
 ბითი დაცვიდან კი სრულებით არა გამოდის რა იმას. ჩვენში ლიტერა-
 ტურას ისეთი დიდი შემოხვევა არა აქვს, რომ დიდეს განგურრენ-
 ციად: ვინაჲ ეს საქმე (უფროსისა თუ გასეთის გამოცემისა) ესმის, ის
 სრულებით ვერ იფიქრებს იმას, რომ «მნათობს» უნდადეს წართვას
 «დროებას» ხელის-მომწერნი: ვთქვათ რომ კიდევ წართვას — რას
 მიიღებს დანახეხში? რასაც მიიღებს — ღირება განგურრენციად? ან კი
 შრომის დამაჯილდოებელი იქნება? ძაგრად. . . დაუტკოთ ამხედ
 ლაზარაკი; ამის მოქმედს უგულებელ ბევრი არ უფიქროს ამის თემის დროს.
 ამისთანა უცნაური და უსაგლო განგურრენციის განზრახვა ჩვენ არაოდეს
 არა გვეჩინა: განგურრენცია ისევ ვაჭრობას თუ შეეფერება, თორემ ლი-
 ტერატურასში განგურრენცია (ისიც ჩვენში და ისიც «დროების» შესახებ)
 ეთანხმწერება უგუნურებას და უხატობას.

საზოგადოდ უნდა ვთქვათ, რომ «მნათობი» თავისი ჩასხილვანვე
 ჯერმნობს ცუდს გარემოებას: ჩაისხა ცუდი გარემოებითა, დაიბადა ცუ-
 დი გარემოებითა და ამ პირველ თავის არსებობაშივე ჯერმნობს თავის
 წარმტებისათვის იფრიად დამბრკოლებელს გარემოებას. ზოგი აწერს
 მას «დროების» განგურრენციისათვის დაბადებას და — რასაკვირველია უბ-
 ლეერის; ზოგი ამბობს ჩვენი საზოგადოებისათვის უფროსი საჭირო
 არარის და ისიც, რასაკვირველია — ცხვირ აწევით უფერებს, და ზოგიც
 კიდევ რამდენ ხანად უთხრის მას ძირს, და ეს ყოველივე ნათქვამი და
 ქცევა მის შესახებ მით უფრო სამწუხაროა «მნათობის» რედაქციისათვის,
 რომ არის გამოქმენარე ასევე თაობიდან, რომელთაცანაც «მნათობს»
 დიდი იმედი ჰქონდა. ერთის სიტყვით «მნათობის» რედაქცია თავის
 ჩასხილვან აქამომდე ჯერმნობს ძალიან უხერხელო გარემოებას, ძაგრად მ-

ინც მტკიცედ არის თავის სანქცესად. ერთი რაის სუფით მსხნჯის სხ-
რი ზ წინააღმდეგობა ინე შეიძურესა იმის სიმტკიცესად, როგორც
ზვირთები შეიძურესაინ სოღმე კლდესად. ამის გამეა «მხათობის»
რედაქციას სრულებით არ არის ეჭვი თავის სანგრძლივ სიტყვსადესად.
იმის ძალას მტკიცედ აქეს ჩაყრილი თავის სანძირველი, ზ თუ ერთი
ანძრებელი შეძისვეს რამ არა — ზოგეერთთ ზირთ წინააღმდეგ მსკე-
ღობას ვერ იყრი ვნებს ვერ შეუძლიან «მხათობისთვის» — მტკიცად
რამ, იმედა ვკაქს, უმეტესი სწილი იმ მსკეღობასა არის მიდგომითი
ღ უსაყრდელა.

საზოგადოად. დაწმუქებულნი ვართ, რომ არც ერთ ქართულ
გამოცემას არ გამოუცდათ ის უმსგავსე გასქობა, როგორც გამოც-
დასა «მხათობის». ყველა ამის ინიც უნდა დაუმტოთ, რომ იმის ინიცა
მიამხრნიც თითქმის არა ვინა ეყავს, რომელნიც ცდალობდნენ მისს გა-
ურცვლესას საზოგადოებაში, — სხვა სავლიტურატურა რაგასებს ვი ვსე-
თი მომხრნი სავცადას ეყოლია, ზ ეყავს კიდევ. ეს ვი იყრიად დიდი
გარეობას ჩვენი ლიტურატურისთვის. მამსხადამე «მხათობი» ყოველის
მსრია თავის თავის მოიბედას, თავის სავკითარ დინსესად აქეს უმე-
ტესად დამარბული თავის ვავრცელესად ზ საზოგადოების თანავმნობადა.

მისანი «მხათობის», რომ ბევრი სიტყვები არ ვინძაროთ, ის არის
რომ ემსხუროს ჭეშმარიტებს, ესე იგი სრუნავებს ჩვენი საზოგადო-
ებს სანძვილი სარგებლობისთვის ზ მისი მოთხოვნილების დამეყო-
ფილებისთვის. ამასთან იყრიადი მისი სურვილი ინიც არის კიდევ, რომ
უმეობროს ყველა რიგან გამოცემას, ზ თუ რდესმე მოურდა მათთან
ლიტურატურული ბასი, — ინიც იქნეს აგრეთვე საზოგადოებისავე სარ-
გებლობისთვის, ზ არა რაიელიმე გამოცემის დამსობისთვის ზ კან-
კურნიციისთვის. «მხათობის» ზრგობაში არ არის არც კონკურნი-
ციას ზ არც დამსობა რომელიმე ურსადისა თუ ვანეთის. დასმობი
თითონ დამსობა — უ «მხათობათადა». ვარსა ყველა ვარი დამდადებუ-
ლი დამსობა — ბორტესა, «მხათობი» ვი კეთილისთვის არის დასრე-
ული.

ჩვენ აქ სავბრად ვარცხავთ ზოგეერთთ ზირათვის გამოვცხადოთ
«მხათობის» თავი ზ თავი თანამომოქლნი, რომელთაც აღუთქეს მას მუდამი
თანამომოქლობა. ესენი არიან შედეგნი: თ. ალექსანდრე ვასტანვის მუ-
ქამსკურიან-ორელიანი, უ. ნ. ინაშვილი, უ. ვას. ზეტრიაშვილი, უ. ინ-

გილა-ჯანაშვილი, უ. წყალტუბელა & კადკე ბუკინი სხვანა, რომელთა
სახელს ან ვაცხადეთ იმიტომ, რომ ჩვენი ხსოვადაკებს ჭკრ ან იც-
ხაის იმთ. აგრეთვე დიდი იმედი გვაქვს თ. იღ. ჩვესკვიძის & თ.
ა. წერეთლის დახმარების, რადგან იმთ მწერლობას სხვა ორგანი-
კურ მოითავსებს. მსთანაკე დიდი იმედი გვაქვს, რომ «მხთობის» დაქს-
მარების თავის მშენიერი დაქსებით თთ. ფსკვდანიმი ფსკველი & ლ-
ვლე თუმანიშვილი. ერთი სიტყვით თანამშრომელთ მხრივ «მხთობის» იწა-
ად მტვიცედ არის, & სრულებით ან მოუკვს ის ხაქმე, რაც თანამშრო-
მელთ მხრივ მოუვიდა «საქართველას მოამბის» («დროების» რეკონსტრუ-
ქციის სიტყვებით). ამხედ რომ ძღვან ან გავაჭინურათ (იმიტომ რომ
არც მწკადი დაწვავთ & არც შამიურთ), ჩვენ უნდა ვსთქვათ, რომ თავი
თანამშრომელნი «საქართველას მოამბის» & «მხთობის» ყოვლის მხრივ
განიარჩევის ერთმანერთისავან; ამის გაძა თანამშრომელთ მხრივ «მხ-
თობის» სრულებით ან ემინის «საქ. მოამბის» ხვედრისა. მამსდაძე არც
ძვითხველი ხსოვადაკების თანგომბობის ეკვი აქვს, თუკა მკითხველი
ხსოვადაკებს უყურებს უყარდის დირსებს & ან იქცევს ამ შემთხვევაში
სხვა-ღ-სხვა უცნაური მოსაზრებითა & ახვარიით.

ამსთან «მხთობის» ეცდებს ყოველთვის წარმტკებსან, & რახც ის
კურ აღსრულეს ერთამდა, იმის აღსრულეს ეცდებს თან-ღ-თან, დროის
განმკვლობაში. იმის სიკეთე მომავალშია, ის არა მსწდდობის ზირველ-
შივე დიდიდას თავისი ძღვა & დანე, & ამისა გაძა ზირველი მისი სო-
მური ან იყო ისე ცოცხალი, როგორც იყო «საქ. მოამბის», ძვრამ
იმის იმედიცა აქვს მას, რომ შემდეგი მისი ხომარეა ან იქსების ისე
მოკლეულები სიცოცხლეს, როგორც ეს ხსნიათა მსწით ხსოვადად
ჩვენ დრო-გამომკებით გამოცემებს. ერთი სიტყვით «მხთობის» ხაქმე
& წარმტკებს მომავალშია: ჩვენ ან ავჩქარდებით, არც ძღვა-დონეს გ-
მოვიცდით ერთ ბამდა: — ხელ-ხელა გადავცვამთ ხანიკს & მივღთ წ-
რამტკებმდის. ეს ყოველთვის ხვობან, როგორც გვიმტვიცნებს ამს
ცხოვრებით მომარეული გამოცდილებიცა. ესევე ბუნების ვახიიცა &
მამსდაძე სრულებით განივრულან.

დასსრულ წარუდგენთ მკითხველეს ზოგარამდის, რომლითაც ხელ-
მკვნიხლობს «მხთობის». იგი შესდებს ხმა განყოფილებისავან: 1) ხ-
მკნიყოარავან, 2) ხადიტორ-ტუროსავან & 3) დადტვიცნავან.

სამეცნიერო განყოფილებაში იქნებან:

- ა) ისტორიული სტატიები.
- ბ) ბუნების მეცნიერებებთან სტატიები, საზოგადო ცხოვრებაში გამოხატულები.

სალიტერატურო განყოფილებაში იქნებან:

- გ) რომანები, მოთხრობები, დრამული თხზულებანი, ამბები და სურათები — ადგილობრივი ცხოვრებებთან დაკავშირებით, ასევე უცხოეთის ცხოვრებებთან გადმოღებული.
- დ) კრიტიკა და ბიბლიოკრიტიკული სტატიები.
- ე) სხვა-დასხვა საგნის შესახებ სტატიები.
- ვ) ლექსები, და

დამატებაში იქნებან:

- ზ) სხვა-დასხვა ენებზე ნათარგმნი რომანები, მოთხრობები და დრამული თხზულებანი.

ისტორიული ნაწილში განსაკუთრებითი ყურადღება მიუძღვრება საზოგადო ისტორიას და საქართველოს ისტორიას. საზოგადო ისტორიებთან დაკავშირებით უფრო იმ საფასის და სასელმწიფოების ისტორიას, რომელთაც ევროპის და მთელი კაცობრიობის ცხოვრებასა და განათლებასევე ეკავლება; ქონდათ, და აგრეთვე იმ სასელმწიფოებისასაც, რომელნიც რაიმე მხრით იგრიად შესანიშნავნი არიან. ამასვე ნაწილში ვიღავანაკებთ იმ ევროპის ცხოვრების შესანიშნავ ფაქტებსევეც, რომელთაზეც მოქმედებით ევროპის საფასს და მათს აზრებობას სხვა მიმართულება მიეცა და სხვა გვარ ცხოვრებაში გადავიდა. აქვე ვიღავანაკებთ რუსეთის ისტორიის შესანიშნავ ეპოქებსევეც. რაიცა შეეხება საქართველოს ისტორიას — ჩვენ ვეცდებით წარუდგინოთ მკითხველებს საქართველოს საფასის სრული ისტორიული ცხოვრება: მის დაარსებებთან მოყოლებული ვიდრე აქამდე. ამასთან განსაკუთრებითი ყურადღება მიუძღვრება იმ

დროს, ანუ ენაქს, რომელსაც საქართველოს ხალხსად, მის გობივ-
რულ ღ ნიეთიერებითს ცნობრებასად გავლენა ქქინია. ამავე ნაწილში
დავუბქდავთ საქართველოს ისტორიისათვის გამოსადეგ მასალებს.

ბ უ ნ ე ბ ი ს მ ე ტ ნ ი ე რ ე ბ ი ს ნაწილში ისეთი სტატუები იქნებიან
დაბუქდილნი, რომელნიც შეიცავს თვისში კანის სსეულის აკუბულებიას ღ
მისი შინაგანი ცნობრების აღწერას. ამავე ნაწილში იქნება ბუნების მო-
ვლინებაების აღწერა, მათი მიზეზები, მნიშვნელობა, ხალხსად გავლენა,
ღ სარგადლოდ იმ გვარი სტატუები, რომელნიც ჭებვრინს ხალხში ცრუ
ღ ამა მოაწმუნებას. აქვე დავუბქდავთ გვიგინურ სტატუებს, ანუ იმ
გვარ სტატუებს, რომელთაც საგნად ექნებათ კანის კარგა-მყოფობა ღ
სან-გრძლივი სიცოცხლე; აგრეთვე ემაწვილების მოკლას ღ გაფრთხილება.

რ მ ა ნ ე ბ ი ს ა, მ მ თ ხ რ მ ბ ა ე ბ ი ს ა ღ დ რ ა მ უ ლ ი
თ ხ ზ უ ლ ე ბ ა ე ბ ი ს ნაწილში განსაკუთრებით ყურად-ღებებს მივა-
ხერობთ ჩვენს ცნობრებას, — ღ თუ სსვას ენიღვან გადმოაქუელი მოთ-
ხრობა, ანუ რომანი დავუბქდავთ — ისეთს დავუბქდავთ, რომლის ამავე
ღ მომქმენი პირნი რაიმე მსროთ ჩვენ ცნობრებაში მომქმედ პირებს
მიემსგვსებიან.

კ რ ა ტ ი კ ი ს ა ღ ბ ი ბ ლ ი ა გ რ ა ფ ი ი ს ნაწილში იქნება
ეველას ახლად გამოსული წიგნის გარჩევა ღ დაფასება; რასაკვირვლია,
თუ საჭიროება მოითხოვს, ძველად გამოსულ წიგნებსაც არ დავაგდებთ
ყურად-ღებოდ; აგრეთვე ვენდებით, რომ დრო გამოშვებით გამოცემასაც
ყურად-ღება მივახერათ.

ს ს ვ ა ღ ს ს ვ ა ს ა გ ნ ი ს შ ე ს ა ს ე ბ ი ს ს ტ ა ტ ი ე ბ ი ს ნა-
წილში ისეთს სტატუებს დავუბქდავთ, რომელთაც საგნად ექნებათ: ჩვე-
ნი ცნობრების აწმყო მდგომარეობა ღ მიმართულება ღ მისი გაუმჯობე-
ნობისათვის საჭირო მოთხოვნილებაანი; უცხო-ქვეყნელთ ცნობრება ღ ხა-
სიათები; ემაწვილების აღწერა; ჩვენი მეურნეობისათვის ღ სახლოხლო-
ბისათვის გამოხსადეგნი გამოკვლევაანი ღ გამოძიებაანი; ეკონომია (ანუ ყა-
ირათი), მისი სარგადლო მნიშვნელობით; სსვას ღ სსვას მოკლე ამაბები ღ
სსვანი.

დასმატუებაში ვენდებით გავცნოთ ჩვენს შეითხველებს ეველას
შესანიშნავი უცხო-ქვეყნელთ ბელეტრისტიული (ანუ ხელოვნებითი)
თხზულებაანი, მგაღითად: შექსპირისა, შილერისა, გიოტესი, სერვა-

ნტებისა და სხვათა; აგრეთვე ამ დროების შესანიშნავი და გამოხადები
რომანიული თხზულებანიცა.

ამ შრომარამის წარმატებული აღსრულებს დამოკიდებულად, რასაკვი-
რეკლად, საზოგადოების თანაგრძობისადაც, რომლის ეჭვი არა გვაქვს
ჩვენ. დაწმუნებულნი ვართ, რომ საზოგადოებრივ ზღვრებში ვინ
დაუსედავი სჭა ვერაფერს დააკლებს «მნათობს» და «მნათობიც» შეიძლებს
თავის საქმის აღსრულებას — საზოგადოებისათვის სარგებლობის მოტანას.

ქ. თბილისი, 1869 წ. ძისი.

წერილი 6.

ბ ბ ი ლ ა ბ ი (გაგაძემკლეს).

ჩვენ ღაშაწავი გვექნება სათხილუე ჰბილუმბუდ, რომელითაც თხილს ამტკურებენ, ჭ მკრატელიც ვასსენეთ. რომ უფრო გარგად გავიგოთ საქმი, ჩვენ პატარა შორიდაგან მოუაროთ.

გსთქვით, შენ მიგვყავს ცხენი ჭ ზედ ავიკინია სხვა ჭ სხვა ბარგი-ბარსხსა: ეს ცხენი უქვეყლის მიდის ნაბიჯით. ახლა თუ შენ გინდა, რომ ის ცხენი ან ატყინო, ან არა ჭ ტარებით ატარო, მაშინ უნდა მოჰსხნა ბარგი ჭ შეუძნებუქო ტვირთი.

ახლა მეორე ცხენი ავიღოთ, რომელიც თითქო რაშაო, ისე მიფრინავს ჭ მიტყებებს, ან აჭვიდე იმას გარგა დიდი სიმძიმე, მაშინ ნასავ, რომ ის ხელ-ხელა დაწივებს სიარულს ჭ ტყინება ხუფაც არ შეეძლება.

მაშისადაჲ, ერთი ჭ იგივე ცხენი წყნარად ივლის, როცა დიდი სიმძიმე ჰქვიადა ჭ ჩქარა წავა, როცა ცოტა ბარგი ეკიდება. ერთსა ჭ იგივე ძალას შეუძლიან ჩქარაც იმოქმედოს ჭ ხელაც. თუ გინდა, რომ ძალამ ჩქარა იმოქმედოს, უნდა მსუბუქი საქმი ებაროს ჭ თუ ამ ძალას დიდს ჭ ძხელ საქმეს მიანდობ, მაშინ წყნარად იმოქმედებს.

აქამდინ ყველა ადვილად გასაგონი იყო, ახლა კი ცოტათი გავიმხელდება. მაგალითითთვის დაიჭირე მკრატელი მარცხენა ხელში ისე, რომ იმისი ცალი ზირი სწორედ ჭ დაუძრავად იდგეს; მარჯვენა ხელიც მკრატლის მეორე ტარს მოჭვიდე, მეორე ასწივ-დასწიე ჭ უჭირე იმის მოძრაობას. მთელი ამ მეორე მკრატლის ზირი მოძრაობს. ერთ დროს ერთი ამ მკრატლის ზირის წინა წვერი უფრო დიდ გზას გაივლის სოღმე, ვიდრე მეორე ზირის ბოლო, რომელიც ფარეშთან არის. წინა ზირი მოძრაობს ჩქარა, რადგანაც ის გარგა მოშორებულა ფარეშს, მეორე კი ხელა, ისე რომ ვერც კი შეგიძლიან შენიძვნა. მოძრაობაში მოძევანი ძალა კი ორივე ბოლოთვის ერთია. ახლა რადგანაც წინა ზირი მკრატლისა სიჩქარით მუშაობს ჭ უკანა ზირი კი არა, ამისთვის ისინი თავის მჭრელობის საქმეს ერთ ნაირად ვერ აკეთებენ. წინა ზირი მოძრაობს ჩქარა, ეს ჰგავს მატყინებელ ცხენს, რომელიც დიდს ბარგს ვერ ავიდებს, თუ გინდა, რომ იმან არ დააქლას თავის ტყინებას. მე-

ორე გი -- თერეძთან -- მოძრაობს წყნარად: ეს სულა მკვლელი ცხენია, რომელსაც შეკიდვიან აჭკიდლო მძიე ბარგი. იმედი მჭებს რომ ახლავი გაიგე. მე მინდოდა ამქსნსა შენთვის, თუ რათ ჩავიდებთ სოლმე ამ სათხილე კბილებში ყველას, რაც გი მკვარია და მხელი გასატყვია, რატომ ეშვები, ან სავაშლეები ვერ გვემარებინ, მაგალითათ, თხილის, ან კაცლის, ან სხვა რისამე გატყვასში? ანა მოიგახე ისევ მკვრატყელი, იმის ცალი ზირი წარმოგედგენს შენ ზევითა ყბას, რომელიც არა მოძრაობს; შენავე ზირი, რომელსაც შენ ატრიალებ, წარმოადგენს ქვევითა ყბას, რომელიც აიწევს და დაიწევს, მოძრაობს. ყბა ვსთქვით რომ ორ ნახევრათ გავჭერთ. თითო ყბის ნახევარი წარმოგვიდგენს ერთს მკვრატყელს, ახე რომ ორივე ყბის ცალი შეადგენს ორს მკვრატყელს. ორი მკვრატყელი რომ გასხნათ და წვერი წვერს შეუერთოთ ეს ცხადად წარმოგვიდგენს ორივე ყბას. სავაშლე კბილები არიან ორივე ყბის ბოლოში, ესენი ჩქარა მოძრაობენ, ამიტომაც ვერ მოეპოვიან თუ რამე მკვარი შეხვდათ. სათხილე კბილები გი სხედან უკან, სვდაც ორივე ყბის თავია. ეს უკანა ორივე ყბა წყნარად მოძრაობს და ამიტომ უკანა კბილებიც დინჯათ და აუჩქარებელივ მოშაობენ და მხელად თუ რადისმე იმათ ცოცხალი გადურნათ რამე, ისინი მხელ სამუშაო საქმეს აღსრულებენ. ქვევითა ყბას ზევით და ქვევით აწვე-დაწვევის გარდა, შეუძლიან აქეთ იქით მოძრაობაც. შენ ერთ ზურის ლუქმსაც ვერ შემჯამდი, თუ რომ არ შეკედლონ აქეთ-იქით ყბის გაქნევა. მამის სათხილე კბილებიც ბევრს კვლარ დაგეხმარებოდნენ. ზურის დაღუჭა მამის შეიძლება, როცა ყბა მოძრაობს ერთი მხრიდან მეორე მხარეზე; ეს ყველას შეუძლიან გამოსცადონ: მარტო ზევით და ქვევით ყბის აწვე-დაწვევით ყველაფერის დაღუჭა გაუძნელდება ვაცხა.

მე გადავ დამრჩა ცოცხა რამ სათქმელი კბილებზედ. კბილის ფეხვი იმ კბილის ნაწილს აჭკიან, რომელიც ყბაში არის გამკვრებული. სავაშლე კბილებს აჭკს პატარა ფეხვი, რადგანაც ამ კბილებს დიდი ჯაფა არ ადგიათ, ეშვებს გი დიდი ფეხვი აჭკსთ და ღრმითაც არიან ჩამკვდარნი ყბაში; ეს ამიტომ, რომ მკვარი რამის გაგლეჯვის დროს არ ამოსცვივდნენ ყბიდგან; ამისათვის იმათი ამოგლეჯვაც ძალიან მხელიან.

სათხილე კბილებიც ყბის გაქნევ გამოქნევაში სავაშლის დაღუჭვის დროს შეიძლება დასარალებული იყვნენ. ჩვენ რომ სელს გვეკვრენ, მამისათვე ფეხებს განზედ გავდებთ, რომ არ წავიქცეთო; ესე ამ სათხი-

ლექსი კვიციანი წამოიღო მისი მხარეს აქვს გადაჭრული ფესვი, რომ ყოველი
 ტანსაცმელი კვიციანის დროს მკვრივ იდგნენ და სტრუქტურა კარგად დადგნენ.
 კვიციანის სუბიტი ნაწილის დანიშნულება, როგორც ვნებებით, ლექსია. ამ
 ნაწილს მუშაობას მინდა. შექმნა ჩქარა წახედინა კვიციანი, მკვრივ კვიციან
 შევიდნენ მინახარი აქვს გადაჭრული; ეს მინახარი ძირითად მკვრივია. თუ
 ვინახავს რადიშიმდე გატყევილი საქონლის თეიში, შენ ადვილად წარმო-
 იდგენ რა სახის კვიციანის მინახარი. ეს მინახარი ადვილად კვიციანს სი-
 წმინდავეს და ელვარებას; მკვრივ ამ მინახარს უნდა უფროსად კაცი
 მართლ შექმნისთვის კი არა. ეს იცავს კვიციანს გაფუჭებისგან: მინახ-
 არის მკვრივად კვიციანს, მშინ კვიციანს კვლავ იხილებენ. ყვე-
 ლას სიმკვრივე ამ მინახარის მტკიცია: როგორც ყანგი რკინისა სკამს და
 მძინარე მარმარილოს აიუჭებს, სწორედ ისე ყველა სიმკვრივე სკამს კვი-
 ციანის მინახარს. თუ ვინდა რომ კარგად შეინახოს ეს მინახარი, სუ-
 ლეკვამდე შევსე და მოუწევარ სილს. იმათი მუკვე გვიღო კვიციანს მკ-
 ვრიან სოლმე ვაცს, კვიციანს მოჭრავ იმ არის, რომ სიმკვრივე აიუჭებს
 კვიციანს მინახარს.

მე წელს გითხარი, რომ კვიციანი უ მინახარით სრულებით კვრ-
 სიერობენ. კვიციანი არ იზრდება ისე, როგორც თმა და ფრჩხილები,
 რომლებიც მოჭრის შემდეგ, ახლად გაიზრდებიან სოლმე. ყველამ ვი-
 ცით, რომ კვიციანი რაკი ერთსეფ გაიზრდებიან, მოელს სიცოცხლეში
 ისინი უნდა ეხმარებოდნენ ვაცს. რასაკვირველია ეს არ ითქმის ყმაწვი-
 ლების საძიკო კვიციანსეფ, რომლებიც ამოხდით ყმაწვილებს მუქმყო-
 ვრობის დროს; ისინი ამოდან დროებით და მერე ეცვლებიან სოლმე.
 საძიკო კვიციანი ყმაწვილს იცდა ოთხი აქვს, სოლმე დაცვლის შემდეგ
 იცდა რვა ამოუკ სოლმე; ამას შემდეგაც კარგად იმ რომ კვიციანის სი-
 ბრძნის კვიციანი ამოხდის ვაცს, რიცხვით ოთხი. ამ კვიციანს სიბრძნი-
 სის იმიტომ ეძახიან, რომ ესე იმ დროს ამოდან: როცა ვაცს სრუ-
 ლი ჭკუა და განება აქვს; სოლმე სიბრძნის კვიციანი ამოუკ იცდა ათი
 წლისს.

მე ყველაფერი ვერ გითხარი, რაც კი საჭირო იყო მეთქვა კვი-
 ციანსეფ. მკვრივ აქედანაც შეიტყობ შენ, რა ფასიცა აქვს კვიციანს;
 უფროსად შენ ვერ დალეკვდი სტრუქტურა და ისე დაუღუჭავს გადაყლა-
 შავდი: მშინ ვუჭს დიდი ვაფა დაადგებოდა. ვუჭს მშინ მონილებს
 სტრუქტურა კარგად, როცა კვიციანი კარგად დალეკვავ, მშინ ვუჭს ბევრი

9795
 06306
 9755

ძალა არ მოხდის. რამდენსაც კბილები კარგნი არიან, იმდენად გუჭი უღონოს, საჭმელს ძნელად მოინებებს. ჩვენ კბილები ძალიან კარგი გვაქვს და გაწეობილნიც კარგად არიან, იმიტომ ჩვენ უნდა კარგად დავუღუკეთო საჭმელი, რომ გუჭს ბევრი ჯაფა არ დაადგეს, რომლის ატანაც თავის სისუსტის გამო არ შეუძლიან. ხას ერთი მოიფიქრე, კარგი იქნება შენ რომ ორი მოხსმისსურე გუვანდეს, ერთი იყოს ღონიერი და ჯან მთელი, მეორე კი სუსტი და უღონო. ზირველი უსაქმოდ გუვანდეს, არა იყოს აკეთებდინებდე. მეორეს კი ამუშავებდე. ეს ხომ უსამართლოება იქნება, ამისთანა უსამართლოებას ბოლოც ცუდი იქნება; იცოდე, რომ შენი საქმე ცუდად გაკეთდება. ამიტომ მოუფიქრებლად იტყუა ის, რომელიც ტანის დროს ჩქარა და საჭმელს კარგად არა ჭეუჭავს, თითქმის დაუღუკავს გადაუღაპავს ხოლმე, ესეთი ტანს გუჭს დიდ ჯაფად უხდის იმას, რაც კბილებისათვის არაფერს ჯაფავს შეადგენს. ამის გამო კბილების საქმე ისევე კბილებმა უნდა გააკეთონ, რომ გუჭმა უფრო ადვილად აღასრულოს თავისი საქმე.

მაგრამ კბილებს შეუძლიანთ მარტო გაჭრა, დაღუჭა, დიდი ლუგების წვრილად დაგუწვა, ამის მეტი იმთ არაფერი არ შეუძლიანთ; ისინი საჭმლის ლუგმას ვერც დასკელებენ და ვერც ცომისავით გახდიან. მაშ სხვა რაღა შემწე უკლებათ კბილებს თავიანთ მუშაობაში. ცომის მოხსნელად რას მიუძღებენ ხოლმე იქვეილს? შენ მართალია პურის მცხობლად არა ჭეოთილსარ, მაგრამ ეს კი კარგად გეცოდინება, რომ იქვეილს წყლით მოჭეულენ ხოლმე და გამოდის ცომი. მაშ ცომის მოხსნელად წყალი ხდობება. ასე არის ჩვენ ზირშიაც. კბილები მარტო მშრალად ჭეუჭამენ ანუ ღუჭენ; რომ ლუგმა დასკელებს და ცომისავით გახდეს ამისთვის პურის გარეშე შემომწერიკებულნი არიან სასურვეკი ზღბურდლები. ეს ზღბურდლები დრუბელისავით წყლით არიან გაყდენთილნი. ეს წყალი თავის თავად გამოდის, ოღონდვი ვაცმა განხრობოს უბა. ამ წყლის სახელი შენ კარგად იცო; ამას ჭქვანს ნურწევი, ნუ კი გეგანება, რომ ამ ნურწევს მე მხოლოდ შესადარებლად ვეძახი წყალს, — ნურწევი მართლაც წყალია, მარტო ამაში ურვეთ ცოტადენი ნაწილი ა ლ ბ უ მ ი ნ ი ს ა (ცილა, ცილის დედა). ნუ კი შემომინდები ამ სახელი და შენთვის უცნობელი სიტყვით. ეს გამოხსნობად ისე ძნელი არ არის, რაგორცა ჭეუჭრობა, ეს გახლავს ცილა კვერცხისა. ნურწევი ურვეთ ცოტადენი ს ო დ ა ც. ამ ორივე ნივთიერებასა ხმარობენ სახ-

ნის ვითების დროს; ამიტომაც ჩვენი ღაზარაკის დროს ნერწყვი ქაფდება ჩვენ ზირში. ვვერცხის ცილა და სოდის წყალი რომ აურიოთ ერთმანერთში მიშინვე აქაფდებიან.

მაგრამ ეს აღბუინი და სოდა ზირში იმისთვის კი არა გვაქვს, რომ ნერწყვი ავაქაფოთ, ესენი შევლიან წყალს, რომ იმან საჭმელი ცომად აქციოს. ამითი დაიწყება საჭმლის ათას ნაირი ცვლილება, რომელიც გათავლება იმითი, რომ ეს საჭმელი მშვენიერ აღისებურ სისხლად გადაიქცევა. როდესაც საჭმელი გარჯად არის დალეული და ნერწყვიც კარგა აქვს გამკვდარი, ერთი სიტყვით ფაფის სახე აქვს, მაშინ ღუკმა მისად არის, და უნდა ქვეითკენ გამოვსავრდეს. ამ გამოვსავრებულ ღუკმას ესლს უფრო ბევრი თავგარდასხვადი უნდა გადასდეს. ხსლს ამხედ ვილანარაკოთ. ვვეყოფა ამდენი პასხი ვბილებსე.

წერილი 7.

ქ ე ლ ი.

შენ გესმობა, რაც მე ევობსედ გელანარაკე. ამ ევობს გარდა ზოგი ერთ სახლში სახლისა და ეზოს დასაწმენდათ მოჯამაგირე უფავთ დატყრილი.

რითი იცნობა ამ ნაირი მოჯამაგირე?

იმითი, რომ მას ყოველთვის ხელში ცოცხნი უჭირავს.

ჩვენი ენაც ისეთი ცოცხია და ჩვენს მეკარე მოჯამაგირეს ემსახურება; მაგრამ ეს ვია, რომ ჩვენი ენა, ყველა ცოცხებს სჯობია, თავის თავად მუშაობს, არას დროს არ გაცვდება, და არც ამტკვრებს სხვა ცოცხებისავით.

როცა დალეული ღუკმა უნდა გადაელაპოს კანმა, მაშინ ეს ცოცხნი აქეთ იქით ეცემა აუნვამს და დაუსვამს ვბილებს, ყველა ვუთხეებში მიესმის, ერთად შეტკვრებს დალეული ღუკმის ნამცეცებს, მერე ნინათაც გადაიქცევა. აი რითა სჯობია ეს ენა ყველა კაცის მოგონებულ ცოცხებს. მერე რასაც ეს ენა მოტკვრებს — გუნდასავით გასდება და ენის და ხსნის შუა ჩავარდება; ამ დროს ენის წვერი სავამლე ვბილებს მიებჯინება, და უკან ენის ბოლოვი ძირს დაიწვეს არხულ ფიცარისავით. მაგრამ ესე აჩქარებას არ გარჯა ცოცხა შევიცდეთ.

ზირში რომ შეიხედო შენ დაინახავ ჰაერს ვიწრო გასვალს, ამ გასვალში ჩამოშვებულია სხვა. ეს სხვა შეიძლება ფარდებს შეკადროთ, რომლებიც ზოგჯერ ორ ოთახსა ჰყოფენ, ზე ამ ფარდების ქვეშ გავალ შეიძლება ოღონდკი ზვეით აწიოს.

ეს გასვალში რომ ზირიდან მარტო გუჭში მიდიოდეს, მამის ჩაყვანა აღარ იქმნებოდა ძნელი. ეს აიწყოდა ზე დაღუჭილი ღუქმა თავისუფლად ჩაივლიდა ყელში. მაგრამ საუბედუროდ სურთ მოძღვარმა ამში ყარათი მოინძირა. იმან ამ გასვალს ორი დანიშნულება მისცა. ერთი რომ ცხვირიდან ზეირი ჩასულიყო იმში ზე მეორე — ზირიდან საჭმელი. საიდგანს ზეირი ჩადის ფელტებში, იმან არას დროს დაღუჭილი ღუქმა არ უნდა მოჰხვდეს. ამისთვის ყელი ისე უნდა იყოს გამართული, რომ ღუქმა სწორედ თავის გზასუდ გაინტყდროს. მამსადაძე ოღონდს ღუქმა გუჭისკენ მიემგზავრება, იმან უთუოდ გუჭში შემაჯალი კარები უნდა დაჭხვდეს.

როცა ჩვენ საჭმლის ღუქმას ვუვლავთ, მამის სწორედ ესე მახლება სოფელი.

შენ აქამდის, მგონია, არ შეგიტყვია, რომ ღუქმის ჩაყვანის დროს ჩვენ ყელში რაღაცა აწივს ზე დაწივს სოფელი, რაღაცა ინძრევა. ამ შემთხვევას ყურს არავინ უგდებს, რადგანს ეს თავის თავად ხდება. მაგრამ სას სცადე ზე ისე ჩაყვანე, რომ ზირში არაფერი გეღვას, შენ ამას მამინე იტომნობ. ეს გასვალში შეიძლება წარმოადგინო ჰაერის ოთახსა. ამ ოთახს კედელში კარები აქვს დაყოლილი თავის ფარდათი. ზეირში სანათური აქვს დატანებული, ეს სანათური ცხვირისაკენ არის მიმართული, იატაკშიც ორი მოგანებრო მიღები აქვს ჩატანებული, წინა მილი ფელტებისა, სოფელი უკანა მილი გუჭისა.

სას ახლა ჩაყვანეთ.

ფარდა აიწვა ზე ზეირის ხერხელს მიეფარება: ცხვირისკენ მიმავალი გზა შეიკვრება. მამის ფელტების მილი აიწვს ზე კარებს ქვეშ დაიძლება, ატრუთვე ცოტა კიდევ შეიფხვრება, რომ დაღუჭილმა ღუქმამ ადვილად გადაიაროს ზედ, ამას გარდა, როცა ფელტების მილი ზვეით აიწვს, აქედან სავარი ჩამოიწვს ზე მტკიცედ გადაეხურება ჩასვალს, დარჩება მარტოკა ერთი ჩასვალში გუჭის მილი. საჭმელი მამინე გუჭისკენ წავა ზე ჩასვლის უძელ ყველა უწინდელ დონესუდ დადგება.

შეშინებულად აქ დიდი სიმძინეს ვინც კი გარდა იფიქრებს იმ სხ-

წაუკლებს, რომელიც ჩვენ შიგნით სდებს, იმ გასაცნობარ აკებულებს-
 სკედ, რომელიც თავის თავად მუშაობს და რომელსედაც მთელი ჩვენი
 სიტყვისა და დამოკიდებული, ის მამინეკ იტყვის, რომ დიდი სირცხვილის
 კაცისთვის, რომ სხვა-და-სხვა საგანს სწავლობდეს და თავის თავისა ვი არა
 იყრი არ გაეგებოდეს. ბევრი ამ ცოდნას უსარგებლოდ დაუძახებს. ბევ-
 რი იტყვის, რომ ეს მარტოკა ყმაწვილებს უნდა უძიოთ, როგორც
 სხვა რამ არაჲ. დიდი ხანსირცხვილოა, რომ კაცი გონიერი არსება იყოს
 და თავის გონებას ვი არ ეკითხებოდეს, მხოლოდ მისდევდეს თავის ინ-
 სტიგტს, გულის თქმას, არ იცოდეს თავისი სხეულის აკებულება და მო-
 მართულება და გაჭირების დროს არ გამოისინიდეს იმას განსაცდელისაგან.
 ესეც ვი უნდა ვსთქვას, რომ ეს ღანძრავად არა ღირს, ჩვენ რომ მა-
 რტოკა ჩვენი აკებულება გვეპარებოდეს: მაგრამ რადგან სხვა აკებულებ-
 ნიც არიან ჩვენი საზოგადოებრივი და სასაქონლო, ამისთვის ჩვენი ვალ-
 დებულება ვინცადეთ ჩვენი მამინის მოწყობილება (აკებულება) ამიტომ,
 რომ მოვლას და ვატრონობას მხოლოდ მამინ შეგვიძლიან, როცა იმისი
 მომართულობა და ცხოვრების კანონები ვიცით. იქნება შენ კარგად
 ვერ მიხვდი რასაც გულისხმობ? მაგალითად, როდესაც დედებმა იცნან,
 როგორ ცოცხლობენ და იზრდებიან იმათი ვატრონ შეილება, მამინ ამ
 ცოდნას ისინი ძალიან გამოიყენებენ თავიანთ შეილების მოვლაში.

მე დარწმუნებული ვარ, რომ თუ ვინმემ უთხრა ყმაწვილს: არ უნ-
 და იღანძრავო როცა ვერსა სჭამო, ის უთუოდ დაატანს: უმეტე-
 ხად მამინ როცა ჯულანავო, — და კარგათაც ეცოდინება ამისი მიზეზი.
 რომ კაცმა იღანძრავოს, ჯერის ამოსუნთქვას უნდა; ამოსუნთქული ჯერი,
 შენ კარგად იცი, ვინაში დატროილდება ხოლმე. ამის გამო როცა
 ხმა ძალიან ჯეკითვულობ, წერტილებსკედ და მძიმესკედ უნდა დასდგე
 და შეისვენო ხოლმე, თუ არა, ჯერი დაეკაღვლება და მამინ შენ სუ-
 ლის მოსაზრებულად კრობამად სიტყვას ისეთ ალაგას გასწყვეტავ, სა-
 ცა არ შეიძლება გაწყვეტა. აი რის გამო არის გამართული ეს ვატრონ
 კარები, რომლებიც კუჭში და ფილტვებში შედიან სურვილისა მებრ; ეს
 კარები ძალიან საშიში განსაკვლია იმ ღუგუმანთვის, რომელიც სტუმრად
 უნდა ეწვიოს თავის ერთგულს მსხინძელს კუჭს. მაგრამ მარტო ერთი
 კუჭისკენ მიმავალი ძილი საკმაო არ არის კაცისთვის; კუჭის ძილის მე-
 ტი ძილი რომ არა გვექნება ყელში, მამინ ერთი სმის ამოღებაც
 აღარ შეგვიძლებოდა.

მაგრამ მიუბრუნდეთ ისევ ჩვენს ამბავს; ჩვენ გავიგეთ, რომ სასურველ თავის თავად დაიხურება ხოლმე იმ წამს, როცა ჩვენ საჭმლის ღუკმას ვუღაპავთ. მაგრამ თუ ამ დროს ფილტვებიდგან ჭაერი ამოდის, იმას უნდა თავისი გასაგლეჯი გზა მიეცეს, მაშინ ძალი თავის ადგილს დადგება, მაწაწა სთვარი, რომელიც იმას გადაფარებული აქვს, აიწკაწკვით და მაშინ საჭმელი იმის მაგივრად რომ უკან მიღში ჩავიდეს, წინა ფილტვების მიღში ჩავა. ამ გვარ ჩაუღაპავს უსერიერო ჩაუღაპავს ეძსინან. იცოდეთ რომ ამას ცუდი ბოლო აქვს. შენ მამხვე მოწყვები საშინელ სველას, გაღურჯადები და ხუფს ვეღარ მოიბრუნებ, მთელი შენი სსურული დაიწყებს თრთოლას და თვალები თითქმის გადმოგვცვთ; აქ არაფერი შეუღა აღარ შეიძლება, მხოლოდ საღებუტე უნდა მიიფარო პირსედ. ჭაერის შესახურთქავად დახმსული ფილტვების მიღი შენიშნავს თუ არა, რომ იმას დაუმატოებელი სტუმარი ეწვია, ყველა ღონის-ძიებას იხმარებს, რომ ის სტუმარი უკანვე გამოამგზავროს. ფილტვებიც ძირელ დაქსმარების ხოლმე ამას, თითქო იცანო, რომ ეს სტუმარი იმათ კეთილს არ დაყრის: ფილტვებს შეუდგებათ ერთი დიდი მოძრაობა და უბედურების მოხაშორებულად ერთად ბეკანს, ჭაერს გამოგზავნიან, რომ იმან გაგდოს გარეთვე რაც კი გზაზე შემოეყრება. ბოლოს ეს ფილტვებისგან ერთბაშად ბეკრი ჭაერის გამოგზავნა მოახდენს სველას, ფილტვებიდგან ჭაერის მოწოლით (სველით) უსერიეროდ ჩაუღაპული ღუკმა პირიდან ამოვარდება და რავი მიღი გაიწმინდება, მაშინ მოიხშობა აჩქარებული ფილტვების მოძრაობაც და უსინძოვრო გრძნობაც. ეს ხუმრობა ნუ გგონია, თუ საჭმელი ძირელ უსერიეროდ არის ჩაუღაპული, ისე რომ, ჭაერის მოწოლა ვეღარ გამოგდებს უკან ჩაუღაპულს ღუკმას, მაშინ გაცი იმ წამსვე მოკვდება. ამისთანა მცაღლითი ბეკრჯელ მომხდარა.

ბუნება ტყუილად არა ფრისთვის არ განისრჯება; ის არაფერსაც არ შეუძინდება. შენ ჭხედავ რომ ამ უბრალოდ და უცებ მოხდენილ შემთხვევაში მთელი შენი არსება შამოიკრებს ყველა თავის ღონეს და ძლას, და ერთ დიდს ამტერეულობას მოახდენს, რომ რაიმე ღონის ძიებით განსაგდეღეს დაეწიოს. ჭხედავს ამას გაცი თუ არა, ეს ბუნებისთვის ხუფ ერთი არის, არ კითხულობს.

ესაა კი უმჭკვლია შენ უთუოდ დაუძლი ვატარეებს, რომ იმათ ჭამის დროს არ იღაპარავან. ამას მე იმასაც დაუმატებ რომ ჭა-

მის დროს არც სიცილი ვარჯა, ამიტომ რომ სიცილი არის ფილტვე-
ბის ძლიერი მოძრაობა. სიცილის დროს უფრო მომეტებული ქსერი
ამოდის ფილტვებიდან და ამითანა ფილტვების ძლიერი მოძრაობის
დროს ბევრ გაფთხილებას ვეღარ იქონიებს გაცი და ამიტომაც ადვი-
ლად შეიძლება, რომ გაცნს სხსულებში ღუგმა წაუვიდეს.

ასეა, გათავების დროს, მე გეტყვი შენ საკუთარ სხსულებს
ყველა იმ სხსნისს, რასედაც ესაა გელანარაკე. ფარდა არის სხს, ზი-
რის უკანა ძალი—სყელანაჯა; გუჭის ძალი—სასსკმლე ყელი, ფილტვების
ძალი—ყსურატო ან სხსულე, სიფარი გი—სხსის ზედა გეგნატელაა.

შემდეგ წერილში ჩვენ შევალთ სხსულებსა და ოთხსში, სხსულებს გნ-
სავთ ჩვენ სხსლის ზატრანს, იმ დიდს ბატრანს, რომელთანაც სტუმრები
ისე ვერ მივლენ, რომ ყველა გვარი რიგი და წესი არ აღსრულდეს.

წერილი 8.

გ უ ზ ი.

რავი სსკმელი სხსსკმლე ძილში გამგზავრდება, მერე თვითონ
იცის, სხსულებს უნდა წავიდეს? იმის შენი შევეს აღარ უნდა, მთელი
ძილი, ხათკინს სსკმელი ჩადის, შესდგებს ზატრან-ზატრან რგოლებისგან.
ამ რგოლების თვისება ისეთია, რომ იმათ შუქდღანთ ყოველთვის გაწე-
ვა და შეფხუწვა; ეს რგოლები გაიწევიან ძაძინ, როცა გზას აძლევენ სს-
სკმელს, რომ იმის თავისუფლად ჩაიაროს, მერე ისევე თავისუფლად შეიფ-
ხუწებიან. გსთქვით სულ შემოთა გრგოლი შეიფხუწა, ამ დროს ზურის
ღუგმა გამგრება გრგოლში, რადგანაც წინა გრგოლი მოეჭირა, ასეა ის
გრგოლიც ვერ გაიწევენ, რომ ღუგმა მიიღოს და მერე ისევე თავისუფლად
შეიფხუწება და ღუგმა ასეა შესამე გრგოლში გასსლტება და ისე იმგზ-
ვრებს, მანამ თავის ძსხინძელს ვუჭს ესტუმრება. მერე უკანასკნელი გრ-
გოლი, რომელიც ზედ ვუჭთან არის, მოეჭირება ვუჭს, როგორც შენ
ფულებს ქისას ზატრან ზონარი მოეჭირა, და ვუჭის ზირი სრულებით
დაისურება. უუჭკელაა, ვიუურება რადესმე ძატლი, ანუ წურბელა რა-
ნაირად მიტრავს მიწასედ. შენ რასაკვირველია შექნიშნავდი, რომ წურ-
ბელა როცა მიწასედ მიტრავს, ხან გაიჭიმება და გაგრძელდება და ხან
შეიფხუწება და დამოკლდება. შენ ძაძინ ქსელავ, რომ ვუდი ვერ ძლიერ

ამოხურთდა, მერე ისევე დაუშტატარავდა, ისე რომ ერთი ბეწვა გაესდა, ახლა თავი გაუდიდდა: თითქოს რამე დაგორავსო ხან თავისკენ ღ ხან გუდისკენ. ამნაირივე მოძრაობა შეიძლება შექნიშნოს კანცა სხსკმლეუ მიღშიაც. როცა იმაში სსკმლის ღუკის ჩადის, მაშინ იმის სწორედ წურბლის, ან ძატლის თვისება აქვს. მაგრამ ეს კი არის, რომ სსკმლის მიღი არა ხსნის ღ შენ ზირ-ღ-ზირ კერა ზნსავ იმის. რადგანაც ამ მიღის მოძრაობა ძატლის მოძრაობისხსა ზტავს, ამისთვის ეძსიან იმის ძატლის კერა მოძრაობას.

მაგრამ შე უნდა იხიცი გითხრას, რომ ეს მოძრაობა არა ზტავს არც შენი თითების მოძრაობას, არც შენი ყბისას (როცა შენ ზლეკვ რანძე) ღ არც კისას (როცა ზელაზავ რანძე). ყველა ეს მოძრაობა შენსევე ზკოდის, გინდა რანძეღეკვ, გინდა არა, გინდა აიღებ რანძე ხელში, გინდა არა, გინდა კაკეთებ რანძე, გინდა არა. ყველა შენი სსკმე ღ მუშაობა შენსევე არის დამოკიდებული. მაგრამ ყელის გზგოლები კი თავის თავად მოძრაობენ ღ ჩვენ სულ არავერში არ გვეკითხუიან ღ ჩვენ ბრძანებას არ ედიან. ჩვენი სსეული ერთი თავის გვარი სსმეფოა ღ ჩვენ კი მთევე ვართ მისი, მაგრამ ვმეფობთ მსოფლოდ იმის სსმსღვრებულ არე მიჯნებსედე. ხელები, თეხები, ტუჩები ღ ქეთეთობები ჩვენ მიგლობელობას ქვეშ არიან. ისინი ყოველთვის ჩვენ ბრძანებას ეძორჩილებიან. გეტყვით კაკეთონ რანძე, ისინიც კაკეთებენ, არა ღ თავისთვის უძრავად არიან. ჩვენი სურვილი იძთთვის დიდი სვეული ღ მტნებას, რომელსაც ისინი კერა გადავლენ. მაგრამ მისხვანი ჩვენი ზგებულება კი თავისებურად არის მოწეობილი ღ გამართული. იქ ყველა სსწილი თავის თავის ბატონი თითონ არის, ჩვენი ბრძანება იძთ ბუჩის ბსეილათაც არ მიახნიათ. იქ არსებობს სსხდღსო მძართებლობა ანუ რესზუბლივა. იქ თავიანთი მტეიცე სვეულები ღ თავიანთი დსწეობილობა აქვსთ.

ავიღოთ სსვა შედარება. ეს რესზუბლივა არის ჩვენის სსეულის სსმსარეული. ამ სსმსარეულში კეთდება სისსლი ღ ამითი შესავლება ყველა სსკმელი; ეს სსკმელი, რასაკერაეღიან, შენთვისვე კეთდება მაგრამ დარეკითხვად. ამში ჩვენ ვკვართ იმ სსხლის ზატრონს, რომელსაც ახლავს ბიჭები ღ ეს ბიჭები შესვეტილან სსმსარეულში, რომ იძთ არავინ დარეშლოს თავიანთ სსკმეში. ეს სსხლის ზატრონი მსოფლოდ ბრძანებას აძლევს თავის მოურავს ღ მეკუჩხავს, სსვა არა შეუძლიან რა.

კუჭი არის უფროსი მსარეული, წარმომადგენელი მისხვანი რეს-

შუბლივისა ანუ შრესიდენტი. ყველა ქერებსედა უჭირავს თვალ-ყური, ყველა მოსხენებულნი საქმეების გამგეობაში და გამოძიებაში უფრო-მასხვილად ზრუნავს საზოგადო კეთილ-დღეობისათვის. ნუ გეგანება კი, რომ ამის მე და შენით გეუბნებოდე. სულაც არა. ეს გუჭი ნამდვილად ზნა-შავს. აბა მამ ამის ვინ აძლევს ცვენსლს? ჩვენ გუჭს სისხლი აძლევს ცვენსლს, მაგრამ რასაკვირველია იმისთანა ცვენსლს არა, როგორცაჲ ჩვენ გხედავთ ბუნებში ანუ ქერებში.

სისხლი თავის ბრუნვაში და მუშაობაში ძნა სითბოს ატარებს. როცა კი გუჭი თავის ჩვეულებრივ მუშაობას შეუდგება, ის მაშინათვე სისხლს მიიპატოიებს სოღმე თავისთან საშუელად. სისხლიც ყველა სსეულის ნაწილიდგან სულ გუჭთან მოიკრებება. ეს სისხლი ისე განცხელვებს გუჭს, რომ რაცკი შიგ იძეოფება ისე მოისარშება, როგორც ქებაში. ამის გამო, როცა კი გუჭს ბუერ სამუქოს კადლეუთ, მაშინ რაღაც ნაირს განკაღს ვგრძნობთ. ეს იმისგან არის, რომ სისხლი გუჭისგან მიდის და თან სითბო მიაქვს სოღმე. ამ მიზეზით საშიშია ბანაობა იმ დროს, როცა გუჭი განცხარებულ მუშაობაში არის. წყალი თავის სიგრილის გამო სწრაფად მოამარებს გუჭს მის გარეშედა შეკრებიღს სისხლს, და ეს ზოგჯერ ისე შესრეებს ჩვენს სსეულს, რომ სიკვდილის მიზეზი შეიქმნება სოღმე.

მერევილანარაკოთ იმასკედ, თუ სიადგან წარმოხდგება სისხლის სითბო?

ასღა კი ისა ვსოქვათ, რომ გუჭიც ისეთს ოსტატობას სმარობს მიღებულნი სსკმლის სსანარმაჯად (მოხსნელკულად), რა ოსტატობითაც ზნარმაჯს სსკმელს ჩვეულებრივი მზარეული. როღესაც ის მუშაობს სსკმლის მოხსნელკულად, მაშინ სან გაიწევს და გაიჭიმება და სან ისევ შეიფსუწება ყელის ზაწაწა გრგოლკებსავით და ამნაირ მოძრაობაშია, მანამ სსკმელი სრულკებით არ აირეკა ერთმანეთში.

როცა სსკმროა, მზარეული წყალსაც მიუძტებს სოღმე მოხსნარშ სსკმელს; გუჭიც ასე ექცევა თავის სსკმელს, როღესაც დასჭირდება. ის ურებს იმაში ერთ გვარ წვენს, რომელშიაც ურევა წყალი და რომელიც გამომდინარეობს გუჭის კანის ზაწაწა სსკვრეუტებიდგან. აგრეთვე როგორც მზარეული მიუძტებს სოღმე ცოტადღენს მაროღს, გუჭიც სწორედ ისრე ექცევა.

იმ წვენში, რომელიც ჩვენ ესღა მოვიხსენიეთ, არ არის ისეთი მაროღი, როგორცაჲ ჩვენს ვსმარობთ, მაგრამ იმაში თავი და თავი მისი

შემდგენელი ნაწილი ურევია? ეს მარტივი ნაწილი ყველას, რასაც ვი ვსჯამთ, ცომად გადაქცევს სოფლმე. სწორედ ეს არის მიზეზი, რომ ჩვენ უმარტივო საჭმელი არ გვესიამოვნება. რადგანაც მარცხში იმისთანა ნივთიერება არის, რომელიც საჭიროა გუჭის მუშაობისთვის, ამიტომაც ჩვენ შევარე ენას არ ეჭაშნიკება სოფლმე უმარტივო საჭმლის მიღება.

ადამიანობას ეს დიდი სისია შეუნიშნავს. რაც უნდა ძველის-ძველი ცხოვრება ავიღოთ გაცნის, ვხედავთ, რომ იმას საჭმელში მარტივი ყოველთვის უხმარია, თუმცა ამისი მიზეზი არც ვი სცოდნის. აგრეთვე ცხოველებსაც ძალიან მოსწონთ მარტივი, თუმცა ვი არც იმათ იცის ამის მიზეზი. ამავე ყველა დაგვერწმუნება, რომ ცხოველების გუჭიც აგრეთვე სახელებსაც ხმარობს & იმ რიგად ისელებს, როგორც ჩვენი გუჭი. მშ უტკველია, იმათ ენასაც (შევარეს) უთუოდ ჩვენი ენის გრძნობა აქვს.

გუჭი რომ წვესს ხმარობს, იმაში მარტივი გარდა სხვა რამეც არის. მწვაველებმა გამოიკვლიეს & იპოვნეს იმაში ერთი ნივთიერება, გუჭისთვის ფრად სასარგებლოა & საჭიროა. ეს ნივთიერება არის რძე. რადგან ყველში ეს ნივთიერებაც & მარტივც ერთად არიან, ამისთვის ძალიან კარგი იქმნება, რომ ყველი იხმაროს გაცნა სადილის ბოლოს, რადგან ეს ორი ნივთიერება მუშელის გუჭს მუშაობაში; იმიტომაც ჩვენ ბევრჯერ გავგვირანია, რომ ყველი საჭმლის მოხსნელებლად კარგიაო. გაცი იმდენს უნდა ეცადოს, რომ არ დაუშობდოს გუჭს თავისი ვაიფა & მუშაობა — საჭმლის მონელება. ზევით ვსთქვა, რომ გუჭი უღონოა & სუსტია, ბევრის ატანა არ შეუძლიან & ვერ მოინელებს იმ საჭმელს, რომელიც მუცელში ქვასავით ჩაწება; ამასთან ესეც ვი უნდა ვსთქვათ, რომ ის დაუცხრობელად მუშაობს, რადგან იცის, რომ მთელი სხეულის დედა-ბოძია & მთელი გაცნის სიტაცისლე იმავედ არის დამოკიდებული.

ამასთან ამტკიცებენ ზოგნი, რომ თუმცა გუჭი მსლეც არის, მაგრამ საჭმლის მონელების დროს იმის კანის შიგნითი ჰორი იხსნება & ამით თავისგან გაკეთებულს საჭმლის ფაფას აუკეთებს. ამის გამო სისუნჯე (უზომო ჭმა) მეტ ვაიფას აძლევს იმას & ამით ძალიანაც ახარავს. მამსადამე, გაცნს ღირსეული ყურადღება უნდა ქმნდეს მიქნეული გუჭსად, რადგან თივის კარგად-მყოფობა გუჭის კარგადმყოფობაზედაც არის დამოკიდებული. ჩვენ რომ ფესები დაგვეალება, შევკვიდრია ქვეშაგებში დავწვით, თუ სელი ავტკივას, შევკვიდრია მოხვენებით

შეგინასოთ; მკრამ ჩვენი გუჭი კი ამას ვერა იქმს, ის ბევრითა ჭკაპს
 ნაწყადს სელ-მოკლე კაცს, რომელიც უოკელ დლე მუშაობს, რომ აცხო-
 ვროს თავისი ჯაღაბობა. ის სულ სხვისთვის მუშაობს, ერთ წამს შე-
 სვენების ნება არა აქვს, არც უნდა ავადმოყოფებდეს; ღ თუ ამას ჯანი ღ
 ღობე გამოეცადა, მაშინ ბევრ ხანსაც არ გამოსასურებს. ასეა გუჭის შე-
 სობასზედ ვილანარაკოთ. შეს უტკველია გინასკეს რომელიმე ცხოველის
 გუჭი: ან ცხვრისა, ან ღორისა; კაცის გუჭიც სხვა ცხოველების გუჭსა
 ჭკაპს, თუმცა კი ზოგინასზედ დიდაა ღ ზოგინასზედ კი მატარაა.

მარჯვენა ხელი გულის-გოგისზედ რომ დააღო ისე, რომ თითის
 წვერები გულისკენ იუოს წასული, მაშინ შენი ხელი თითქმის სრუ-
 ლებით დაეფარება იმ ალაგს, რომელიც გუჭს უჭირავს. შეს შეგიძლია
 ეს გუჭი მომარჯვლო გრძელ გუდად წარმოიდგინო, რომლის
 ზეგითა ზირი უფრო გაცანიერებულია, მინამ ქვევითა, ღ ცოტათი
 მოხრილია გულიდგან გულის გოგისკენ. ეს ემგზავნება დიდს ღ გძელს
 მსხალს, რომელიც შუასზედ მოხრილია ღ იმისა განიერი ღ დიდი ბო-
 ღლო გულისკენ არის მიბრუნებული. იმის სიდიდის გამოცნობა მხელაა,
 რადგან იმისი ტანი სხვა ღ სხვა შემთხვევასზედ ჭკვიდა.

გუჭი რამდენიც ცაივებს, იმდენი რეზინივით ცაიწებს ღ ცაიჭამე-
 ბა. მკრამ როცა კი დაივლებს, ისევე წინანდელივით შეიფხუწება. რო-
 ცა დიდ ხანს არა სჭამენ, მაშინ გუჭი ვრუნხვას დაიწებს, ეს წარმო-
 დება გუჭის დანარელებისაგან. როდესაც გუჭი სრულებით დაიფუჭე-
 ბს ღ შეიჭმუნება, მაშინ ის გულად დაიდგნობს ასელო მდებარე სხეულის
 ნაწილებს, რომლებიც იმასზედ არიან დაბრუნდნი ღ ამის გამო ტვივი-
 ღი დაიწეობს იმ ალაგს, სადაც ეს ნაწილები სხვასზედ არიან გადაბმულ-
 ნი. მუცლის ვრუნხვსა ჭნამხვს, რომ მუცელი თავისას თხოულაბს. ამ
 ვრუნხვსა ჩვენში, მგონია, მუცლის ძახილს ეძახიან. ეს გვაცნობებს ჩვენ, რომ
 უნდა ვხვამოთ.

ვინც ეძიარხილებს ამ მუცლის ძახილს, ის, რასაკვირველია, ბუნე-
 ბის კანონს აღსრულებს, მკრამ რომელნიც, სისაწყლის გამო ან სხვა
 გარემოებით დიდ ხანს ვერა სჭამენ, ისინი კვლების სიმშიდისაგან, ღ
 რომ მაშინ იმათი გუჭი ჭნახო, ისე დაშატარებულა, რომ თითის
 სისქე ძლივ არის სლადე.

მკრამ ბევრჯერ ისეც მოჭხდება სლადე, რომ კაცი ბევრი ჭმი-
 სკანსაც მოკვდება; ამასზედ იტყვიან ქართულები ი ნ თ ი ღ ა მ ა ჭ კვალა.

ზოგი ერთნი ოთხს, ექვსს და რვა საათს გაიგრძელებენ სოღმე ნადიმს, (მეტადრე ჩვენი ქართველები). ამდენ ხანში ნაჭამს გუჭი ბევრჯერ ვერ მოინებებს და კაცი მოკვდება. ბევრი უსმისჯან მოძვედარი რომ განსტანა და გამიხჯო იმისი შიგნეულობა, შენ უსხავ, რომ გუჭს თითქმის ხსხვეარ მუცელი ეჭირება. როგორცა უხედავ, გუჭის სიდიდე ვერ განისახვებრება: იმის სიდიდე და სიხატარავე იმხედ უკიდია, ცარიელია გუჭი, თუ ხავსე.

ჩვენ ბედნიერნი ვართ, რომ ჩვენი მადისა და უმადობის მისეღვით გუჭს ვადიდებთ (გაწევა) და დანატარავებთ (შეთხუწვა) შეუძლიან.

ახლა უნდა შეიტყო, თუ როგორ დაიცვება სოღმე გუჭი. ამის ვატება უფრო ხსხლისთა, ვიდრე სხვა რამისა. საჭმლის მონებების დროს გუჭი ორივე მხრით მკვრად არის დასურული: თავში ამის საჭმლის მიღის უკანასკნელი რგოლი აქვს მოჭირებული, ბოლოში კი ამ ხიორივე რგოლი უჭკრია, მოლოდ უფრო მკვარი. ეს რგოლი სწორედ ერთგული ფარულით თანამდებობას ადსრულებს; ეს ერთგულად იტყავს იმ კარს, რომელსაც საჭმელი ნაწლეკებისაგან მიჰყავს. ამიტომაც იმის ბრძნულად ეძახიან მკვარეს. ეს ხსხელი შედგამოჭრიალია, რადგან ის სწორედ იმ ხიორივე მკვარეს, რა ხიორხედაც ამის წინად გელაშარავე.

თითქმის ასეთა: ზემოთი მკვარე მიიწვევს სტუმრებს, გუჭი მხხინმდად დაუხვდება და ქვემოთი მკვარე კი უსტივისცემით ვატარებს იმთ ნაწლეკებისაკენ. ამ ქვემოთა მკვარესაც ზემოთისავით დიდი შინჯავა და აწონ-დაწონა იცის, — თუ ყველა არა ხასა არ იქმნება.

იქმნება შენ ის ვატევირდეს, რაც ჩვენ შიგნით ვკმინა; უეჭველია რომ ეს ასეა. ქვემოთა მკვარე უსინჯავს რაცეი გუჭში საჭმელია, და თუ კარგა არ ეკვმოვნა, ე. ი. თუ საჭმელი კარგად არ არის მონებებული, ის თავის კარს არ ვაულებს იმის.

ზემოთა მკვარეს ბევრი ხსვა და სხვა რამე მოსწონს. ას ძრიელ ეწეობა ქათმის გურტუმსაც, ბატკნის გვერდებსაც, ინდოურის ფრთასაც. იმისა უკავს ათი ათასი ჟურის მეობარი: ტაფაში შემწვარიც ეჭმინიკება, მოხარშულიც, დამარილებულიც, ტუბილიც, ერბოანიც, ძმრანიც და რასაკვირველია შამიურხედ შემწვარს მწკადსაც არ დაიწუნებს და ამით ჩვენ კმაყოფილებას ვკამდევს.

ქვემოთი მკვარეკი, წუვდიადში და სიბნელიში მომუშავარი, ერთი ნივთის მეტს არავის იცინათ: იმის მოლოდ ერთ ვკარი ვკმის ფაფა

უსამოყენებს. ეს ფაფა არის უომრალი ფერისა, მოთხელა ცომისავით გამხდარი საჭმელი, რომელსაც თავისებური უსამოყენო სუნის ახდის; მხოლოდ ეს მოსწონს ამ მეკარეს და ძირულ გემრიელადც მიიხნია. ამას ეძახის კუჭის შეზავებული. ამ ფაფად გადაიქცევა ყველა საჭმელი, რასაირიც უნდა იყოს: გლეხის უბრალო, ხმელი ზური, მდიდრის სხვა და სხვა გვარი ბლემანუები — სულ ამ შესავებულად გადაიქცევა, აქ თანხსწორებას.....

კუჭიდან ნაწლეულებში გასმკვარებულად ყველა გვარი საჭმელი უთუოდ ამ შესავებულად უნდა გადაიქცეს, თუ არა ნაწლეულებში ვერ გადავა. რადგანაც ჩვენ კუჭში ჩადის სხვა და სხვა საჭმელი, ამიტომაც ის ზოგს ჩქარა მოინელეს, ზოგს კი გვიან. ამის გამო ეს მეკარე ზოგს გაისტუმრებს ნაწლეულებში და ზოგს კი უკანვე დააბრუნებს, მიხედვით ის შესავებულად არ გასდებს. ზურის ლეუმა და ხორცის საჭმელი ერთად რომ ჩაწყობა — ერთ დროს ვერ მოინელეს: ზური გიდეტ გვა კუჭიდან, ხორცი კი ისევე კუჭში იქნება მოუნელადელი.

აქედან ხსახს, რომ გვცმა არ უნდა ჩაყვამოს ისეთი რამე, რომელიც ძნელად მოხსნელადელია და ლოდნავით კუჭში ჩაწება, — მეტადრე ცოტა მოდიდოც, მაგალითად: ალუბლის გურგა. ეს თუნდაც სხვა მონელადელს საჭმელს შეერიოს, მაინც მეკარე იცნობს და გარს იფიცლავ მიუგეტავს, ისე რომ გურგა შიგვე დარჩება. ეს გურგა ყოველთვის დარჩებოდა კუჭში, მაგრამ კუჭი ბევრს ეტდება, რომ როგორმე მოატყუოს მეკარე. მეკარეც ზოგიერთხელ გაისტუმრებს კუჭიდან ამ გურგას, მაგრამ რამდენი ტანჯვა უნდა გამოაწიროს კუჭის ზატონისა, მანამ მეკარე ამ გურგას მიუშვებს ნაწლეულებში.

მე ჩემ სიცოცხლეში არ დამავიწყდება ერთი საუბედურო ამბავი ატმის გურგაზე, რომელიც მე დიდი ხანია მიაშვეს. მე მამის ზატარა ემწვილი ვიყავ და სხსწვლებელში გასლდი. ივლისის რეკოლეუციამ (რომელიც იყო სთფრანკეთში 1830 წ. *) ყველას აცნობა, რომ ემწვილებისთვისაც სახარებლოა ბუნების სწავლა და იმისა განახების შეტყობა. ჩვენც მამის დაგვიწყის ბუნებითი საგნების სწავლება. ამა რასაკვირ-

*) რეკოლეუცია — ცვლილება, აღრეულება, რომელიც მოხდება ხოლმე ხალხის ცხოვრებაში. ასეთივე აღრეულება მოხდა ფრანციაში 1830 წელში ივლისში.

ველია დიდის სისარწულით ვსწავლობდით ჭ სადისიანად ვისსომქმდით რასაც კი გვეუბნებოდნენ. ვითსეუ ზვენი მასწავლებელი გველაზარაკობდა ამ მკვარესეუდ, რომელსეუდაც ზვენ არაფრისაგან არაფერი არა გვეუგონა რა. იმან გვიანთა ერთ ქალსეუდ, რომელსაც უეტრივ ატმის გურკა ჩაველაზ. ეს საწყალი წელიწადსეუდ მეტი წავლბუღეიფო მუტდის ტკივილისაგან, ისე რომ ერთ წამსაც არა მოსვენება არა ქქანოდა თურმე. საცოდავი გურკა სან ერთ სუქის მსარეს ევასებოდა, სან მეორეს; სან თურმე დატრეკებოდა ქვეითა დასურულს ზირს, მაგრამ მეკარე უკანკე გამოსტყუარტნიდა. გურკა ძირეუდ მაგარია ჭ ამიტომაც ვერ დასბილბუღეიფო ჭ სულ მოძრახობაში იყო; ქალს კიდევ სულ გამუდმებული მუტდის ტკივილი ქქანდა ჭ არ უძიდებოდა. ექიმბა ვურაფერს ქქველადნენ ჭ იმედიც გადაიწვეიტეს იმის მოსჩენსეუდ. ერთიც ვნახოთ ამ ქალს ტკივილი დაეკარგა. ამ გურკამ, როგორც იყო, დაითათბირა მეკარე ჭ საწლეკეში გავადა; მასინ ავადმყოფიცეუდ მოარჩა. მაგრამ რამდენი ტანჯვა ჭ წავლბუღ გამოიარა თურმე საწყალმა!

მე არა მკვარა, რომ ამ ამბავს ისეთი წეუდ მოქმედება ქქანდეს შესხედ, როგორიც ხემხედ ქქანდა 25-ს წლის წინად. ამ ამბავა ხეძი სიემწვილეუ მომბგონა, ეს იყო ხეძის ახადის სიტოტსლის მქქენიერი გარბურაფი, ხეძივის მასინ აღმობწყინდა მეტნიერებისა ჭ სწავლის მხანობელი მსე. **ახ!** დემერთო ხეძო! ხემს ახად გამოდვიმბუღეს სულს უნდოდა მხოლოდ ბუნება გაცეო ჭ იმინი დიდი საიდუმლოებანი შეეტყო. ხეძი გონება მიულტოდა იმას, რომ ეტნო ჭ აესხნა ის სასწაულნი, რომელსიც ხვეში მუდამ სდებინა, ჭ ათას ხაირად მიელავდა ტვინი. შენც დაწმუნდები, უეტკველია, რომ კაცი საკვირველი აღტანტებით მოიგონებს სოლომე იმ მქქენიერ განთაადს, რომელსაც იმინი გონება იღვიძებს ჭ ცდილობს გაიგოს სხვა ჭ სხვა გვარი მოვლინებაეუბი.

მაგრამ ზვენ ამ გურკასხვით გავმობრდით ვარებს. ზვენ გამოკედით ვუტიდვან, მაგრამ ვერ ვველა არ ვკითქვამს, რაც საწლეკეზეუდ უნდა ვილაზარაკოთ.

წერილი 10.

ს ა წ ლ ე კ ე ბ ი.

შენ ახლა იცი, რომ რაც გინდა საჭმელი იყოს, ვუქში შეიქმნება მოთხელო ჭ ფაფვის მსგავსი. ვველა საჭმელს ზვენ იმიტომ შევსჭამო,

რომ ის შეერთდეს ჩვენ სისხლთან და ამ გვარად ჩვენი სხეულის და-
კარგული ნაწილები შევსოხ. ამის გამო ყველა საჭმელი უნდა კარგად
გაიმძღვოს და გაისხნას ჩვენ გუჭში, რომ უფრო ადვილად შეიძლოს
ჩვენ სხეულთან შეთვისება და შეკავშირება. მხელად მოსახლეობელი საჭ-
მელები იმიტომ რჩებიან გუჭში დიდ ხანს დაუძლეულად, რომ იმათი
შემდეგნეული ნაწილები ერთმანეთსედა ძალიან მტკიცედ არიან შეკავში-
რებულნი, ასე რომ მხელად იმათი ერთმანეთსედა დაშორება და დაუ-
ფა. ამიტომაც ისინი დიდხანს თავის წინანდელს სხეს არ დაჰკარგვენ,
სისხლთანაც გვიან იქცევიან. ეს ერთის დარღვევაა მეორის სასაშენებლად
ბუნებაში მუდამა ხდება. ბუნებას ყველაფერი ერთ რიგზედა აქვს დაწყო-
ბილი. ის დაარღვევს, რომ ასედად აღადგინოს, ააშენებს მოძველებს წარსულ-
ის ნაშენებდგან, ასედად სიცოცხლეს წარმოაქმნავს სიკვდილიდგან, თუ
შეიძლება ესე ვსთვათ, და რაც გი ჩვენ გუჭში აატარად სდება, ის მთელ
ბუნებაში ვრცელად სრულდება.

მთელი კანონრიობაც არ არის ატყენილი ამ უდიდეს მსოფლიო კა-
ნონს. ყველა მიდის და იცვლება, ძველი ცხოვრება აღმოშობს ახალ ცხო-
ვრებას. ცრუდა კანონრიობისთვის, თუ ის გაუმატრდა მოსახლეობლად
დიდს დროების გუჭს, რომელიც გადასცვლის და გადახანდისებს ჩვენს
ცხოვრებას, როგორც ცუცხელი თქრობს. მაინც და მაინც რაც უნდა კანონ-
რიობა უმატრდეს ამას, ვერას დროს ვერ გაუმატრდება ბოლომდისის
იმის ძლიერ მოქმედებას. წარმატება არის ყველგან! წარმატება არის
ცხოველებში და მცენარეებში, წარმატება კანონრიობაშიაც უნდა იყოს
და არის გიდეცა.

ჩვენს ვსთქვით, რომ ქვემოთა მეკარე საჭმელს მამის გაისტუმრებს,
როცა საჭმელი კარგა მახელებული იქმნება, ესე იგი როდესაც იმას
აღარა აქვს უწინდელი სხე და განცალკევებული არსებობა, ესე იგი რო-
დესაც იმას მოესხო თავის საგუთარი სიცოცხლე; მამ როგორდა იქმ-
ნება იმისი სელ ასედად გაცოცხლება. საცა გუჭის ქვეთი ზირია, იმ
აღაგან სელ გუჭსედევე იწეობა გრძელი ნაწლევი, რომელიც მთელ ჩვენ
ტანსედა შეიდევერ გრძელაი. ეს ნაწლევი რამდენადმეა დასევეული და მთე-
ლი მუცელი უჭირავს. ამ ნაწლევის უძსიან ნ ა წ ე ე ვ ე ბ ი ს მ ი ე ლ ს და
ქეოფენ ორ ნაწლედა. ერთს წ ვ რ ი ლ ნ ა წ ე ე ვ ე ბ ს უძსიან, — ეს არის
ვიწრო მილი, რომელიც იწეობა თითონ გუჭის ზირიდგან, და არის და-
სლავნილი; მეორეს გი უძსიან თ ა ვ ი ს უ ფ ა ლ ა ს უ ს ქ ე ლ ნ ა წ ე ე -

კეპს. ეს ნაწილი მოკლეა წერილ ნაწილსად, მაგრამ იმისად განი-
რის და თითქოს ერთ გაცდევნილებს შეადგენს, თუმცა გი ესენ
წერილი ნაწილის გაცდევნიებას. ის აწიება ქვეითა მუცლის ნაწილში, მარჯვენა
თქმოსთან, გულის სწორედ აღის, მერე გადაუსვენს მარცხნივ, ჩამოდის
და ტანის ბოლოს თავდება.

შენ იქნება მკითხველ, თუ გულის შესავეული *) როგორ მგ სა-
რებს ამ გველსავით დასაჯინელ ნაწილებში, რატომ არ სად დგება?
და თვისებაა აქეს სასაქმდე მიღს (ყელისას), ის თვისება ამ ნაწილები-
სადა აქვსთ. როგორც ზევითა ვითქვით, ჩაუღებულ ლეკმის ეჭირებს
სვედიგან სასაქმდე მიღის გრგოლები და ამ გვარად ჩაქეს გულის სა-
ქმდე; აგრეთვე გულისგან ნაწილებში განუღს შესავეულს ეჭირებს ნა-
წილების გრგოლები და ამ გვარად ქრეკავს შესავეულს ნაწილების ბო-
ლომდის. რომ შევექმდოს განისა თუ ცხოველის ნაწილების მუცო-
ბის სასვა, ჩვენ ის ნაწილები წარმოგვიდგება ერთ ვაება დასაჯინელ
ქიუელად, რომლის გრგოლები სას ვაბურების და სას შეიფსუქების;
ესეთი ნაწილების მოძრაობა ეველს ცხოველშია იმ დრომდის, რასა-
ჭირველია, მანამ ცხოველი სცოცხლობს, და არც ერთ წამს არ შედგე-
სა, აგრეთვე არც მიღის დროს. როდესაც გულის შესავეული გულის
გასცილდება და ნაწილებში ჩავა, მაშინ იმას ეჭირების ნაწილების გრგო-
ლები და იმ შესავეულს ქრეკენ ნაწილების ბოლომდის. მაგრამ ეს მგ სა-
ვრობა, თუმცა შესაძლებელი იყო, რომ ჩქარა მომხდარიყო, მანაც არა
სდება ძალიან ჩქარა; ამის მიზეზსაც მალე გავიგებთ.

მთელი ნაწილის სიგქესე დატანებულა ერთხანთ სიმორეხედ
რამდენიმე ძარღვოვანი საცრები. გულის შესავეულს ამ საცრებში გან-
ვლას მხოლოდ მაშინ შეუძლიან, როდესაც ისე ბევრი შეიფრთიება, რომ
საცრი ვეღარ შეიძარგებს იმას. ამ სახით გულის შესავეულს თავის
მგ სავრობაში რამდენიმე აჯავას მოუხდება შედგობა. სამ ოთხ აჯვილას
შედგობის დროს შესავეული გაციოვლის სასვა და სასვა ცვლილებას,
რომელსაც ჩვენთვის დიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. ჯერ მე უნდა
ვსთქვა, რომ გულის მიხელებული საქმელი სულ ერთიანად სასხლად

*) საქმელი გულის სრულებით იცვლის თავის სასეს, თიელდება.
გულის წივი შესავლება იმასთან და ამ შესავეულს სათხეს დაკარქიით
ჩვენ გულის შესავეული.

არ იქცევა სოღმე. საჭმელიდგან სისხლი მსოფლოდ იმ ნაწილებს ითვი-
 სებს, რომლებიც იმას დიდს სარგებლობას მოუტანენ. სხვა დანარჩენი
 უნდა გადაიყაროს, — ეს სავძლად სისხლის იმას, თუ რა მიზეზია, რომ
 სორცის საჭერი უფრო უკეთესად გვზრდის, ვიდრე ერთი სალათით
 სავსე თევზი. სორცში უფრო ბევრი ნოიური, სსარგებლო ნაწილებია
 სისხლისათვის, ვიდრე სალათაში. რასაც ეს სალათა ნაწილებში შე-
 მოიტანს, თითქმის სულ უსარგებლოა და უნდა გადაიყაროს.

წერილი ნაწილებების დასაწეისში, სწორედ იმ ალაგას, სადაც იმას
 თორმეტ-თითა ნაწილებს ეძახიან. *) საჭმელს ის ნაწილები გაეცლება,
 რომლებიც შემდეგ სისხლს უნდა შეუერთდენ; ხალხი რაც სსუეღისთვის
 არ გამოადგება, ის შემდეგ გამოიყრება გარეთ; ეს დიდი და ძლიერ შე-
 სხნიშნავი მოქმედებაა.

ახლა კი, უკვე აღა, ადვილი გასაკუბია ის მიზეზი, რომ კუჭში
 შეზავებული საჭმელი ძალიან ჩქარა არ გადის ნაწილებში: ჩქარა რომ
 გადიოდეს, რასაკვირველია, მამის სისხლისთვის საჭირო ნაწილები ადვი-
 ლად გაწყვეტლად სხვა უსარგებლო ნაწილებს. კუჭში ყოფნის შემდეგ
 საჭმელი თორმეტ-თითა ნაწილებში დადგება რამდენსამე ხანს. კუჭიდან
 ამ ნაწილებში გადადის საჭმელი ჭამის შემდეგ ერთი ან ორი საათის
 უკან. ეს ნაწილები ძირეფ ვიწროა, და ამიტომ ძალიან ვაგანიერდება სო-
 ლძე, რომ კუჭიდან სასუელი საჭმელი მოითავსოს. ზოგი ერთხელ
 ეს ნაწილები კუჭის ტოლად გასდება სოღმე, და ამის გამო ბევრნი სთუ-
 ლიძენ იმას შეორე კუჭად. ძართლადაც შესაძლებელია მეორე გუჭად
 წაითვალოს, რადგან ის შეათავებს და დასოლოლებს სოღმე იმ მუშაო-
 ბას, რომელსაც კუჭი დაიწეობს სოღმე. შეიძლება გაცმა გაბეღით სო-
 ჭეს, რომ უამ ნაწილებოდ არა იყრი არ გაკეთდებოდა ვაცის სსუელში.
 ამ ნაწილებებსეფ ცოტა ძაღაა, ამის და კუჭის შუა, არის ერთი ზღმურ-
 დღის მსგავსი რამე. იმას ეძახიან კ უ ჭ ი ს ქ ე ე შ ე თ ს ზ დ მ უ რ დ ლ ს
 (კ უ რ ჭ ე ლ ს) და აქვს ყომრალი იყრი და სორცინი სსუელი. ეს არის
 ნაწილებთან ზატარა ძიღით შეერთებული. როცა კუჭი შეუდგება საჭმლის
 მონელებას, მამის ამ ზღმურდღიდან ძიღის შემწეობით ჩადის იმ ნა-
 წილებში ნერწყვის გვარი წვენი.

*) ამას იმიტომ ეძახიან თორმეტ-თითა ნაწილებს, რომ იმის სი-
 გრძე თითქმის თორმეტ-თითაძღის არის.

იმის ხსენებად, ხსენებს ეს მიღვიძრული ჩაქოთის ნაწილს, ჩართულია მუდმივად მიღვიძრული, რომელსაც თან მოაქვს თავისებური წვენი. ეს მიღვიძრული ღვიძლიდან არის გამოყვანილი. ღვიძლში კეთდება ხალკული, ხმარებული და სხვის-ღარი წვენი, მომწვანო და მოწითაო ფერისა. ამ ხალკულს დიდი მნიშვნელობა აქვს საჭმლის მოხელეობაში.

ხალკული და ღვიძლი — ორივენი ძალიან შესანიშნავნი არიან და ორი სიტყვით იმათი მნიშვნელობის ახსნა არ შეიძლება. ამხელად შედეგად წერილში მოგვლავნარაკები, ესეა ვი ამას გეტყვი, რომ ვარგისი ნაწილები უნდა გარჩევა და განაღ-დალკეებს უვარგისი და უხარკებლო ნაწილებიდან მამის მოხდება, ორჯერ ეს ორი წვენი, ღვიძლისა და გულის ქვეშეთი ზღმურდლისა, შეუერთდება საჭმელს! მაგრამ ამის ახსნას აქ მე ვერ ვიკისრებ, რადგან ამ შეერთების დრო მოხდება სიბიური *) მოქმედება: შედეგად ამასაც აგისხნი, ახლავი ღვიძლზედ სთქვათ რამე.

წვრილი 11.

ღვიძლი.

იმხელად თავი მოგაწვის ამდენი ნაწილებზედ ღვიძლით, მაგრამ უნდა იცოდეთ, რომ ნაწილები დიდი სისარკებლონი არიან ჩვენთვის, უმთხოდ ჩვენი სიცოცხლე არ შეიძლება. მე ცოტა ხანს უკან განბობ საჭმელი როგორ გადაიტევა სისხლად, ვერ ვი ცოტადენი რამ უნდა ვსთქვა ღვიძლზედ, რომელიც ხალკულს ამხადებს.

ჩვენი სხეულის შინაგანი აგებულება ორად გაყოფილია. ეს ორი ნაწილი სხლის ეტყეობით ერთი ერთმანერთზედ არის დაწყობილი: ეს არის თითქმის ორი ოთახი, რომლებიც სრულდებით ერთი ერთმანერთს არა ჰგანან. თითო ოთახში იმყოფებიან ცალკე მოხსენიანი. ზირველში სცხოვრებენ: გული და ფილტვები. ამით დანიშნულებაზედ ჩქარა ვიღავნარაკებთ. მეორეში განლაგან: გული, ნაწილები და ყველა, რაც ვი უმარება საჭმლის მოხელეობას. ზირველს ეძახიან გული და გული; მეორეს მუცელი და გული. ეს ორივე ატავა გამოვიღოს ცოტა გული

*) ისეთი, რომლის ძალითაც რამე ნივთიერება შეუერთდება ერთ რომელსამე სხეულს და მეორეს ვი ვერა.

სეკით ბრტყელი ხორცის კუნთით, რომელიც მთელ სსეულის სიგასე-
სედ ტილოხვით არის გადაჭიმული. ამას ეძახიან დიაფრაგმას ასე
გ უ ლ მ უ ც ლ ი ს ს დ უ დ ე ს. ღვიძლი არის მიკრული გულ-მუცლის
სღეუდის ქვეითა ზირსე, კარგა დიდი ტანისა, ისე რომ მუცლის ბუდი-
ს მთელი მარჯვენა მხარე უჭირავს & მოკლე ნაკნუთხან თავდება; ამ
აღაგას რომ სელი დაიდო შეს ადვილად იზოვი ღვიძლს.

ღვიძლი თუმიტ კარგა დიდი ტანისა, მკრამ გულ-მუცლის სღე-
დისთან მხლოდ ერთი წერტილით (თითქოს მათით) არის გადახმული
& ევკლას ჩვენი მოძრაობის დროს იხივა ქსანაბს. ამიტომაც ბევრს არ
უყვარს მარცხენა გვარდსედ წოლა, მეტადრე თუ კარგა გამძლარიც
არის. ამ მხარესედ ვინც დაწვება, იმის ღვიძლი მძინვე კუჭს დაწვება;
ეს ღვიძლის დაწოლა კუჭისთვის ისე საძიძიძა, როგორც საძიძიძა
განისთვის მეორე ვაცის დაწოლა, & ისევე აზრძინობინებს ვაცს, თითქოს
გუსედ რამე დაწვება; ამას ჩვენსი ეძახიან მკვლავ-კუნის დაწოლას. ღვიძლს
მუქი წითელი ფერი აქვს. ღვიძლი შესდება ზაწაწა მარცვლებისაგან, რა-
მელიც მჭიდროდ შესარცხებულად ერთად. ამ მარცვლებში ზატარა ფე-
ლურა ადვილებია, რომლებიც ვაცის თვალთ არ დაინახეს თუ შეიარა-
ლებული არ არის. სწორედ ამ მარცვლებში სდება ის საიდუმლო მუშა-
ბა, რომელსაც ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ეს მუშაბა თითქოს
ძალიან უბრადღო უნდა იყოს, მკრამ აქამდისინ კარგად ვერ ვუაზვის
აუხსნია.

მე შეს ერთხელ ვამბობდი ჩვენი სსეულის მუშებედ, რომლებიც
დეე & ლამე დაუცრომლად მუშაბენ & სისხლს მედამ მასლასა
სითრეენ. დიდი ხანი არ არის ვიდევ ვსთქვით, რომ ჩვენს ვსტამი
მხლოდ იმისთვის, რომ სისხლმა ჩვენი სსეულის მუშებს აღუსრუდოს
ოსოენს & რამდენიც მათ მასლას დააკლდეთ, იმდენი მიაშველან.

თუ ეს კარგა, მამ მხელი ვასკუბი არ არის ის, რომ ემწვილი
მუდამ იზრდება. მკრამ ის ვი უცნაურად გვეჩვენება, რომ ვაცი ღარ
იზრდება. ამის ასახსნელად ერთი მკვლითი ვსთქვით საქვეერო მოთ-
ხრობიდგან. საქვეერო ისტორიაში ერთი საბერძნეთის მეფის ცოლსედ
არის მოთხრობა. ამ მეფის ცოლს ჭრქმევი ზენელაბა & ყოფილა ცო-
ლი უღლისის.

ზენელაბას ქმარი გამოეთხოვა თავის ცოლს & წავიდა ჯარში.
იმის იქ ძლიან დიგვიანა. ზენელაბა, რასვეირველია, ძლიან სწუხდა

იხსნება. ბოლოს აუტყდნენ იმას, რომ სხვა ქმარი შეერთო. მაგრამ, რომ აღარ ჰქონდა მთავარი, ის დაწინაურდა ქმრის შეერთებას, მხოლოდ მამის, რომელსაც მოაჩვენა თავის ტილოს ნაჭურის, რომელსაც დღე ჰქონდა და მამა მისოვდა. ყველას ეგონა, რომ ჩქარა გაათავებდა თავის ქსოვილს, მაგრამ სტუდენტობა დაეწყო. შენელობას არ უნდოდა თავის ქმრის დაღვრა, რადგან მოელოდებოდა. ამისთვის ისეთი სურსი მოიგონა, რომ ბუკონი ძალა არ დაეკარგებინათ და დროც გაგროვებულყოფიერა; ამიტომ ის რასაც დღე აკეთებდა, იმას დამე ისევე ისე არღვევდა, და ამ გვარად, წარმოადგინე, რამდენი დრო გავიდოდა იმ ტილოს გათავებაში, ან რამდენი მოემტობოდა ნაქსოვს. ჩვენი სსუელის ყველა ნაწილიც შეიძლება შევადაროთ შენელობას ქსოვილს; ვარსკვლავს მხოლოდ იმისა, რომ ჩვენ სსუელში, ერთი მხრიდან რომ ემტება, მეორედგან თავის თავად თითქმის ირღვევა, ავლდება.

ემწიფილობაში უფრო ბუკონი ემტება სსუელს, ვიდრე ავლდება; ამის გამო ემწიფილები რამდენიც დრო გადის, იმდენი იზრდებიან. ხოლო დიდობის დროს რამდენიც ემტება სსუელს საჭმლისაგან, იმდენი გიდეც ავლდება; დიდი კაცი აღარ იზრდება ემწიფილივით. მაშ რაც უვარგისია ჩვენ სსუელში, ის ხალხი მიდის? ჩვენ სსუელში შეიძლება წარმოვიდგინოთ ორ გვარი მუშები: ერთ გვარი, რომელსაც სსუელისთვის ასალი მასალა მიაქვს, მეორეები — სწიშინდაკეზედ წარუხავენ და ესენი ავროკებენ ძველ, სსუელისთვის უვარგის მასალას, რომ მერე გადაყარონ. ეს დაძველებული მასალის მომგროვებელი არიან ურცხვი, თმასხვით წვრილი მილები, რომელნიც ჩვენ სსუელში ბადესხვით არიან მოდებულნი და გასლართულ გამონლართულნი. ეს მანქანა დაბუკული მილები ტოტებად გადაქცევიან; მერე ერთად თავს მოიყრიან; შემდეგ ეს ტოტები უფრო დიდ ტოტებად შეერთდებიან და ბოლოს შეერთების დიდს სისხლის ნაკადულს. წარმოადგინე ჩვენი თბილისის უწმინდურებისა და ნიაღვრების სადენი მილები. ამ მილებს უწმინდურებას მიაქვს რამდენიმე მხრიდან ერთ დიდს მილში, და ამ დიდი მილიდანაც — მტკვარში.

ეს მაგალითი ხათვად გამოგვიხატავს ჩვენს გვამს. როგორც თბილისის სადენ წვრილ მილებს უწმინდურებას დიდ მილებში მიაქვს და ამათაც მტკვარში, სწორედ ისე ჩვენი გვამის უძრავლები მატარებელი მილები სისხლის დიდ მილებს ერთიან და თან მიაქვს ჩვენი გვამის უწმინდურებას. მაშ კაცის სსუელში ყველანაირი უძრავლები მუშა სისხლი ყოფილა.

სისხლი რაღას უშვებთ იმას?

ასღა კი ღვიძლთან მივალწით.

კაცის სსუელში მრავალი საკუჭნაოკია, სადაც სისხლი ამ უწმინდურებს ინსახს; ყველასე თავი საკუჭნაო უწმინდურების შესახვად არის ღვიძლი. დაივლის თუარ სისხლი მთელ მუცლის ბუდეს, შეიკრიბება ერთ მსხვილ ტოტად ჭ მიდის ჰირდაზირ ღვიძლში. ეს ტოტი რომ ამ ღვიძლს შეერთვის, მამის დაიყოფა უმრავლეს წვრილ ტოტებად ჭ აქეთ იქით დაიფანტება ღვიძლში. სისხლი იმუშავებს ამ ზურციკულ წინიკ მილეუში, რომლებიც ძალიან წმინდა ბეწვხედაც ათანჯურ წვრილნი არიან. აქ ყველა ბეწვა სისხლის წვეთი, თვალთ დაუნსახვი, გაიწმინდება ჭ გადასლისდება თავის უწმინდურებისაგან (რასხიო — ეს ჩვეს აქამდის არ ვიცით). შემდეგ ამისა სისხლი ჩადის სხვა ჰაწაწა მილეუში, რომლებიც ისე წმინდანი არიან, როგორც ჰირველები. მერე ეს მილეუი თან ჭ თან ერთად შეიკრიბებიან, ერთს დიდს ტოტს შეადგენენ, ჭ ეს დიდი სისხლის ტოტი გამოდის ღვიძლიდგან განწმინდილი ჭ გასალისებული ხელ ასღად ტანში დასავლელად.

ასღა ნაღველასთან გადავიდეთ. შენ სომ გავიგონია, რომ ზოგიერთ განათლებულ ქვეყნებში ძონძებისა ჭ ნაგუნუგუნისაგან ბევრ მილიონებსა ჭ ასი-ათას თუშნებს იგებენ, რადგან იმ ძონძებისა ჭ ნაგუნისაგან სასარგებლო ნივთებს აკეთებენ. სწორედ ესევე ჩვენი სსუელის უწმინდურებიდგან კეთდება ნაღველაც, რომელიც ძალიან სასარგებლო ჭ საჭირა ჩვენი სსუელისთვის. ნაღველას აკეთებს ღვიძლი იმ უწმინდურებიდგან, რომელსაც სისხლი უშვებს იმამი. მამ ჩვენი ღვიძლი მიემსგავსება იმ მემონძებს, რომლებიც იმითი მილიონებს იგებენ.

რახიარი სიბრძნით არის გამართული ჩვენი სსუელი? საკვირველებს არის, რომ ერთი ჭ იგივე ორღანო (ასო) ორს დაწიშნულებსა აღსრულებს.

ესღა შენ იცი საიღგან წარმოსდება ნაღველა ჭ ისიც, რომ ღვიძლს ორწიარი დაწიშნულება აქვს. ერთი დაწიშნულება ღვიძლის ის არის, რომ სისხლს სწმენდავს ჭ მეორეც ის, რომ რაც სისხლში უგარებისი ურევა, იმისგან აკეთებს ერთ უსაჭირაეს სითხეს — ნაღველას. ეს ნაღველა წვეკლის გუჭს საჭმლის მონელებას.

ნაღველა დიდსხნს არა რჩება ღვიძლში. სისხლი რომ განშორდება, ნაღველა ღვიძლიდგან ჰატარა მილეუით გადის, მერე ეს მილეუი ერთ

ტოტად იკრიბების ღ ეს ტოტი ერთ ზატანს გუდაში ჩადის; ეს გუ-
 და ღვიდის უკან არის მიკრული. ნაღველს ამ გუდაში იკრიბება მისი,
 როცა საჭმელი მოხელეულის. მერე ვუჭიდვან რომ მოხელეულის საჭ-
 მელი ჩავა თორმეტ-თითა ნაწლეკში, მისი ნაღველს თავის მუშაობის
 მომდარეს სოღმე ღ, რამდენიც საჭირთა, ჩაერევა თორმეტ-თითა ნაწ-
 ლეკში გამოხულ საჭმელს. ამავე დროს ვუჭინ-ქეკუთი ზღმურდლის
 წყენი ჩაერევა სოღმე ღ ამითი თავდებს ნაწლეკების მუშაობა. მისი
 ეველს სისხლისთვის სასარგებლო ნაწილები განმარდების უკანგვის ხ-
 წილებს. ჩვენ ახლს ეს უნდა გავიგოთ, თუ ეს სასარგებლო ნაწილები
 როგორ გამოდის ნაწლეკებიდან ღ როგორ შეერთდებიან სოღმე სი-
 სხლთან.

მე დამავიწყდა მეთქვა შენთვის: რისგან შესდგება ნაღველს ღ ის
 ღა უწმინდურება არის, რომელსაც სისხლი დასტოვებს ღვიდში. ეს
 საჭირთა უთოდ იცოდეს იმან, ვისაც ქსურს გაიგოს სიცოცხლის საი-
 დედლოები; მაგრამ ეს მისი კხოვეთ, როცა ივილტვებსედ დავიწყით
 ღაზარაკს.

(შემდეგი იქმნება).

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ა მ ბ ა ვ ი

თუ ერთმა გლეხმა ორი გუნერალი როგორ გააძღო.

(რუსულით, შხედრინის თხზულებათაგანი).

იყო ღ სცხოვრებდა ორი გუნერალი, ღ რადგან იმათ ორივეს სკა ღ მოიუქრება ან უყვარდათ, ამის გამო რადგან მანქანებით ღ ჩემი სურვილითაც, მცირედის ხნის შემდეგ ორნივენი მოექცნენ ერთ უდაბურ ღ უხალხო გუნძულზედ.

ეს გუნერლები მსახურებდნენ რომელღაც რელიგიატურაში, იქ დაი-
ბადნენ, აღიზარდნენ ღ იქვე დაბურდნენ, მამსადაცა არაიერის გაცება არა
ქმნდათ. თითქმის სხვა არა სიტყვები არ იცოდნენ, გარდა შემდეგი-
სა: «მიიღეთ რწმუნება, რომ მე ვარ სრული ზატვიისმცემელი თქვენი ღ
მანდაბილი თქვენდა».

რელიგიატურა გაუქმეს, რადგან საჭირო არ იყო, ღ გუნერლე-
ბი თავიანთ ნებაზედ გაუშვეს. რაკი შტატ-გარეთ დაჩენილი ხასეს
თავიანთ თავი, ისინი დასასლდნენ ზეტერბურგში, სამხელეო ქუჩაზე,
სხვა ღ სხვა სასლში; ორივეს თითო საჭმლის მსარმავი დედაკაცი ღყ-
ვდა ღ ზენისასაც იღებდნენ. მგრამ, მე რომ დროს ვამბობ, მაშინ იმათ
უეტრივ ერთ უდაბურ, უხალხო გუნძულზედ გაეღვიათ ღ ხასეს, რომ
ორნივე ერთ საზან ქვეშ იწვნენ. რასაკვირველია ვერ ვერა გაიგეს რა ღ
ისე დაიწვეს ფაზარაკი, თითქოს აქ არა მომხდარარაო.

— საკვირველი საზმარი მებუნა წუსელის, თქვენო აღმტებულე-
ბავ, სთქვა ერთმა გუნერალმა:— ვნახე, მითომ მე ვსცხოვრებდი ერთ
უდაბურ გუნძულზედ.

ეს სთქვა თუ არა, წამოხტა ზეზე; აწვეს მას მეორე გუნერალიცა.

— დემთო ჩემო! ეს რა ამბავია! სადა ვართ! შევეიერეს ეს-
თავკმ არა თავიანთის ხმითა.

დაუწყეს ერთმანეთს შინჯვა ჭ ხელების ძიხმს, რომ ნამდვილად გაეცოთ, ცხადივ იყო ეს ამბავი, თუ სიზმარში ეჩვენებოდათ. თუძცა ბევრს ეცადნენ თავიან თავი დაეკუთვნინათ, რომ ეს ყოველივე სიზმარში ეჩვენებოდა იმით, მაგრამ ბოლომდ იმელებული იყვნენ დაწმენესულ იყვნენ ამ საბუდურო ნამდვილ ამბავში. იმით თავლს წარმოუღვა ერთის მხრივ გაშლილი, მშოოთარე ლურჯი ზღვა; მეორეს მხრივაც ისინი ჰხედავდნენ დედამიწის ერთბეწვა ნაკერს, რომელს შემდეგ ჭადვე დაუსრულებელი ზღვა იყო გაშლილი. გენერლებმა დაიწყეს ტირილი, ჭ ეს ტირილი იმ შემთხვევის შემდეგ, რავი რელისტრატურა დაეკეტათ იმით, ამითთვის ზირველი იყო.

ერთმანეთს დაუწყეს იმით შინჯვა, ჭ ხსეს, რომ ორივენი შერანკები იყვნენ ჭ ყელზედაც თითო ორდენი გვიდათ.

— კარგი იქნებოდა ესლა ყავის მირთმევა! სთქვა ერთმა გენერალმა. მაგრამ, რა მოგანდა ეს თავიანთი უბედური ჭ უცნაური მღვამარეობა, ხელმეორედ დაიწყო ტირილი.

— ასლა რაღა უნდა ვქნათ? გაგონებლას მან თვადცრემლიანმა: — ესლა რომ მიწორილობა დავეწრო, რა სარგებლობასლა გამოვიტან იქიღვან?

— იცით რა ვქნათ? მიუგო მეორე გენერალმა: — თქვენ, თქვენო აღმატებულეზავ, აღმოსავლეთისკენ წაბანდით, მეკი დასავლეთისკენ წავალ, სოლო სლამოხედ ისევ ამ ალაგას მოვიდეთ; იქნება რამე ვიპოვოთ.

ასლა დაუწყეს ძებნა, თუ აღმოსავლეთი სით იყო ჭ დასავლეთი სით. მერე მოგანდათ, რომ ერთხელ უფროსს ეთქვა იმითთვის: თუ აღმოსავლეთის მხრის გაგება გინდოდეს, ისე დადექ, რომ შენი თვალეში ჩრდილოეთისკენ იყვნენ მიმართულიო, ჭ მაშინ მარჯვენა შენი ხელი აღმოსავლეთისკენ იქნებაო. დაუწყეს აღმოსავლეთს ძებნა, ხან ასე დაგეოდნენ ჭ ხან ისე, სულეველას მხრისკენ დადგომა სტადეს, ყველას მხრისკენ მიმართეს თავიანთ თვალეები, მაგრამ, რადგან მთელი თავიანთ სიფრცხლე რელისტრატურაში ემსხურნათ, ამისგამო კერაფერი კერა იპოვნეს რა.

— იცით რა მოგახსენოთ, თქვენო აღმატებულეზავ; თქვენ მარჯვნივ წაბანდით, მეკი მარცხნივ წავალ — ეს ყველას ემჯობინება, სთქვა ერთმა გენერალმა, რომელსაც, რელისტრატურის გაზდა, სამხედრო

კანტანისტეის მართლწერის მსწავლელეიერ ეოფილიყო, ღ მამსადამე თავის მეგობარზედ უტყვიანესი იქნებოდა.

როგორც სთქვას, ისე კიდევ აღსაროლეს. ერთი გენერალი წავიდა მარჯანივ ღ ზხედავს, რომ მრავალი სეები დვანს ღ სეებს ეკვლა გვარი ხილი ახსია. გენერალს მოუნდა ვაშლი, ვილებმა ვაწვაწი დაუწყო, მაგრამ უბედურება ის იყო, რომ ისინი მალა იყვნენ, სეხედ ასვლა სჭირდებოდა გენერალს. გენერალმა ცოცვა დაიწყო სეხედ, მაგრამ იმის მეტი ვერა ვაწყო რა, რომ ზერანგი დაიხია. ახლა მდინარესთან მივიდა გენერალი; იქ ზხედავს თეკესს ღ იმდენს, რომ სულ ფუფუნი ვაქვსთ.

— ვარგი არ იქნებოდა, რომ ამისთანა თეკესები ჩვენ სამხელეო ქუჩაშიაღ სეკრი იყოს! იუიქრა გენერალმა, ღ ისეთი მალა მიეცა, რომ თითქმის სსხეც ევვალა იმისგან.

— ახლა ტყეში შევად გენერალი, — იქც ვაგებებსა ღ ტყის ქათმებსა ზხედავს, გურდღლებიც ვაკეში სტუნაობენ.

— დიერთო ჩემო! რამდენი სსქმელი ეოფილა აქ! სთქვა გენერალმა, რადგან კესის სიცაროელისგან გულ-ჭიდილსა ზგონობდა.

მეტი დონე არ იყო, სულ-ცარიელი უნდა დაბრუნებულყო დანიშნულ ავღავს. მანამ მოვიდოდა, მორე გენერალი მოსულყო ღ უცდიდა იმას.

— რას იტყვიოთ, თქვენო აღმატებულეებავ, იშოკეთ რამე?

— დიან, «მოსკოვის უწეების» ძველი ნომერი ვიპოვე, — სხვა ვერა იქერი.

ახლა გენერლები დასაძინებლად დაწვენენ, მაგრამ რადგან უზმონი იყვნენ — არ დაქმინათ. სან ის ფიქრი აწესებდა იმათ, რომ იმათ მაგიურად ზენსიან ვინ აიღებდა, სან ელანდებოდათ თვალეში ხილი, თეკესი, ვაკესი, გურდღლები — ღ ერთი სიტყვით სულ ეკვლა, რაც იმდღეს ენსათ.

— ვინ მოიფიქრებდა, თქვენო აღმატებულეებავ, რომ კანის სსქმელს ზირველი თავის სსხე ექნებოდა მიფრინავი, მცურავი ღ სეხედ მსხმოარე, სთქვა ერთმა გენერალმა.

— ევ არ არის! მიუგო მორე გენერალმა: — აქამდის მე სულ იმას ვიფიქრობდი, რომ ბულეკები ზირველადვე იმ სსხით იადებოან, რასსხითაღ დილის ევასხედ მომერთმეკოდა სოლმე!

— ახლა როგორც ვატყობ, ვინაღ ვაკების ჭამა ზხუნს, იმან ვერ

უნდა დაიჭიროს ის, მოკლას, გადღვას, შესწავას.... მაგრამ ეს ყოველი იური როგორ უნდა მოასეროს?

— აბა საქმეც კვარის, როგორ უნდა მოასეროს? გაიმეორა ხელეანის სმით მეორე გენერალმა.

გენერლები დახუდნენ ღ ცდილობდნენ დაეძინათ; მაგრამ სიმძლი სრულებით უფოთლობდა იმით ძილს. იმით ელანდებოდათ: კაკუბი, ინდოურები ღ სხვა ღ სხვა ცერინი შემწვრები, სხვა ღ სხვა მასლით შეყვებულები, შემწვრებთან კიტრის მწილი ღ სალათაც აკონდებოდათ, რასაკვირველია.

— ესლა ისეთ მადანყდა ვარ, რომ მგანი ჩემ წაღებს არ დაეინდობდი შესაგმედად, სოქვა ერთმა გენერალმა.

— არც იურნატები (თათმანები) დაიწუნება, თუ დიდი ხნის ხმარიც არის! ამოასურით დაუძატა მეორე გენერალმა.

შეცრივ გენერლებმა შექსედეს ერთმანერთს; საუბდურო ცეცხლით აუბრიალდათ იმით თვალები, გბილებს ერთმანერთს არტყამდნენ ღ ზირიდგანაც რაღაცა ყრუ გმინვა გამოხდიოდათ. მეორე მიცაცდნენ ერთმანერთთან ღ ერთ თვალის დასამსამებაში განძვინდნენ. გახნდა ერთი კიკვლასი, განისმა კენესა ღ ოსვრა; მართლ-წერის მსწავლებლად ხმყოფმა გენერალმა მოჭგლიჯა თავის ამხანაგს ყელის ჯვარი ღ მსწრაულ გადაყლაპა. მაგრამ რაკი ორთავემ ხისხლი დაინასეს, დასცხრენ, თითქოს ვანხედ მოვიდნენო.

— ჩვენთან არს ჯვარი ჰატოხანსი! სთქვენ ორივემ ერთად:— ჩვენ რომ ასე ვქნათ, ერთმანერთსაც დაგვამთ! ნეტა აქ რამ მოგვიყვანა! ფინ არის ის ბორბოტი, რომელმაც ასე საუბდუროდ გვინუძრა!

— თქვენა აღმატებულებაც, ჩვენ მუსაიფით უნდა ცაკვრთვით როგორმე, თორემ კაცის კვლა მოხდება ჩვენში! წარმოთქვა ერთმა გენერალმა.

— აბა მსუ დაიწვეთ, უზანუსა მეორე გენერალმა.

— თქვენ როგორა ჭიფირობთ, რისაც არის, რომ მსუ ჯერ ამოდის სოღმე ღ მეორე ხადის; რატომ ისე არ არის, რომ ჯერ ხავიდეხ ღ მეორე ამოვიდეს სოღმე?

— საკვირველი კაცი ჭყოფილხართ, თქვენა აღმატებულებაც, თქვენც ისე არ ინებებთ სოღმე; ჯერ ასდგებით, მიჭმანდებით დეზარტამენტში, ხწერთ რასმე იქ ღ შემდეგ დასაძინებლათა სწკებით.

— ასეა რატომ ასე არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ჯერ ვიძინებ, სხვა & სხვა სისმრებეს ვსედევ ვკვდები ხოლმე?

— ჭო... ეგერ ვა... მე, სწორე მოგახსენათ, რადგანც დენარტაქტში ვიმსახურებოდი, უკველთვის ასე ვიფიქრობდი ხოლმე: ესეა დიდა, შემდეგ დეე იქნება, მას შემდეგ ვასძამს მოძრობევენ & მერე დავიძინებ ვიდეცა მეთქი!

მაგრამ ვასძამის სისურებამ ორივეს ჩაუთოთქა გული & ისე დაადონა, რომ სრულებით გასწვევტინა იმათ ბანა.

— ერთი დოქტორისგან გამიგონია, რომ ვაცს დიდხანს შეუძლიან ინსინდოლს თავის სხეულის ნოყიერებით, დაიწყო კვლავ ერთმა გუნერალმა.

— ეგ მითომ როგორ?

— ისრე ვითომც ვაცის სეკუთარი წვენი & სინოყიერე ზადებს სხვა სინოყიერეს & წვენი, ესენიც თავის რიგად სხვებს ზადებენ & ეს იქმდის გავრქედედა, ვიდრე ვაცის სხეულში სინოყიერე სრულებით არ გამოილევა...

— მერე რადა იქნება?

— მერე რამე სეჭმელი უნდა მიიღოს ვაცმა...

— ფუ, დასწვევლოს დმერთმა!...

ერთის სიტყვით რსედაც უნდა დაეწყოთ დაზარავი, სულ სეჭმელებისა & ჭამის მოგანებითა თავდებოდა & ეს შემთხვევა უფრო & უფრო ასელებდა იმათ მდას. ბოლოს გადასწვევტეს, რომ მოეხლოთ დაზარავი, & რა მოგანდათ ნაპოვნი გასეთი, გაფატრტებით დაუწევს იმას ვითხვა.

«გუშინ» კითხულობდა მითროლარე ხმით ერთი გუნერალი, «ჩვენ ბველი სეტანტო ქადაქის ნატევეტმულ უფროსს ჭქანდა სადლესასწაულს სადილი. სუფრა ასა ვაცისთვის იყო მომზადებული & იარადი სულ ძვირფასი ეწყო ზედ. ყველა ჭვენის სუნჯეთ თითქმის ეს სუფრა დენიშნათ ერთმანერთის სხასავ ადგილად. აქ იყო «შექსნინის ოქროს ზეთი», საქართველოს ტყის შვილი სოსობა & ატრეთვე მარწვევინა, რომელიც ჩვენ ხრდილეთში წამთრის დროს შეადგეს ფრად საიშვიათო ხილსა»....

— ფუ, დასწვევლოს დმერთმა თქვანი ეძმაკი! ნუ თუ, თქვენ აღმატებულესავ, სხვა რამე სეგანი ვერ გიპოვინათ სავითხვად? შექვი-

რას ხსენებდნენ უკვე დადგინდა, და გამოართვა რა გასული, წაიკითხა შემდეგ:

«ტულიდგან იწერებინა: გუშინ უბნის მდინარეში დაიჭირეს ზეთის, და ამ შემთხვევის გამო აქაურ გლეხში დანიშნეს დიდი ღვინო და კანძობი. ზეთის მშენივნად დაელოთ დიდ სის ბლუდზედ, გარემოქმედებით კატრები და ჰინში მწვანელი მიეცათ,— და ამ ყოფით შემოიტანეს. დოქტორი ბ***, რომელიც ამ დღეს გლეხის გამოკვლად იყო, ხელ იმისა სრუნავდა, რომ ყველა სტუმარს რეგულარად ერთი ნაჭერი მანც. ზეთის მშენიერი წვენი ჰქონდა გაკეთებული, თითქმის სავსე-გულად»...

— მოითმინეთ, თქვენა აღმატებულებავ, არც თქვენს ჰქონდა თითქმის დიდი არსებებით, გასწევს მთარე განუადამ, და რა გამოართვა გასული, დაიწყო:

«გიატადგან იწერებინა: ერთმა იქაურმა გამოცდილმა დაწამისებლმა ვინმემ მოიგონა სხვა ხაირი თევზის წვინს მოხარება, რომელიც შესდგება შემდეგში: უნდა აიღოს ცოცხალი თევზი, ჯერ კარგა გაწვიმოს, შემდეგ, რომელსაც დარდისგან ტყინში გაუსხვებდნენ»...

განუადამდა ნაჭიდან თავი. რასაც კი ხელს მოჰქადავდნენ, ხელ ყოველივერი ჭამის აკონებდა იმით. თითქმის სავსე-გულად მათი აზრი და განზრახვა იმათვე წინააღმდეგ მოქმედებდა: რომელიც იხინი ცდალადნენ განთვლიდნენ სხვა და სხვა არა სწავლად სავსებით, იმდენი ის თითქმის განგებ უფრო და უფრო აკონებდა იმით ბიძგებებს, ტახაკს და კიდევ ვინ იცის რა და რა სავსე-გულად სწავლებს.

ამ გარემოებით რომ იყენებ შეწუხებულნი, მართლ-წესის მსწავლე-ბლად ნამყოფი განუადამდა მოკვლის უფროვე შეკარდა მოთავსება.

— თქვენა აღმატებულებავ, კარგი არ იქნება ვინაგნით აქ ვინმე გლეხი კაცი? სინათლით ჰქონდა მან თავის ამხანაგს.

— რა, რა ბანეთ... გლეხი კაცი? რა გლეხი კაცი?

— დიხ, გლეხი კაცი, უბრალო გლეხი კაცი... სხვა რა ხაირიღა იქნება გლეხი კაცი?... ის ჩვენ კარგ სწავლად გვიხამდა: ბულგებსაც მოგვართმევდა, ჩაბებსაც დაგვიტარდა და თევზებსაც.

— დიხ.. გლეხი კაცი... ძვრამ ხად უნდა ვინაგნით გლეხი კაცი? აქ ხად იქნება?

— რაგორ არ იქნება? გლეხი კაცი ყველგან არის, ოდნავ კი

მომქნის კაცს! შეტყუდა, აქ სადმე იქნება შიშაღული, მცონარებით
საქმეს დაქმალუბოდა!

ამ მოთხოვნებამ ისე გაამხსნევს გენერლები, რომ გახუთებულად
წამოხსენენ და გაიქცენ გლეხი კაცის საძებნელად.

ბევრი ისეთადღეს გენერლები-გენერლები ამაღ, მკრამ ბოლოს შვი
მუროსა და ტყაზუკის სუნის დასაყენს ისინი გლეხი კაცის კვალზედ. ერ
თი ვაჟბართელა გლეხი ერთ ხეს ქვეშ გულ-აღმა დაგდებულად, თა
ვით თავის მუშტი დაეღო და დაქინა, და ამ გვარად წინდაუხედავად კმა
ღებოდა საქმეს. ამის მნახველი გენერლები აღენთენ მრისხანებითა.

— გმინავს, განა, წარმაცო! დაუწყეს ტყუილად საწყალს გლეხს: —
იმას კი აღარა ჭიჭირობა, რომ აქ ორი გენერალი ორი დღეს სიმშვილით
ისოცუბანს! ადგე, ესლავ იმუშავე! ადგა გლეხი-კაცი; ხასა რომ გენერლე
ბი სასტიკი სასიათისანი იყვნენ. უნდოდა გაქცეულად როგორმე იმით,
მკრამ ისინი ისე ჩაფარინდნენ იმას, რომ ის ვერაფრით ვერ დაქნოდა
იმით გლახკებს.

ახლა დაიწყო იმან იმითვის მუშაობა.

ჟერ სესედ ავიდა და ორივე გენერლებს ათ-ათი მწიფე ვაშლი
დაუკრობა, თავისთვის კი ერთი მუკვე ვაშლი აიღო. შემდეგ მოთხარა
მაწა — და კარტოვილი ამოთხარა იქიდან; შემდეგ აიღო ორი ნაჭერი ხე,
ერთმანერთს წაუხვავა და ცუცხლი გახანა. მერე თავის საკუთარი ომის
მასე გააკეთა და კეპები დაიჭირა. ბოლოს გახანა ცუცხლი და იმდენი
რამ საჭმელი შესწავა, რომ გენერლებს თავსედ საყრდელად ქმნდათ; ამის
გამო იმით აწარმა გაუღვა თავში — ცოტადღე საჭმელი მუქთა-ხლარა გლე
ხისთვისაც ენაწილებინათ.

გენერლები რა ჭიჭივდნენ გლეხის ბეჭითობას, გულმა თავისუფ
ლად მკრამ დაიწყო და სუნთქვაც გაუადვილდათ. იმით სრულებით დას
ვიწყდათ, რომ გუშინ სიმშვილით ისოცებოდნენ; ახლა ისინი იმხლავ ფი
ჭრობდნენ, რომ გენერალი კაცისთვის ყველგან კარგათ.

— ხომ კმაყოფილნი ბძანდებით, ბატონო იანარლებო? ჭკითხვად
მათ გლეხი კაცი.

— კმაყოფილნი ვართ, ჩვენო კარგო, შენს ერთგულებას ვსუ
დავით! მიუგებს გენერლებმა.

— ნებას არ მომცემთ ახლა ცოტა დავისკენო?

— დაისკენე, ძმაო, მკრამ ჟერ ერთი თოკი დაგვიგონსე.

გულს სწავლად მოკრიბა ველური კანაფი, დააღობა წყალში, და-
 ბეკვა, დასრის—ღ სულმოხსათვის თაკი სრულებით მსათა ქონდა. ამ
 თაკით გენერლებმა დააბეს გულსი კაცი, რომ არ გაქრულიყო, თითონ
 კი დაიძინეს.

გვიდა ერთი დღე, გვიდა მეორე; გულსი კაცი ისე გახეხინადა,
 რომ ჩინიბიბისა ღ რაღაც რაღაცების ხარშვაც იხწავდა. ჩვენი გენე-
 რლები გამხიარულდნენ, გასუქდნენ, გამდნენ ღ გათეთრდნენ. სძირად
 მოაგონებოდათ სოღმე, რომ ისინი ამ კუნსულსუდ მსამხარეულად
 სცხვარებდნენ, ზეტერბურგში კი იმათი ზესისა იხრდებოდა ღ იხრდებ-
 ოდა.

— როგორა იფიქრობთ, თქვენა აღმტებულებავ? მართლს უმე-
 ნებათ ბაბილონის გოდოლი, თუ ეს მოღვოდ სიჭრუვე ღ ზღაპარ-
 სიტყვაობა არის? ხან ღ ხან საუხმის შეძლეო ღკითხვად სოღმე ერთი
 გენერალი მეორეს.

— მე ისე მგონია, თქვენა აღმტებულებავ, რომ სწორედ ყო-
 თილას ეო, ამიტომ რომ სხვა გვარად არას გზით არ შეიძლება აკხ-
 ნათ, თუ როგორ წარმოხდვას ქვეყანასუდ სხვა ღ სხვა ეს.

— მამ წარღვნაც იქნებოდა?

— წარღვნაც იყო, იმიტომ რომ, თუ ეს არა ყოთილიყო, ჩვენ
 ვეზოთ ვერ აკხნით იმ ამავს, რომ ქვეყანასუდ არსებობენ წარღვ-
 ნის წინა მეოთე ცხველები. მით უფრო რომ ამ ამავს «მოსკოვის
 უწყებაში» მოკვითხრობენ.

— ახლას, ნუ წავიკითხვთ «მოსკოვის უწყებას»?

მოსკოვის ნუმერი, დასხდნენ ჩრდილოში ღ თავიდაცან ბოღმ-
 დის წავითსენ, თუ როგორა სჭამდნენ მოსკოვში, ტულში, ზენსაში,
 რისხანში—მაგრამ ამით გულს აღარ ეჭიდებოდა იმათ!

დიდხანს დაქვეს აქ გენერლებმა, თუ ცოტა სანს, მანც მოხწეი-
 ნდათ. უფრო ღ უფრო სძირად მოიგონებდნენ სოღმე ზეტერბურგში
 დატრეკულ თავიანთ მხარეულ დედაკაცებსა ღ ჩემ-ჩემად კიდევ სტი-
 როდნენ სოღმე.

— ნეტა რაიქნება ესლას ჩვენ სამოხელა ქენაში, თქვენა აღმ-
 ტებულებავ, ღკითხვად ერთი მეორეს.

— ნუღარ მომაგონებთ, თქვენო აღმატებულებავ! ძველ მოგონებით გული მიკვნიხის, მიუგო ამხანაგმა.

— ჩვენ ცუდს ვერას ვიტყვით აჭაურობასჯედ, მაგრამ ხომ მოგკისხებთ: ბატონს ისევე მწვანე პალახი ეკედას ურჩევინაო. ამასთან მუნდერსაც დაგნატრულდი.

— დაგნატრულდი კი არა მეტიც მომივიდა! ძეტადრე მეოთხე კლასის მუნდერი თუა: მარტო ერთი იმისი ნაკერობა თავბრუს დასხვეს კაცს!

ახლა დაუწევს გლეხ-კაცს ძალ-დატანება, გინდა თუ არა სამოსელო ქუჩაში წაგვიყვანო. იმათ ბედზე გლეხ-კაცს სცოდნოდა სამოსელო ქუჩა, იქ ყოფილიყო კიდევცა, ღვინო ღ ლუდიც ესა, მაგრამ უღვაშებზე ჩამოსდნოდა ღ ზირში კი სულ არ ხაწსვლოდა!

— ჩვენც სამოსელოდამა ვართ, განსრებით უთხრეს გენერლებმა.

— თუ გინახავთ, სახლის გარეთ კედელზედ დაკიდებულ ყუთში რომ ზის ღ კედელს რომ წამალს უხვამს, ან სახლის უკრულზედ რომ დადის ბუხსავით, — მე სწორედ ისა ვარ! უპასუხა გლეხ-კაცმა.

გლეხ-კაცს მიეცა სურვილი გენერლები გაეხარებინა, რადგან იმათ მოწყალება მოიღეს მასჯედ, იმ მუქთა-ხორასჯედ, ღ გლეხური მისი საქმეები არ ითავიღეს. ააშენა რაღაც გემის მსგავსი ჭურჭელი, ისეთი რომ მათ შესძლებოდა ზღვა ოკეანეში გაცურვა ღ სამოსელოში მიცურვა.

— შენ, ეი, ბედსეირო, გაბთხილდი, არ დაგკასრჩო, თორემ!.. სთქვენ გენერლებმა, რა ხახეს, რომ იმათი გემი ირყეოდა ტალღებისგან.

— არსეინად ბრძანდებოდეთ, ბატონო იანერლებო, ზირველი ხომ არ არის! სთქვა გლეხ-კაცმა ღ გახცურვად დაემზადა.

გლეხმა მოაგროვა ყუთოკი, ნაკში ჩაუგო გენერლებს, დაიწრო ზირვეარი ღ გახცურა. რამდენი შიში სჭამეს გენერლებმა გზასჯედ ქარიშხლისა ღ ღელვისაგან, რამდენი აგინეს გლეხ-კაცს მუქთა-ხორობისთვისა ღ ხისამაგლისთვის — ამას ვერც კალამი ასწერს ღ ვერც ენა გამოხთქვამს. გლეხი მანც მიცურავდა ღ მიცურავდა, ღ გენერლებს სხვა ღ სხვა თევზეულითა ჭკვებავდა.

ბოლოს დაინახეს გენერლებმა ნევა, ეკატორინეს ზღვის-გარდასადინარიც, ბოლოს დაინახეს სამოსელო ქუჩაცა! მწარეულ დედაკაცებმა რომ ხახეს თავის ბატონი - მატრონები, ისე ღამასათ კახელები,

გამძღვრები ჭ გათეთრებულები, სისხრულით ტაშს დაუწეეს ტემა! გუნერლებმა ყავა ჭ სასურში ბუღეკები მიიწთვეს ჭ მუნდრებიც ჩაიწვეს. მერე წაბანდნენ სახინაში ჭ ანძისი თუელი დასვეტეს, ღმერთო! — იმდენი არც ზღაპარში თქმულა ჭ არც კალმით აღწერილა!

გლეხი კაციც კი არ დაივიწყეს: იმასაც გამოუგზავნეს ერთი რეჟიკა არაყი ჭ მურიახი გროშა.

* * *

რ უ ხ უ ღ ი თ.

სეკდამ მომიწვა, გუელიც! ჭმუნვარუნს, ვინ მივეცე ხელი, რომ თუელი მომიტეს;
 რას ჩემი ვიბე ესრედ თრიალებს არ ვინ არა სხანს, რომ ხუგეში სტეს.
 საჭირო ვია ესლა წაგლეკვა, მანამდისა მაქვს ვიდეკ დროება,
 მანამდის არის შემოსავალი, თორემ ამბობენ: დრო შეიცვლება.

დასლაბა ასლა ვიდასი მქონდეს?... ავასავის ხომ — შრომად არა ღირს,
 ჭ ჰატოსის დაუნდობლობა მე სიურმიდგანვე ხასიათად მჭირს;
 რომ მიუბრუნდე წარსულს ცხოვრებას — იქა სირცხვილის ჩრდილიც არ არის,
 ჭ სინიღისი — ქისის ურვისი — ანგარების წინ გამქრალი არის.

ჰატოსხუნებაც აღარას მამსკლს, რადგან იცვლება თანამდებობა,
 სხვებთ თუ მივსედე ჭ არ ავიდე, ჩემგან იქნება უგუნურობა,
 ჭ ცივის თვალთ რომ განვიხილოთ — უფეულაბაში ჩვენი რაობა, —
 უნებურათა მომდის სიანხსდე, — ვხედავ, რომ არის მისხარაობა.

თ. გიორგი რაბელიანი.

1868 წ. 18 ნოემბერს.

თბილისი.

კაცს განათლებამ უნდა მისცეს სახსარაი ცხოვრების გაფაქარისა-
ანებისა და სიმდიდრის მოპოვებისა.

(გზარძელეს).

V

უძველესია, რომ ჩვენი ქვეყანა მდიდარია და ნაყოფიერი, მაგრამ უძეტესი ნაწალი ხალხისა არის განათლებული, უძეტარი, დაუდეველი და მცირე ნაყოფის მოძუენი, იმისთვის რომ არა აქვს საჭირო აღატებს წყა-ლი, არა აქვს თავისი მიწა, არა აქვს ცოდნა ბუნებისა და სძულს ბუნე-ბითი მცნოიერება, რადგან ის, მის აწრით, იერესი *) და მეთხარობას. ეს არის მიზეზი, რომ ჩვენ ქვეყანაში მოსავალი თითქმის წლითი წელს იცვლებს და ყველანი ჭივიან, რომ მიწას მოსავალი ავლდებ. ერთს წელს თუ მოსავალი ვარგია, მეორეს — არ არის, ამისა გამო ხალხი ნა-ლუგლევენებსა ჭგომნობს და სიღარიბე ვრცელდება. ჩვენი ხალხის ძატება თუძტა არ შეიძლება შრომის მოყვარეობაში, მაგრამ ნება გვეძნება ის გავეიცხოთ იმაში, რომ ის უანგარიშოდ, უიფიერულად მუშაობს, რა-დგან იმას არ იცის არც ბუნებითი ძალანი და კანონები, არ იცის სიმოურ-ი შესავებულება მიწისა, ერთის სიტყვით არ იცის: სიმია, ავრონომია და სსკ. ჩვენსა გლეხმა არ იცის ფიზიკური ძალანი და კანონები, რომე-ლნიც ჭმართვენ ბუნებას და ხალხის ეკონომიას, ამისთვის კიდევ ვერ შეუტევია ზედ მიწეებით ძირითადი მიზეზები მოუსავლობისა და თავიანთ ეკონომიურის უბედურებისა, და ვერაფერი მოუსერსება მოუსავლობის შესწევებტად. იმას ვერ აქამდინაც ვერ შეუტევია, რომ ჰურის მოსავ-ლის აცდენის მიზეზი იმაში მდგომარეობს, რომ იმას არ იცის რა ვა-რად მოქტეს მიწას შემდეგ მოსავლის აღებისა. იმას არ იცის, მაგალ., რომ უტყუოდ მიწის სმარება მისგან, მხოლოდ ერთის მოსავლის მო-ტაცნა, ნიადაგის გაღარიბება არის, ამისათვის, რამდენიც დრო გადის,

*) სარწმუნოების უარყოფა — განდეგილობა.

იმდენად კლეუფლობს ჩვენ ქვეყანაში მოსავალი ზურისა და სხვ.; იმან არ იცის აგრეთვე ისა, რომ რამდენიც საქონელი: ძროხა, ცხვარი, ცხენი და სხვ. კლეუფლობს ჩვენს ქვეყანაში, იმდენათ მიწას სასუქი აკლდება და ნიადაგი ღარიბდება. იმან არ იცოდა და არც იცის, რომ ის ქვეყანა არის უკელაზე მოსავლით მდიდარი, სადაც საქონელი მრავალია და ზოლოდ-გოის სათუქლებზე მრავლდება. ჩვენი გლეხი მადგება და ჰსწავს თითქმის მთელს მინდვრებს და სთესავს და არას დასდევს იმს—ღარა საქონელს, ცხვარს, სამოვარი მინდვრები, თუ არა. თუ არა ღარა, მაშინ ის მიერე-კება იმს სამოვრად სასწავ-სათესად უხმარ მთებში. უჭკველია, რომ ბევრის სენით და თესვით კაცი მოსავალს ბევრს ვერ მოიგვანს. მუშაობას გონიერება უნდა. ყოველი თერი ანგარიშს და მოსაზრებას ითხოვს, მაშინადაც სენა-თესვაცა. ჩვენ გლეხს, რომ ესმოდა ეს უბრალო აზრი, არაოდეს უზაროდ არ მოიქცეოდა; იმან რომ იცოდა ესეები, ასე უს-გარიშოდ არ გაჭფანტავდა სასუქს მთა-ღრეებში და სხვათა მიწებში. 1000 ძროხა, ცოტა-ცოტა რომ ვსთქვათ, დღეში 20 დღიურს მიწას საკმაო სასუქს მისცემს და მოსავალს ერთი ორად მოუმტებს. მაშინადაც ძლი-ერ საჭირო ყოფილა, და სასარგებლო იქმნებოდა მოსავლისათვის, რომ სასწავ სათესი და სამოვარი მიწები ერთმანეთში იცვლებოდნენ, ესე იგი ერთ წელაწადს თუ რომელიმე მიწა მოხუდა, მეორე წელაწადს სამო-ვრად უნდა გასდეს. თუ არა და არაოდეს არ დააკლდება ჩვენს ქვეყანა-ში სასტომები ზურის მოსავალში, ამისათვის რომ ზირველი მიწეხი მი-ხი არის უანგარიშოდ, უსათუქლოდ და უჭკუოდ მიწის მოპურება. მოსპეთ მიწეხები, თავის თავად მოისპობა მოსავალში სასტომებიცა; და ხალხის სიღარიბეც დაიწყებს კლებას. თუ არა და ჩვენი ხალხი ვერა-ოდეს ვერ გამოვა სიღარიბიდან; ვერაოდეს ვერ შეიძლება, რომ ვაღე-ბი მოიშოროს თავიდან; ამ ყამად ჩვენში უვალა გლეხი, თავადი, აზ-ნაური, მღვდელი და სხვ. ძლიერ იშვიათად არის. რა არის ამის მიზეხი? ხალხი დაუფრუხებლივ გიძას-უხებს, რომ ამის მიზეხი მოუხავლობა არი-სო. მასუნი გონიერულია. მაგრამ კჭუ-მადლი, განათლებული კაცი ასე არ ჰფიქრობს. ის სიღარიბის მიზეხს უფრო უანგარიშო მოსავლის სარგავში და სიმთვრალეში ჰხედავს. ეს აზრი მეტად განათლებული კა-ცებისა, რომლების სახელებსაც ჩემის სითავმდაბლობისგამო არ ვინსენიებ, მე ტუფილად მიამჩნია. აი რას ამბობს ამასე ერთი მწერალი: «მკითხვე-ლმა იცის, რომ სწორე ცნობანი შეიძლება მოვიპოვოთ მხოლოდ შე-

დარებით. შედარება კიდევ გვაჩვენებს, რომ დასავლეთის ევროპა ოტკას თუძვან ცოტას სვამს, ვიდრე რუსეთი, მაგრამ ნაცვლად ამის ის ძლიერ დიდ ძალ ლუფს და ღვინოს ხოსრებს. და რადგანაც ამ გვარი წესი იწვევს დასავლეთში, მის ნამდვილ ისტორიის დროთაგან, ჭეიფი და სეირნობა არსებობს ჭეიფის ბურთზე მის დაარსებამდე, მაგრამ ინგლისელები (ანგლიჩნები), ამერიკელები, ფრანგულები, ნემენცები, იტალიელები მანც და მანც ჩვენზე ბევრათ მდიდარი არიან და ჩვენ მათგანა ვართ შეგაკუთვნი მთლად ეკონომიურის დამოკიდებულებით, ამისათვის უნდა დავსვანთ, რომ ოტკას და სიმთვრალე სრულებით ისეთი მტკანი არ არიან, რომ განსაკუთრებით იმათგან წარმოადგებოდეს სიღარიბე და სიმდიდრე სავსებისა. შეიძლება ბევრი ვსვთ ღვინო და ვიცხოვროთ გულმხარულად წარი წარალით და ამისთანვე გაუმდიდრდეთ. მე რასაკვირველია არ ვამტყუნებ, რომ სიმთვრალე ვარგი რამ იყო. ხალხმა რომ ეს უჭეუო და უნებარიო გულმხარულეა დაიშალას, სასლში ერთი მეტი გროში დარჩება, და თუ დღეს და სვალ არა, ის უჭირნახულა დროს მანც გამოადგება». რადგანაც მე დავეთანხმე მეტნიერს, რომ სიმთვრალე ცუდია, ამისათვის მეც იმას ვთხოვ გამოგონოს და შეიტყოს, რომ ვაცები ჩვეულებრივ ჭკამენ, იმინებენ, ისვენებენ მუშაობის დროს, ჭეიფობენ, რადგანაც ამის მოთხოვნა ვაციის ბუნება. ყველა ვაცი გაიცინებს, რომ უთხრა: რათა ჭეიფობა და რათა სვამ ღვინოს? ამისათვის სვამს და სვამს ვაცი, რომ მას ჭამა და სმა უნდა. სმით და ჭამით ვაცი ღარიბი არ იქნება. სიღარიბის და სიმდიდრის მიზეზები სხვები არიან. ის არის ჩვენი აგრონომიის, სიმის, ბოტანიკის და მეცნიერის უცოდინარობა. ეს უცოდინარობაა მიზეზი იმისა, რომ ჩვენ ხალხს ადევს ვინერზე მხოლოდ ის მოვალეობა, რომ სულ-ყოველთვის სთესოს და მოიყვანოს ერთნაირი მოსავალი, რაც ადრე უთესია და მოუყვანია. ეს ამ გვარი ერთნაირი შრომა რასაკვირველია გაღარიბებს და მიზეზიც ეს არის მისი სიღარიბისა. ჩვენ დროს მხოლოდ ის ხალხები არიან მდიდარი, რომელნიც განათლებულნი და დასვლავლებულნი არიან სასოფლო მეურნეობაში; თუ ერთი ნათესისგან არ მოუვა იმას მოსავალი, მაშინ ის დაუყენებელიც სცვლის თესვას და მოჭევას ის მოსავალი, რომელსაც, იმის ანგარიშით, აგრეთვე შეუძლია მისცეს საზრდო, ან უმეტესი მოგება და სარგებლობა. ამისათვის კიდევ იმათი მიხედვები, ვარგი ტექნიკური მუშაობის საშუალებით, არას დროს არ ვარგვენ ძალას და ყოველთვის მოჭევით

რიგანი მოსვალნი. მე რასაკვირველად არ ვამბობ, რომ სენს-თესვა ვარ-
 გი ხელობს არ არის. უხნავ-უთესველად ვერსად ერთი ხალხიც ვერ იც-
 ხოვრებს; ამისთვის კიდევაც ვეველა სახელმწიფოებში ცდილობენ, რომ
 სენს-თესვა აღუვალებში მოიყვანონ. მაგრამ ჩვენდა გასაკვირვად ვერ აქა-
 მდისინ მხოლოდ ერთი ინგლისი თუ დაიკვირებს თავის სასოფლო
 მეურნეობის შემდებლობით. ჩვენი თქმა ამ შემთხვევაში მხოლოდ ის
 იყო, რომ მამა-პაპის ჩვეულებისათვის თავი ვერ დაგვიტყუებს და ჩავ-
 ტიებვართ მხოლოდ ერთ სენს-თესვას და არ ვაძლეუთ ხეობს, რომ ცხო-
 ვრება ჩვენი გამშვიბიერდეს სხვა და სხვა გასამდიდრებელი საშუალების
 მიღებით. რას ჩავცივებვართ ერთ სენს-თესვას. ხომ გხვდეთ, რომ
 უველანი ამ ხელობით ველარ ვცხოვრობთ; რატომ არა ვცდილობთ, რომ
 ახლა მეშუბის ახორცილები *) შევადგინოთ, განვავიძოთ ჩვე-
 ნში სხვა და სხვა საშუალო ხელობები საზოგადო მოსახლეობელად. რასა-
 კვირველად, ქართველად; დარბი იქნები; დასთესავ მხოლოდ ერთად ერთ
 შურს, ქერს, ფეტვს და მას მთელი წელიწადი შეჭურვებ, თუ ძიავა გი-
 საზინ, გულ-მსიარულად ცნობვრებ შენი ცოლ-შვილით, თუ არა და გი-
 წივიან შიძილით ცოლ-შვილი და შენც დაღობებელი ხარ. სხვა სერსიც
 არ იცი, რომ იმ გზით მოუარო ცნობვრებს და იშოვო სავებავი. ჩვენი
 უბედურება ეს არის, რომ მხოლოდ ერთი სასხარი გვაქვს საშოვანი
 ცნობვრებისათვის. აი მაგალ. ქართლში და კასეთში უფრო შურით ცნობვრე-
 ბენ; თუ ეს მოსვალნი აქვთ რა კარგი, თუ არა და მშოერნი უნდა იყვნენ.
 იმერეთში თითქმის მხოლოდ ღამის და სიმინდის თესვა იცინ. თუ
 ესეები არ მოუვიდათ, ისინი მშოერნი დაჩვენან. როდესაც რომ შეი-
 ძლებოდეს, თუ იმერელს სიმინდი და ღამი არ მოუვიდათ, მოუყვანა შუ-
 რი, აბრეშუმი და სხვანი და ამათი შემწეობით ეცხოვრნა. მაგრამ ხდა
 აქვს ჩვენ ხალხს იმდენი შო. მეტი მოუვა უბედურია, არ მოუვა — უფ-
 რო უარესი: ბირველად ამისთვის, რომ იმას ვერ იმდენი ჭკუა არ აქვს,
 რომ დღეს მოგებული მეტი ღუკმა ხვალისთვის შეინახოს. ვერ მისი
 გუჭი და ხარბი თვალნი არ გამაძლარა. რასაც შოულობს, ხელ გუჭში
 იყრის, და არა აქვს ნიჭი ხვალისათვის იზრუნოს. ამისთვის კიდევაც
 საჭმლის უხვიერების დრო მიეცემა ხოლმე სიმთვრადეს და გულმსიარუ-

*) ახორცილები — საზოგადოების ანუ მოსახლეობის, შეერთებული რომელი-
 ნი შექმნის აღსასრულელად.

ლად, ჰარნი-ჰარალით სცხოვრებს. დღეს მოგებულ ლუკმის სვლისთვის შე-
სახვა მხოლოდ იმ საღვსს შეუძლიან, რომელიც იცნავენ თავის თავს,
აქვს თავში საფუძლიანი აზრი, თავისუფლად მოქმედებს, ფიქრობს არამც
თუ თავის მოძველებზე, არამედ მოძველებსავე თავისი წარმატებაზედაც.
ჩვენ საღვსს ვერ ამგვარი შეგნება არა აქვს. შიშობდნენ, რომ
თუ არ მოგვას საზრდო, იმან უნდა იყიდოს ღ ვალებით ევლამდის ამო-
ივსეს. ერთი სიტყვით, მოგვას ვერას გაყიდის, რადგან გაიაფდება, არ მოგვას
— გადარბდება. რა წყაღში ჩავარდეს, რა ჰქნას გვლებსა კაცმა? გაყიდოს
კაფის ფასი არ უკვდება, არ გაყიდოს ღ — სასულდწიფო თავის საზღვს
ითხრებს, მოვალე თავის ვაღს, მკვდელი თავის განწყობას, ბატონი გი-
დევე თავისას; რა ჰქნას? რაგორ მოაქცეს? ის არჩევს გაყიდვას, მაგრამ
ისე, რომ ფასი გასყიდულისა შესძედს ფასს არ შეადგენს. ტყუილად
სომ არ არის თვით საღვსისგანვე ანდასა შედგენილი: «როგორც გიჭი-
რდეს ისე გიღირდესო», «გაჭირდება მიხვეწე, გაქცევს ვიხვეწებო». ჩვენი
ვაჭრების სასიხარულოდ, იმას მოსავლის სხვაგან წადების თავი არა
აქვს, ღ არც გზები არიან რომ მოსავალი სხვაგან გადიტანოს ღ გაყიდოს.
ამისათვის იმან უკვლევიფერი შინ უნდა გაყიდოს, ღ ისიც ძირიელ იე-
ფად. ეს არის მიზეზი, რომ ის დროების განმავლობაში უფრო ღ უფ-
რო დაბრბდება ღ კიდევ სიმთვარევეს, სიუქმეს ღ სეირნობას, რომ რა
არის ამ გვარად დაივიწყოს თავისი სიღარიბე ღ ვაჭრების მტაცებელ-
ბა. ეს არის გადევ ერთი მიზეზი იმისა, რომ ჩვენი სასიხარულო მუერ-
ნობა დაცემულია.

VI

სიღარიბე, მოსავლის გაუფთხილებლობა, წარმაცობა, ჩვენი საღ-
ვის გაუნათლებლობა ღ გაუნსწავლობა ევლანჯედ უფრო კარგად გვიმტვი-
ცებენ, რომ მას სწავლა უნდა. ესაა თითქმის მოუღლებლად დაპარაკო-
ბენ ჩვენი ლიტერატურები თითქმის კერესებლით, ღ სხვებზე გი ამო-
ბენ, რომ ბუნებითი მეცნიერების სწავლა ძირიელ საჭიროა ჩვენი საღვსი-
სათვის. მაგრამ რა უნდა ისწავლოს საღვსმა ამ ბუნებითი მეცნიერები-
სგან, რომ მისთვის პრაქტიკულ ცხოვრებაში გამოხადები იყოს, ამ-
ზე არაფერს ამბობენ ღ ჩემის აზრით, მხოლოდ ერთი თქმით, რომ
ბუნებითი მეცნიერება საღვსმა უნდა ისწავლოს, არაფერი საზღვებლობა

გაძოვას რა. ჩვენ ყველანი, ჩემი დამ დაწყობილი, ჯერ არა ვართ მიხვეულებნი, რომ საქმესე ვიღანაწაკეთ, სხსარგებლო პრაქტიკული აზრები გამოვსთქვათ, ჩვენ მწერლობაში ბუნებით მეცნიერების ტექნიკური ტექსტები გამოვკრიბოთ. ჩვენ ძლიერ გვეძნელებს პირ-დ-პირ ცხოვრებაში მისაღებაი სტატისტიკის წერა. რათა? ამისთვის რომ შრომა ითხოვს ამ გვარი მწერლობა, თორემ, მაღლობა ღმერთს, ბუნებით მეცნიერებაში დასულებილი და განვითარებული მწერლები მრავალნი გვეყანან. დიდი შრომა და ჯისა ჩვენ ყოველთვის გვეძნელებს. რაც ადვილია, იმას მოკვიდვით ხოლმე ხელს და ვწერთ ერთი გაშვითებული, თითქოს მართლად საქმესედ ვიღანაწაკობდეთ. მე არ ვამბობ, რომ «დროებაში» ვარგი აზრები არ ითქმოდეს. არა; ის ვარგია, და მე მოლოდინ იმ მხრით არ მომწონს, რომ იქ ბუნებითი მეცნიერების ტექნიკური ტექსტები, რომელნიც ასუფთავებენ და აკეთილ-შობილებენ კაცის ცხოვრებას, ცოტანი გამოითქვიან. ხადეთ, მაგალითად, გამინჯვით მთელი ორი წლის ნაღვწევი, გადავიკითხეთ თავით ბოლომდის, თუ ყველაფერში თითქმის მოლოდინ ერთი ტერატიკული მსჯელობა, (რომელიც უმეტეს ნაწილად ყაღბი არის) არ დაგვხდეთ. რასაკვირველია, უფილანთოფიოთ, უმსჯელობად არაფერი დაწერება: ფილანთოფია და ბუნებითი მეცნიერებანი უ ერთმანერთოდ არ გამოდგებიან; მაგრამ ამისთვის ახლად არც ისე უნდა მოვიქცეთ, რომ ჩვენ სტატისტიკურ ტერატიკული მსჯელობა ეტყობოდეს. ერთის სიტყვით ჩვენ მწერლობაში უფრო ცოდნა და სწავლა უნდა იყოს, ვიდრე მსჯელობა. მამ ჩანს, შენ გსურს, რომ გასეთი «დროება» სამეურნეო გასეთად იქცეს? მეტყვის მკითხველი. არა, — მე თუმიც მაგ მიმართულების გასეთი მსურს, მაგრამ «დროებას» მაგას არა ვსთხოვ. მე მსურს, რომ «დროება» იყოს გასეთი პოლიტიკური სალიტერატურო და კონონომიური რადგან ჩვენთვის ამ სამი რამეს ცოდნა ძრეილ საჭიროა და ჯერ დროებით სხვა კონონომიური გასეთის გამოცემა შეუძლებელია. პოლიტიკა იმისთვის არის საჭირო, რომ შევიტყოთ, რას აკეთებენ და რა ამბები ხდებიან სხვა საღსებში აზრის გამოთქმისთვის . . . . . და სხვ. ლიტერატურა იმისთვის, რომ შევიტყოთ ჩვენი საღსის ცხოვრება მთელი თავის სიკეთით და სიჭკუით; მივიღოთ აგრეთვე საზოგადო განათლება, რომელიც სხვათა შორის საჭიროა მისთვის, რომ გავასუფთავოთ ჩვენი აზრები, შევიტყოთ მოვალეობა კაცისა და საზოგადოებისა, გავასუფთავოთ ჩვენი ცხოვრება, ვისწავლოთ რიგისი მისრა მოხრა და

სხვა. ეკონომიური — საჭიროა ამისთვის, რომ შევკატეობინო, თუ რა გვარად გამოდრდა ევროპა, გავსწავლოთ უფრო სასარგებლო სასოფლო მეურნეობა. ასე, რომ ბუნებით მეცნიერებს უფრო მეტი უფრად-ღებს უნდა მივაქციოთ, რადგან ცხოვრებაში იგი ძლიერ გამოხადვია. მაგრამ რადგანაც ჯერ ეკვლავურში გამოუცდელია და უცოდინარნი ვართ, ამის გამო სხვის გამოცდილება უნდა მივიღოთ, რადგან ჩვენის სწავლით ვერაფერს ვაგეტოთ სასარგებლოსა. თუ სხვას არ გამოუცდა რომელიმე სახსარი ცხოვრების გაუმჯობესობისა, ჩვენ არ შეგვიძლია წინა-ნიშნულად დავიწყოთ მისი ცხოვრებაში შემოტანა და გამოცდა. ჯერ ზოგ ხადს, რომელიც ჩვენზე უფრო განათლებულია და შეძლებული, არაფერი შემოაქვს ცხოვრებაში, თუ სხვას ის არ გამოუცდა და არ შეუტყვია მისი ურგებლობა და სარგებლობა. ჩვენ ხდა გვაქვს იმდენი განათლება და შეილება, რომ რომელიმე სახსარი, ბუნებითი მეცნიერებისგან მოხდებული ცხოვრების გასაუმჯობესებლად, ჩვენის ხარჯით გამოგვცდოთ და სხვას დავანახოთ მისი სარგებლობა. ჩვენ ეს არ შეგვიძლია, ვერ ამისთვის, რომ არაფერი ვიცით, მერე ამისთვის, რომ იმის ხარჯი არა გვაქვს. ამას თითქმის თვით დაწინაურებული სამეურნეოც ვერ შეუძლებს. მაგალ. ბელგისა ჰსურს, რომ მიიღოს მხოლოდ ის სასოფლო მეურნეობის გასაუმჯობესებელი სახსრები, რომელნიც სხვისგან საქმეში მიღებული არიან. მაშასადამე ჩვენ, რომელნიც ვეკვლავედ ღარიბნი ვართ, არ შეგვიძლია ისინი გამოვცადოთ. რასაკვირველია, რომ თუ ვი ვინმე ისეთ რასმეს გამოიგონებს, რომ არ ხად იყოს ჯერ იმ გვარი, ან ამასე დავიღი და სუგეთისა, რაც ევროპაში არის, გამოაცხადოს და გამოცხადოს, ჩვენ ძლიერ გავკეხარდებთ ამ გვარი ქართველების ჭკუის გამოჩენა. რაც სხვას გამოუცდა და სარგებლობა უნახავს, ის ჩვენ უნდა დაუყოვნებლივ მივიღოთ. მაშასადამე, ჩვენთვის ძლიერ საჭიროა, რომ შევიტყოთ რა მდგომარეობაში არის დასავლეთის ევროპაში სასოფლო მეურნეობა, ბუნებითი მეცნიერების წარმატება, მისი ცხოვრებაში მოხმარება, მისი სარგებლობა, რომ ვიცოდეთ: რა უნდა ვისწავლოთ და რა არა. მაგრამ ამის განმარტებას, მკითხველო, მე შეუძლებლობისა გამო არ გიგინებ. ეს საქმე უფრო ნიჭიერ ვაცხ ეკუთვნის. მე ისევე საზოგადოდ ვიღამარებ.

VII

მე უკეთ, ჩემი გაუფრთხილებლობის გამო, წარმოვსთქვი, რომ ჩვენი სასოფლო მეურნეობა გაუსხნელი არის. არა—ის არამც თუ გაუსხნელი არის, არამედ, ჩემი აზრით, სრულებითაც არ არსებობს. ახა იმას რა მეურნეობა ჩქავა, რომ ყოვლად გაუგებრად, უაზროდ, უანგარიშოდ, მამა-მამურად ხელს იწვევდნენ მინდორზე და გაღობზე? მე რომ კხლავ ჩემ სახლში ვმუშაობდე და ჩემი მუშაობით სუთს წილს ვიკებდე და ოცნა ვზარალობდე, განა მამის თქვენ ჩემს მოქმედებას სახლის მოვლას, პატრონობას და მეურნეობას დააჩქევთ? მეურნეობა არის ნამდვილად ცოდნა და გამოანგარიშება, რას გამოარჩევს გაცი თავის შრომას. ჩვენ სასოფლო მეურნეობაში ერთი იოცის ოდენითაც არ არის გამოანგარიშებული ის სარგებლობა, რომელიც შეადგენს მეურნეთ წოდების მოქმედების ნიშანს. მამ რაღასღა კვამსი მე სასოფლო მეურნეს? იმას ვისაც თავის მუშაობის სარგებლობა მატემბტიკურად გამოანგარიშებული აქვს, იცის მუშაობის ხერხი; იმ გაცხე შეიძლება ვსთქვით, რომ იმან იცის სასოფლო მეურნეობა. მსინელ-მთესველი თითქმის აგრონომით უნდა იქცეს, რომ სასოფლო მეურნეობა ისწავლოს. ჩვენ ჯერ ყველაფერს ალაღ ბედზე ვაკეთებთ. ასე არ არის ევროპაში. ევროპის გაცხე კარგათა აქვს გამოანგარიშებული რა სარგებლობას გამოარჩევს ის თავის შრომას, და ამისათვისაც შეიძლება იმსყება ვსთქვით, რომ იცის სასოფლო მეურნეობა, და რომ იქ არის სასოფლო მეურნეობაც. ჩვენ ჯერ ჩვენის უცოდინარობისგამო იძენი მოსავალი ვერ მოგვევს, რომ ჩვენი თავი ცოდნებით ვარზინოთ; ჩვენ ვერ ვროგრესიულად ვსაწყლდებით. ჩვენ სახნავ-სათეს მიწებს ვერ წლითი წელ მოსავალი აკლდება. მაგ. სიღნაღის უეზდში, საქისიეოში, უმოსავლობა უფრო მამატებულიად ისეთი დიდი არის, რომ ნიადგეს არამც თუ არ შეუძლიან მოიყვანოს სამეოფი ვური, რომელიც საჭიროა მცხოვრებლებისათვის, არამედ არ აძლევს რამდენიმე თავ ძროხისათვის საჭირო საკვებასაც, რისა გამო ისეთი წელიწადი არ გავა, რომ იქ საქონელი არ ისოცებოდეს. წარმოიდგინე, მკითხველო, ამასთანავე საშინელი ვომლიანი, მუხლამდე ხესვით სახვე ბოხელი, ასე რომ საქონელი თუ დაწვება, ვლარ ადგება, ასე ჩაიეველის ხესვში, სახდისსან საშინლად გაციეპული საქონელი, ხასკვარზე მძიერი, სამთრის საშინელს სიციეში მუედრო-

ზე გამორკველი, რომ, გლეხ-კაცის აზრით, რა არის ტანი გაითბოს, მაგრამ ის უფრო ცივდება ჭარხე, მერე საღამოზედ ცივ წყალ ნახვამს და დურღელ ნაცემს და ისევე მანც და მანც ნეხეში გათხუზნულს, გაუწმენდელს, მოუვლელს საქონელს შინ მიერეკვება, და ამით ამტკიცებს ჯერ თავის დაუდევრობას, მერე იმას, რომ იმან იხი-მინინა არ იცის მეურნეობისა. რა საკვირველია, რომ ესეც ჩვენთვის დიდი ზარალის მომტკიცია; ამისათვის რომ რამდენიც ჭკუეყანას საქონელი ავლდება, იმდენად მიწაც უსასუქოდ რჩება. მასხადამე საქონლის ნაკლუფუკანებაც მიწის სიღარიბეს ამტკიცებს. მას სხანს ჩვენი დღითი დღე გაღარიბების მიზეზი სხვათა შორის ვერ ის არის, რომ უსაქონლობისა გამო მიწას სასუქი ავლია, მერე ისა, რომ შეძლება და ცოდნა არა გვაქვს. უკვლეა დასავლეთის ევროპის სასუქმწოდებელთაგან სენა-თესვა მუდამ დაუყოვნებლივ იხსნება, უმჯობესდება მიწის შემუშავება, უკეთესდება იარაღები, სიმინის, ფიზიკის და მესხნიკის საშუალობით სხვა და სხვა გვარი მუშაობა ვრცელდება, მაგალითებურ ორთქლის გუთანი და სხვ.; მსოფლიოდ ერთი ჩვენ მამა ზანურის გუთნით, ფარცხვით და აჩქართი ვჭეჭვით მიწას, და ამ სენა-თესვის მეტი არაფერი ვიცით, არცა ვსწავლობთ და ამისათვის ღირებინდა ვართ.

ამის შემდეგ ჩვენ რა ნება გვაქვს დავიჩემოთ, რომ ჩვენი ჭკუეყანა ძლიერ ნაყოფიერია და მდიდარი ყოველის ფერში, როდესაც რომ ის ჩვენ იმდენს მოსავალს არ გვაძლევს, რომ თავი ვარინოთ და ვივაჭროთ. ჩვენი ჭკუეყნის სიმდიდრე ვერ მიწაშივე არის ჩაფლული და არც კი არის ვერ ძირიდგან დამორული ჩვენის უხეირობისა გამო. ძლიერ დიდი სირცხვილია ამის შემდეგ ჩვენთვის, რომ თქვათ: «ჩვენი ჭკუეყანა მდიდარია». ეს რომ ჩვენგან ვინმე უცხად შეიტყოს, საზსართთ გაიცინებს და იტყვის: «თუ თქვენი ჭკუეყანა მდიდარია, მას სიღარიბეზედ საღასა სჩვიითო»? ამასევე ჩვენ გაწითლებულთა იმას უნდა ზახუნად მიუკოთ: «რა ვქნათ, რომ მოსავალი არ მოდის». და მაშინ ეს ჩვენთვის ზირველზე უარესი სირცხვილი არ იქნება? მაგრამ მე ძლიერ ვუხეხვარ, რომ ამ ჩემს ნათქვამს სტატისტიკურის ცნობაებით ვერ ვამტკიცებ, რადგანაც მე ამ გვარი არაფერი მაქვს. ას! ნეტავი რა გარგი იქნებოდა მართლაც რომ ვიცოდეთ, რამდენი ფუთი ანუ მანეთის სოროალი მოგვივა მართლ ჩვენ ქართველებს ყოველ წლივ და თვითთა რამდენი გირკანქა გვერება დღეში ყოველის ჩვენი ჭირ-ნახულიდგან; ესე იგი რამდენი ფუთი ზურბი, ქერი, ფეკტი, სიმინდი და ღობი მოგვივა თვითთა

კაცსედა წელიწადში. მაგრამ ახს ჩვენში იმ გვარი კაცი სად არის, რომ ესეუბი გამოადიოს და შეკვატუობინოს. სხანს, რომ ჯერ ჩვენ ამ გვარი ცნობაების სარგებლობას არ ვეკსმის. მე მჯერა, რომ დიდ სნობამდინ ვერ შევიტუობთ, რამდენი იფუთი სობამალი ითესება სჭართველოს ნიადაგზე და რა მოდის, შერე ამ მოსავლიდამ რამდენი იფუთი ითესება და რამდენი ვერჩება ჩვენ გამოხაკვებად. მე ვიცი მსოფლოდ ისა, რომ წელიწადსა აქვს 365 დღე და დღეში კაცს, ძლიერ ცოტა ცოტა, ერთ გირვანჭა ნახევარს ჰური უნდა, რომელიც შეადგეს წელიწადში 547 გირვანჭა-ნახევარი და ამის მოყვანა ჩვენ არ შეგვიძლიან ჩვენი უცოდინარობისა გამო. ფაიძე თარხანო, რა ჭკურაზე თხლად სარო», ეს ჩვენივე ანდასა ჩვენივე უნდა ითქვას, რადგანაც ამისა გამო ჯობე გამოყვებიდნი ვართ. ფაიძე სიღარიბე და უცოდინარობა? შენის მოწყვლეობით ჩვენს სწყვალს გლეხს თითქმის კვირაში ერთსულ არ შექსვდება წვინანი და ხორცინი სჭმელი, ძნელად თუ თავის სიცოცხლეში განხაროს რიგინის ტანსაცმელით და ფეხსაცმელით; თითქმის ძონბეში გასკეული მთელს თავის სიცოცხლეს დააღამებს და მოკვდება სიღარიბეში. ჩვენი სიღარიბისა გამო, ჯერ მოსავალი არ მოკვიტანია მინდვრიდგან, წინათვე გამოანგარიშებული ვაქვს რაში და რაში უნდა მივსკეთ. რა უნდა ვიფიქროთ, რომ როგორმე უმადურად ვიცხოვროთ. ჯერ რთვლობას არ დამდგარა, ტუბილი ქვევრებში არ ჩაგვისსამს ჩვენი სჭირობისა გამო ვაჭრებს გოკებით და ჩათუბით ღვიბლას ვპირდებით, რომ რა არის ტაგმართონ. აი როგორი მდიდარნი ვართ!

თუ არ მოვწონთ ეს ამ გვარი ჩემი დასკვნა, მოგახსენებთ, რა მოკვებას ყოველ წელიწადს, და მასინ თქვენ დაამტკიცეთ, რომ მე ვსტუევი. შირველი შემოსავალი ჩვენ ქართველ კაცსა აქვს სხვა-თესვისაგან, მეორე ღვინიდა; მაგრამ ესეც ქართველებს ყველგან არ მოჰყავთ. მესამე ბამიდა, რომელიც აგრეთვე ზოგიერთს ალაგას მოჰყავთ; მაგ. იმერეთში ესლას და ესლას შემოიღეს იმის მოყვანა. მეთთესე სიმინდიდამ და ბრინჯიდა; ესეც ჩვენ ყოველს უნდაში არ მოკვებას: იმასაც აქა-იქ ვითესათ. მეექვსე — ცხვრიდამ და საქონლიდა. მაგრამ რა სათქმელია, რომ ჩვენ ეს ყველაფერი მოკვებას. ახ! ჩემო ქართველო, რა გითხრა. ამახ რომ უფურებს შენი საქმის უცოდინარო, უნებლიეთ იფიქრობს, რომ თითქო რაც კი სამუშაო სელობები არის სასოფლო მეურნეობაში გამოხადევი ცხოვრების განმდიდრებლად, ყველაფერი იცოდეს ქართველ-

მა კაცმა. მკრამდ ის გი არ იცის, რომ ამეუბის რივიანად მოხმარებდა არ იცის. რაც მოჰყავს თვითონაც არ ჯეოფინის წლის განმავლობაში. განა შეიძლება ჩვენი ესდანდელი გლეხი თავისივე უწინდელი ანდასა სთქვას: «არცა ვისი ემა ვეოთიღვარ, არცა რა ვინ ემად შეოღვია, ძველი ზერი, ძველი ღვინო წლის წლობამდის გამოღვია». ამისი მიზეზი ის არის, რომ ჩვენ არ ვიცით რა მოხსავლისათვის როგორ უნდა ვიმუშაოთ. ჩვენ გვინდა, რომ ეველავიერი მოვიყვანოთ, მკრამდ ერთიც ვიკერ მოგვეყვას. ჩვენს ერთს ღ იძვე გლეხ-კაცსა ჯსურს, რომ მხენელ-მთესველიც იყო, მებაღეც, მქოროსეც, მკვობაც, მტესხარეც ღ სსე. რისგანა ის ვერც ერთს ვერ ასეუბებს. სწორეთ ის ემართება ჩვენ კაცს, რასაც ჩვენივე ანდასა ამბობს: «ერთი მწეკარი ორ გურდელეს გამოუღვია ღ ვერც ერთი ვერ დაიჭირაღა». ეველავ-ფრის ცოდნა ღ გაკეთება რა საკვირველია ძლიერ კარგი რამ არის, მკრამდ ერთი კაცი ეველას ვერ შეიძლება. მაშ როგორ უნდა მოვიქცეთ, რომ სისა-წყლისაგან თავები გამოვიხსნათ? მკრამდ ამასე შემიძებს თავში მოვიღვა-შარავოთ ღ ვინათ რას ამბობენ ამასე მსწავლეუნი.

VIII

წარსულს 1866 წლის გაზეთის «დროების» კვს № ში 20, 21, 22, 23, 24 ღ 25 იყო დაბეჭდილი სტატია: «ამ დროების ქართველები». ამ სტატიაში უ. ზეტრიაშვილი რივიანად განიხილავს ქართველების დაუდევრობას, უსრუნველობას ღ ამში ჯსედავს მის სიღარიბის მიზეზს. «ღარიბი იმიტომას სარო, ეუბნება ის გლეხს, რომ ჭკუას არ ხმა-რობ ღ ჭკუით არა სცხოვრებო; არა გაქვს ცოტაოდენი ყაირათი ღ ხელის მოჭირება; ვერ მონაგრება არ იცი ღ მსხუვან მონაგრეულის ხმა-რება». ამის დაძტივებას ის რომ ათავებს, მერე ამბობს: «ეველგან ხალხი შემიღებაში მოღვის შრომით ღ ხაშრომის გაფრთხილებით. ეველგან მიწას. მიწას ამუშავებენ ღ შემოსავლიდგან რაც საჭიროა თავანთთვის შეინახვენ ღ რაც არა, იმას სხვას გაუცვლიან სხვა რასეადმე, რომელიც ავ-ლიათ, ვთქვათ, თუნდ სწავლასე. რამდენიც მუშაობას ძალას დაატ-ნენ. . . . . იმდენათ ქვეყნიერებისას. . . . . გაიკებს რასმე ღ ცხოვრებას გაიადვილებს. უშრომით ღ შრომის გაუფრთხილებლად არც ერთ ხალხში არა ვითარი წარმატება არ მოხდება ღ არც მომხდარა!

საღვთის ცხოვრებაში ეს ორი მოვლენა შეადგენს მის წარმეტყულის ძალას».
 (იხილეთ 22 №-ში). ამ მწერლის სიტყვით გამოდის, რომ თუ ვაძე
 კამბეჩისხვით არ იმუშავა, დიდი ჯახა ან გასწივა ჯ თავის შრომის ნა-
 ყოფი გამოცხოვეთ არა უღაპა, ნამეტარი ქალაქში არ ჩაიტანა ჯ არ
 გაუიდა, სიღარბეს კერაოდეს კერ გამოუხსლტება, ჯ ქეშმარიტად რომ
 ეს ორი მოვლენა მის ცხოვრებაში შეადგენდეს წარმეტყულის ძალას». მ-
 გრამ ეს ვია, რომ ვაძე მარტო ცარიელი მუშაობით მდიდარი კერ გა-
 სდება. მუშაობას ნყოფი უნდა მოქქინდეს. ჯ რომ ნყოფი მოქქინ-
 დეს, ამისათვის საჭიროა, რომ ვაძე გონივრულად მუშაობდეს ჯ იცო-
 დეს მისი ეკონომიური ძალა ჯ მისი მისუსტება. ამის გამო ბევრი ჩვენ
 საღვთში კამბეჩისხვითაც მუშაობს, მგრამ მიწის სისძულე მის არაფერს
 ამდებს. თუ კარგი ავადრები არ დადგა, უთუოთ დაიღუპება მოსავალი;
 ამისათვის ჩვენ საღვთ არ უნდა ვაძეგოთ: მისი უშრომელობა ვი არ
 არის უმოსავლობის მიზეზი, არამედ მისი უცოდინარობა. მგრამ მარ-
 ტო უ. ზეტრიაძე. ვი არა, თითქმის ყველას, ვისაც ვი რამე დაგვიწე-
 რია ქართველების მეურნეობასე, გვითქვამს ჯ გვაძეგობს ისინი, რომ
 იმათ შრომა უსარებათ, შრომა, რომელიც ვაძეს ამდიდრებს, მგრამ ის
 ვი არ გვითქვამს, რავარ შრომას შეუძლიან მარტოვლერად დაგვიძეგო-
 ფილონ. შრომა არის სამ ვარი: შრომა სხუელის გასავარჯიშებლად, ესე
 იგი ვაძეწვილის ცელქობა, გემსარტივა, ანარეზი, უ რომლისოდეს ვაძე უთუოდ
 დამძლავ გასდებს; მეორე: შრომა საჭიროსსულო, ესე იგი ის შრომა, რომელი-
 თაც ვაძე ეძებს სამს რასმეს: საჭმელს, ტანისამოს ჯ სადგურს; მესამე შრო-
 მას: სამეცნიერო, სწავლა. ის საღვთ, რომელსაც ეს ორი უგანსსხუელნი
 შრომანი ერთმანერთსუდა აქეთ გადაბმული—მდიდარია, რადგან შრომა
 მისი გონივრული არის. ამ ვარი საღვთ რასაც მოიკებს, რა საკვირვე-
 ლია, რომ რიგთან დანიშნულესსაც მისცემს თავის მონაგარს ჯ უარათ-
 საც გასწებს. საღვთ ვი, რომელიც მამა ზანურად, უკვეოდ მუშაობს,
 რასაც მოიკებს, უკველოა, რომ რიგთან დანიშნულესს კერ მისცემს.
 იშოვნის თუ არა ცოტას რასმეს, მამივე მუცელი მოაგონდება, დაჯდე-
 ბა ჯ მოქვეება დაყინებითი შრომის უნგარიშოდ ფანტკასა, როგორც
 ზეტრიაძელი თითარეუ ამბობს, «ჩვენსურათა, ძველებურათა» ჯ თანაც
 მოქმასნი: «მოიტე ვკამოთ, დაასნი დავლიოთ, რაც მსკვამე ის შემრჩა,
 რაც არა, ოხრად დამრჩა.» მის კერ ნიჭი არა აქვს მონაგარის მოვლი-
 სათვის. ესევე უცოდინარობა ჯ ამისთანევე მიწის უმოსავლობა, რომელ-

მაც შეაშინა ხალხი, იმის მიზეზს, რომ ჩვენ გლეხ-კაცს მუშაობა ძირ-
ეულ ეხარება. უტყუოდ მუშაობა მართლაც კაცს სარგებლობას აძლევს,
მაგრამ მით შრომის ფასი არ ეძლევა. იმს მოჭყავს ცოტადენი ერთ
ნაირი ზური, ჯ კერა ბუდავს გაიზინოს სხვა ბოსტნეულებს, სესილებზე
სომ სრულებითაც არა ფიქრობს, რადგან ჰხედავს, რომ ბუნება ამავების-
თვის მას თავის თავად ხელს არ შეუწყობს; თვითონკი იმდენი ცოდნა
არა აქვს, რომ ბუნება დაიდორნიდლოს. ამისგამო მისი უმადური დაქნ-
ცვა, კამეჩური უსიამოვნო მუშაობა, მაგრამ ამისგან არ სათქმელი სარ-
გებლობა, იმს აჩვევს წარმაცობას, დაუემყოფილებობას, გულ-გრი-
ლობას უხეირო, სამაკელ, ჭეუჭეიანს ჯ უფაქიზო ცხოვრებისადმი. ამის
შემდეგ ის სამუშაოდ მსოფლოდ უგანასკნელ გაჭირებას გამოჭყავს; ამ-
დრომდე კი სხვისგან მოკლის შემწყობას, რადგან თითონ აღარ ერწმე-
ნება თავის ძალას. ამის შემდეგ ის დაეძებს მოწყალეებს, ხალხის ყრი-
ლობას, ნადიმობას, დეკობაეს, რომ დრო გაატაროს, მშვიდი კეჭი
გაიძლოს ჯ სისწყლელ ჯ დარდი დაივიწყოს. კაცი კერადებს თავის
თავს იმისთანა სეშინელ ტანჯვას კერ მოუგონებს, როგორსაც მოჭ-
კერის ხოლმე იმს თავისივე ჭკუის სიზარმაცე. როდესაც გონება გაუ-
ხსნელ კაცს ეუბნება, რატომ არა ფერს აკეთებო, დაუეოვნებელი გიბ-
სურებს: ჯ რა უნდა გავაკეთო, მსწყველო. ჯ თანაც ახდასით თავს
ისართლებს: «კხდოე, კხდოე, კერ კეწოე, დაკვეკ ჯ დაუტადეო». მართ-
ლაც არის, რა უნდა გავაკეთოს იმს, რომ იწი მიწიიც არ იცის. უცო-
დინარობისა გამო მოსავალი კერ მოჭყავს, ამისთვის სიზარმაცე ჰჭირს
ჯ ყოველთვის დაღონებულას ჯ ცდილობს გარდაყვაროს ღირებულთ
უქმად ჯადამში, ღვინის სმითა ჯ ჰარი ჰარალითა». მამსხადამე, რომ
ის ჰქამს, ამისთვის მისი ძაგება არ შეიძლება.

უტყუოდ, რომ მოუსვენლობა კაცს ართმევს მუშაობის ენერჯას
ჯ აღარბებს. მშინ ეს სიღარიბე მს მოჭკერის წახწაღს, ბერს მოუ-
წონარს ღვინებს ჯ ჭკუის სიზარმაცეს. სიზარმაცე, რომელიც კაცს
ართმევს წინ წაწვეის სურვილს, ჯ ამ გვარად ესენი ერთი ერმანერთზე
გადბომლენი, დაჭადებენ მის უფრო მომეტებულს სიღარიბეს. მს სჩანს,
რომ სხეულის ჯ ჭკუის შრომა აუცილებელი საჭიროება ყოფილა აღმია-
ნის ბუნებისა, სიმრთელისა, ზნეობისა ჯ მატერიალურის წინ წაწვეისა
მსოფლოდ მშინ, როდესაც შრომის ნყოფი მოაქვს. ამისა გამო ვიტ-
ყვი, რომ მსოფლოდ გონივრულ შრომას შეუძლიან კაცი ბედნიერი

განსაღობს, შიშობს და რდი ღ სისაწყლუე, მოსწონს ეს სიბერის ღ სიკვდილის ამხარეული სენი, თორემ უნაყოფო ღ უაზრო შრომით ანაოერი გამოუვა, ღ ანაოდეს ჩვენი ხაღხი არ გაძსხვედეს.

ჩვენი ნათქვამიდან ის გამოდის, რომ ვაღის ბედნიერებისათვის სსჭირო ყოველა გამომნიუფად ვასხს მისი თრგანიზმის; აგრეთვე მიჩვევა შრომისა ღ ჩანერგვა მის ბუნებაში სსსარგებლო ჩვეულებებისს. მასსაღამე ცხადია, რომ გვეყნდეს ესერტოულნი ჭკვიანნი ღ სსსარგებლოთ მშრობელნი ვაღნი, ისეთი განათლება არ უნდა მივსცეთ ჩვენ ხაღხს, რომელიც გამოხაღეტი არ არის. ყმაწვილები ამ თავითვე უნდა მივაჩვიოთ ხყოფიერს ჭკვიანურს შრომას, ღ ამ ვაარად მოვაძხადოთ ანაღი შემძლებული თავობა, რომ იცოდეს რა სსიოდ მიუქცეს მიწას, რომ იმს შრომაზე მომატებული სარგებლობა მისცეს ღ ხყოფიერებსც არ დააკლდეს. თორემ ჩვენ ვეროდეს ვერ ტყმდიდრდებით უნგარიშო ღ უჭკუო შრომით, რაც ვინდა ჩვენ თავს ძაღა დავატანოთ. ტყუილად ხომ არ არის ანდაზად ნათქვამი: «ხეობი უნდა შემზარასო, დათვმც იღის ძენიღლია». ეს რაზე არის ნათქვამი თუ არ ცოდნაზე ღ სწავლაზე? სწავლა არის შემტეობი როდის ღ რა ვაარად დასხელდება შვე, მთვარე. სწავლა არის ტელეგრაფების გამჩენი, თრთქლის გუთნის მოძოანი, ვაღის ჭკუის ამყვავებული ღ მიმცემი ვაღისათვის უფლებისს სსვა ცხოველებზე. მასსაღამე, რომ სიდაგიც დაგვმოაჩიღდეს ღ მომატებულად მოვკვცეს ის, რაც მას ებარება, — ამისათვის მსოლოდ ერთის სენა-თესვის ცოდნა, მეს ღ ლეწა სკამო არ არის, აგრეთვე უნდა ვექანდეს სწავლა ღ ცოდნა ბუნების ძაღებისს, რომ ვიცოდეთ, რა არის მოსაღლისათვის სსჭირო. მასსაღამე, უჭკუოდ, ღ გონივრულად მუშაობა ვაღისს, სულ ერთი არ არის. თლონდ ვი იმუშავოს, გულ-სელ დაკრეფილი სუ იჭაღება ღ მიწა მოსავალს მისცემსო, — თქმა არ შეიძლება. არ შეიძლება აგრეთვე თქმა, რომ შრომა ჩვენ სრულებით არ ვიცით. ჩვენ შრომა ვიცით, მაგრამ ჩვენი შრომა უაზრო, უნაყოფო ღ უნგარიშო არის. ჩვენ შრომაში ჭკუის მოსაწიღეობა არა აქვს. რომ ეკონომიური ცხოვრება აფუფუნდეს, ვისსხს ღ ყველანი ვარე მოიცვას, რომ ჩრთველმა ვაღმა შრომა შეიყვაროს, უნდა ვექანდეს ვიდევ ვარვად ვასხნილი ფაბრიკები ღ სალოდები, რომ ხაღხის მონგარს მოთხოვნიღება ვქანდეს, იცოდეს, რომ იმისი შრომის ხყოფი ღირეულ ფაზად ვისიციღება, მსსღეში (სიტყვა იგილოური, სნიშნავს: არ დარჩება ცოტოღენი მისც

გაუხსნიდა) არ დასრულდა, საჭიროა მსუიდეკელი. გლეხ-კაცმა რომ იცოდეს, რომ იმისი მონაგარი განსეილება, ის მამინ ქერგიულად იმუშავებს; თუ იცოდეს, რომ, თუ მიწას ვალი არ გადახსნა, ის გადარიბდება, ის ასე უსზგარიმოდ არ მოექცეოდა. აი რას ამბობს ამერიკელი ეკონომისტი კერი: «ჩვენი დედა-მიწა არავერს გვაძლევს უფასოდ, მაგრამ მზად არის მეტობით მოგვეცეს, ჭ რამდენსაც ვატი სთხოვს, იმდენს აძლევს. მაგრამ ვაცს უნდა ასხოვედეს, რომ ის სესხულობს მონავადს მიწის ბასეინს, რომელიც მოითხოვს იმოდენ გაფართოსილებას, რამოდენსაც მოითხოვს ბანკები ამერიკისა, ფრანციისა ჭ ანგლიისა». მამსხლამე სწავლა ჭ შრომს ერთმანერთზე უნდა იყენეს გადაბმულნი, თუ რომ გვინდა ჩვენი ცხოვრება გაუმჯობესდეს. უსზგარიმოდ შრომს იმას არავერს მისცემს.

მაგრამ იმისათვის, რომ ერთგულად ჭ მოუკლებელივ ვაძლიოთ დედა-მიწას იმის ვალი, როგორც მოვალე ვალის პატრონს, საჭიროა სხვა ჭ სხვა სელობაები ვიცოდეთ ჭირსსხულის მონავებათ; საჭიროა, რომ მსხელ-მოესველებთან სხვა სელონსებიც იყენეს, რომ არ შესწედეს შინვე მუდმისი გაცვლა-გამოცვლა სხვა ჭ სხვა გვარის ჭირსსხულის. ვაცი, მოესველი ზურისა, ამბობს იგივე კერი, სრულებით არ საჭიროებს ასსოციაცია შედგინოს იმისთან მსხელ-მოესველებისა, როგორც ის თვითონ არის; რა საჭიროა, რომ შემსწე ზღანტატორმა შემსწესთანვე გასცვალოს თავისი მჭარი მჭარზედ; აგრეთვე მეცვარესათვის საჭიროა არ არის გაუცვალოს თავისი ცხვარი ჭ მატული თავის მეზობელ მეცვარეს ამესვევე; მაგრამ ესენი ყველანი ესედეკს ძლიერ დიდ საჭიროებას, გაუცვალოს თავისი შრომის საყოფი სხვა სელონებს იმათ საწარმოებს: — დურგელს, მჭედელს, ჭვის მთელს, მკურვალს, მიწის მთხრელს, მეხურეს, მენაბდეს, მრთველს, იეიჭარს ჭ სს., ადგანს ამთ ყველასა ესერთ იუიღოს ზური თავის შრომის ბადათ, ასე სხვა სანგები, რომელნიც იმათ აქეთ. იქ, სდაც სხვა ჭ სხვა სამუშაო სელობაების, მომყანი ჭ მომხმარებელი ერთმანერთზე ახლო ახლო სახლდების ჭ შრომის საწარმოებნი საჭაროდ ისეიდებას, ჭ ამ გვარად, რასაც დედა-მიწა გვაძლევს, იმაზე მომეტებული ეძლევა ჩვენსა, ჭ იცავს მის კრედიტს მომავალ კრედიტისათვის, რომ რა არის უფრო მეტი გვასხსონ. მაგრამ სდაც ვი მხოლოდ იერმერები ჭ მსხელ-მოესველები არიან, სდაც, მამსხლამე, არ არის სასოცადლებაში მოძრობა, იქ

მოძველები და მოძმარებელი ისე დაშორებულნი არიან ერთმანეთსე, რომ სახესხების მიბრუნება დიდი პანკისათვის სრულებით შეუძლებელია შეიქმნება სოღმე და მოძმარობა მიწის ნაწილებს შორის პრეტორიულად კლებულბს, როგორც კესდავთ ჩვენ ამას იმ ქვეყნებში, რომლებშიც მხოლოდ ერთი სენათესვის მეტი არაფერი იცინა. გორგინის და კაროლისას სრულებით მოაკლდათ ნაყოფიერი ნოყიერება, რომელიც უწინ ჰქონდათ, იმ მიზეზისა გამო, რომ ნაწარმოების მოძმარებელი ამ ქვეყნებშივე ცოტანი იყვნენ, და მათი მოცემული ნაყოფი სსვა ქვეყნების პანკებში ისე იდებოდა; ამასვე მოკლენას ვესდავთ მთელს ჩრდილოეთის ამერიკაში, უფრო მოძმარებულად სამხრეთის შტატებში. ნუიორკის ფერმერებს ამ ასი წლის წინად, მუდამ ერთი აკრიდამ 24-სი ბუძელი გამოსდიოდათ; ესლა კი ნსკვარზე ნაკლები მოსლით, და უხვიერი შტატის ოგია ორ ბუძელზე ჩამოსდა.

ამ გვარსვე ქვეყნების მოსავლით გადაბრებულს ვესდავთ ძველ დროების სასკლშიფიერებში, ასე რომ კერის გამოძიება და დასკვნა აქსიომად ხდება. ამასვე ვესდავთ, მაგალითურ, როგორც ამბობს კერი, საბერძნეთში, პატარა ასიაში და ეგვიპტეში.

მაგრამ იმ ქვეყნებში კი, რომლებშიც სახესხებს ისევე უკანვე უბრუნებენ, ესე იგი ვეკლავიერი შინვე სმარდება, მიწას სასუქს აძლევენ, ის ქვეყანა ძლიერ უხვიერია მოსავლით. «ზლანტაკენტის და ლანკსტერის დროს, როდესაც ანგლის მცხოვრებნი ორ მილიონზე ცოტა მეტნი იყვნენ, მიწის ერთი აკრი ნ ბუძელზე მეტს არ იძლეოდა, და თუმცა ცოტანი იყვნენ საჭმლის მთხოვნელნი, შიმშილიანობა ჩქარ-ჩქარა მოსდებოდა სოღმე და მერე რა ნაირი? . . . . . ? ჩვენ დროს კი იგივე მიწა უჭირავს 18 მილიონ მცხოვრებს და სასრდო მოსლით უფრო მოძმარებული და უწინდელზე კარგი და შიმშილიც აღარ არის.

ამასვე ვესდავთ საფრანგეთშიც. აი რას ამბობს კერი: «საფრანგეთის გლქს ესლა შეუძლიან გადასადოს ვალი დედა-მიწას, ამისათვის რომ იმათ იცინა სსვა-და-სსვა სელობაუბი; მაგრამ წინანდელში კი, როდესაც ფაბრიკები და სავოდები თითქმის საფრანგეთში არ არსებობდნენ, შიმშილიანობა ამ ქვეყანაში ისე ძლიერი და ჩქარ-ჩქარი იყო, რომ კარგა ძალე ხლხს, უძისოდაც თსელს მცხოვრებლებს, ჰხოცავდა». (კერი. 88) მორგ-დე-ჟანე კიდევ ამბობს, რომ «დიდს კაროლის შმართველობის

უამს სოფლის მცხოვრებლებს სასკოლს წელიწადს არა ჰყოფნიდა ჰურიო. ლუდოვიკი მესეთიმეტის მივლბელობის დროს ჰური ჰყოფნიდა კაცს ორი დღისა სამს დღეს. ლუდოვიკი მეთექვსმეტის დროს კი სოფლის მცხოვრებლებს ერთი წლის ოთხ ნაწილიდამ წლის სამს ნაწილს ჰყოფნიდა ჰური; იმჰურიისა ღ ლუდოვიკი ფილბეს დროს კი ჰური ჰყოფნიდა მეშას მთელი წელიწადი.

რასღა გვიჩვენებენ ჰორტულაღა ღ ოსმალეთი? ჰირველი იმას, რომ ვიდრე თავის მიწის მონაგარს შინვე, თავისივე ფაბრიკებში ღ წავოდებში სმარობღა, მდიდარი იყო ღ ცხოვრებტ აღუვაკებული ჰქობღა; მაგრამ როღესღა იმას თავის დამარცხების შემდეგ 1703 წელს, მითეის შეკრულბობით სელი აღღა შინაურს ურღო-ბ-სარსე მატული ღ საჭმელის სკაჭროღ, მამან დაცა მასი წინანღელი აღუვაკებული ცხოვრება ღ ინგლისის ვაჭრებისღან აივრო მისი ურღო-ბ-სარსი ასღლი სკაჭროთი. ჩვენ დროს ჰორტულაღა თურმე ისე აღბღა სღვას, რომ კაცს ეკონება თითქოს იმას არა ჰხურს თავის ცხოვრების გაუმჯობესობა! მუარე ვიდრე ოსმალეთი, რომელიღ ერთ დროს ჰგრეთვე იყო აღუვაკებული თავის შინაურის ვაჭრობითა, უფრო უარეს მღგომარეობას წარმოგვიღვენს; რადღანღ თავის დღუღუქულბობით მიწის ნაწარმოები ინგლისში წასიღვიონა ვაჭრებს ღ ვიდრეღ ასიღვიონს.

მამსაღამე, რომ ჩვენი ჰართველი საღსი გამდიღრღეს ღ მსხუთა მუშობღეს, საჭიროა: 1) გობივრული, ნყოფიერი შრომა; 2) ფაბრიკები ღ წავოდები, რომ მისი ნაწარმოები შინვე ისეიღებოღენ, ღ რომ ჩვენი ნიღდაგი არ ღარბობღებოღეს. 3) საჭიროა, რომ ღურღაღი ღ ფეიქარი, მეტწარე ღ მთესველი, მენაბღე ღ მუბღე ერთაღ დასასღღენს, რომ ამთშივე იყოს მსეიღველიღ ღ გამსეიღველიღ. ვერი ამბობს: ასსოღაციღა ღ შეერთებული მოქმედება საჭირონი არიან კაცი-სათეის, რომ იმას მოიზოგოს უფლება ბუნების ძაღსე. ეს შეერთებული მოქმედება არ არის იმ ქვეყანაში, საღაღ ფეიქარის ღ მატული მრთველი იარაღები, გუთანი ღ ფარცნი ერთმანერთსეღ ასღოს არ იმყოფებიან. ჰურ ჩვენში ამ გვარი არაფერი. ამისთეის, როგორღ ზევით მოვიხსენიეთ, საღსს რაღ მოქუავს მომეტეული, იმასღა ტუღ-ურღაღოღ აბიკვს, რადღანღ ინი-მინნი არ იღის ცხოვრებისა ღ არა აქვს შინაური ვაჭრობა ღ თუ რამე ჰირნასული გაღეიღა იმის მატერი, რაღ ჰაფა გაუწეიღა, იმისე შემოსავალი ფული იმთ არ უჯღება. მამსაღამე საჭიროა, რომ

ქართულებში ერთი ახსოვნიდან მთესველის იუოს, მეორე — მეძროხესი, მესამე — მესვარესი, მეოთხე — ხსლის აძუბელის, მესხეთ — ფეიქონის, მეექვსე — მეღვინის, მეშვიდე — მესაგადის, მერვე — მეფაბრაქის, და ევლადიერში ამთ ამხსნაკობა ქიანდეთ, რომ თავანთი ჭირსხული ადგილობრივ ერთმანეთზე გასტყავდეს, ევლადიერი ადვილად იშოკებოდეს იმთშივე. მაგრამ, რადგანაც ამისი ახრულებს ჯერ დროებით შეუძლებელია, და ერთი ახდახის ან იუოს: «ვიდრე ზეველი მოვიდა, ზეტრეს ტუვაი გაძირეს». ჩვენი უხვინდიანო ვაჭრები ხსეკარ ფასის მიტეძს ან დაიშლიან და ჩვენი გლეხი ამისა გამო ეცდებიან იმდენი მოიყვანონ, რაც თავის ცოლ-შვილის გამოხსეკვასად ეყოფა, ამისთვის, რომ თავის ფასად ის ან ისე იდებს. კარგი იქნებოდა, რომ ყოველს ჭირსხულისთვის, თითქმის ყოველ წელიც ტაქცია-ფასი დაედოთ და გამოეცხადებინათ სოფელში მეჭირსხულებითვის, და ვინც გაბედავდა გასწესებულ ფასზე ნაკლებად გასეიდეს, ან სეიდეს, ჯარიმა წართმეოდა *). ეს ამასვი, თუ

*) როგორც ხსნს, აქ ავტორი განსაკუთრებით იმ გვარ ტაქციას იულისხმებს, რომლის ძალითაც აწავის შექმნის გადაჭრილ ფასსზედ ნაკლებად გაიფიქვა ანუ სხვა გვარი გაცემს ჭირსხულის. ამ ტაქციას ვაჭრობაში ეწოდება, კვანთო, მ ა ნ ა ნ დ ა .

გსთქვით სოფლის სარეგულაციაში ჯარიმა დასდეს იმსზედ, ვინც დადებულ ფასზედ (მანანაზედ ანუ ტაქციაზედ) ნაკლებ გაიფიქვის ჭირსხულს. ამ შემთხვევაში ხელ-მოკლე გაცნ მანაც არა ეშველებს რა. გსთქვით იმს უერთივ დასჭირდა იუელი, — სად უნდა იმოხროს? ვაჭარი რომ გაჭირებულსა წინასვს, უეჭველად ეცდებიან მანანაზედ, ან ტაქციაზედ, ნაკლებ ფასად გამოართვან იმს ჭირსხული, და გაჭირებული მოჭირსხულეც იმუფიქვით იქნება მისცეს მას იმ ფასად, თუ ცხადივ არა — ჩემად მანცა. ამ გვარი პირობის შეკვრით (ტაქციის დადებით) ბოროტ-მოქმედებს და ხელ-მოკლე გაცნით სარეგულაცია მანც ან მოიხროს. ამ შემთხვევაში ვაჭრები ძლიან ჭეუხს იხეხენ: თუ ხელ-მოკლე გაცი დაიხელებს — უეჭველად ეცდებიან ხსეკარ ფასად გამოართვან მას ჭირსხული, და თუ ვერ გამოართვს, ანებებენ თავს (უეჭველია იმთ უფრო იცინ პირობების შეკვრა ერთმანეთში) და მანანდის კვლობაზედ მიდიან შედლებულთან სსეიდად. ამ შემთხვევაში ისინი რასაკვირველია ანგარიშით იქვეყინ: ხელ-მოკლე მოჭირსხულეს რჩება თავის ჭირსხული

სატონს არ კმის, მას გლეხმა უნდა შეატყობინოს, რომ იმს თავისი ძალა მოიხმაროს, ან კიდევ გლეხებმა თავიანთ შორისვე უნდა დაფასონ რა ფასად რა გაიხეიდას იმთა საშრომი, — ჯ წინმაღმდეგობისათვის უბრძანებოთ.

გაუსუიდავი, ჯ მასხადამე გაჭირებაც უფრო ემატება. მშინ ის იძულებულია დაემორჩილოს ვაჭრებს ჯ ვაჭრებიც ართმევენ მას ჭირსხუელს სკორკელ სხეკვარ ფასხედ სხელეუაც. როგორც გამოცდილებით ვიცით, ეს უმეტეს შემთხვაში ეხება. მასხადამე მარტო ცარიელი ტაქციის განწყობას ჯ მისი აღსრულებასთვის ვარამის დადებს არათერს უშველის საქმეს. თუმცა ვარამა არა ყოფილა, მაგრამ მასხადის გადაჭრა ჭირსხუელზე სოციერთ სოფელში უწინაც ყოფილა ჯ ესლაც არის, მაგრამ ამ საშუალებას მანც დიდი შუება არ მიუცია სელ-მოკლე მეჭირსხუელეთათვის. ამ უკანსხუელეს ყოველთვის ისე მოქცევიან ვაჭრები, როგორც უნსავთ ისინი გაჭირებულნი. ესევე მოხდება სოფელ ფულის სესხების დროსაც: თუმცა გადაჭრილია სარგებელი ჯ იმხედ მეტის ამდებს განახი სასკელს უწერს, მაგრამ დიდი სარგებლით განსესხება ფულებისა ესლაც არის ქვეყნასხედ. ამ შემთხვევაში ანდაზისამებრ იქცევიან ამდებიც ჯ მიმცემიც: «როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო».

მასხადამე ვერც ტაქციის დადებს ჯ ვერც ვარამები ვერ მოხზობენ ბოროტ-მოქმედებს სოფლის ვაჭრობაში. ამისთვის კარგი იქნებოდა, რომ მთელი სოფლის საზოგადოებას — რასაკვირველია, ჭირსხუელის შატრონებს — გაეხინათ თავის სოფელში ერთი ალაგი, ახუ სასლი, — რომელსაც დავარქვათ, თუ გინდ, სოფლის სავაჭრო მაგასინი, — ჯ იქ განსუდფულიყო ყველას ჭირსხუელი. ამ შემთხვევაში ვაჭრების მოჭირებში ვერც იქნებოდა არა კერძო შირი, ახუ სელ-მოკლე მოჭირსხუელე, არამედ მთელი სოფლის მეჭირსხუელე საზოგადოება, რომელთანაც ვაჭარი ისე ვერცეობითა ჯ ასტატურად კელარ მოქცეოდა როგორც საზოგადოდ ყველა მეჭირსხუელეთან, ისე კერძოებით სელ-მოკლე ჯ გაჭირებულ მეჭირსხუელეთ შესხება. ამ სოფლის სავაჭრო მაგასინში უნდა ყველამ მიიტანოს თავის ჭირსხუელი, რომელიც განსხუიდად გადაუღვია, ჯ ჩაბაროს მღაზინის გამტებელს, ჩაწერინოს მას მღაზინის დაუთარში სხელის გამოცხადებით, თუ ვისა, რა არის ჯ რამდენია. ეს ჭირსხუელი ამ მღაზინში გაიხეიდავა უწინვე გადაჭრილ ფასად ჯ განსუიღვის უმალ ფული ჩაბარდება შატრონს.

განაიხსნება დააწესონ, როგორც თვით ვაჭრებშიაც არის. ამით თუ შეიძლება ჩვენი ქართველი ცოტაოდნად ცხოვრების მოპოვებას, კიდრე განათლებას მიიღებდეს, თორემ ვაჭრების ბრწყინებს ის ვერც ვნით ვერ გადაურჩება. კარგი ჭირსხუელი მოუვა იმას — ფასს უკლებს, & ამისგანვე

რასაკვირველია, ამისთანა მღვდლის ექნება სარჯი, მაგ. სხლის ქირა, გამკებლისა & გამსყიდვის ჯამგირი & სხვა. ეს სარჯი, უეჭველია, უნდა ასდგეს გასყიდული ნივთებიდანვე. ამის გამო სავაჭროს პატრონებმა თავიანთი ჭირსხუელის ფასიდან რაოდენიმე წაწილი (ესეც გადაჭრილი უნდა იყოს) უნდა შეიტანონ მღვდლის შესანახავად, — თუ გინდ, ვსთქვამთ, მკათედი, (ან მეტ-ხველები). ჭირსხუელის პატრონებს ამ გადასახადით სრულყოფით არა დააკლდებათ, & არა თუ დააკლდებათ — კიდრე შეემატებათ საზოგადოდ უკლებს, როგორც ხელ-მოკლეთ, ისე გაკეთებულებსაც; უკლებს დიდ მოკებაში იქნებას ვერ ერთი იმითი, რომ თითონ ბევრ დროს & წვალებას არ მოახმარებენ თავიანთ ჭირსხუელის გასყიდვას, & მაშინდამე სხვა სხქმის განაკეთებლად ბევრი დრო დაჩხვამთ, მეორე — წონისა ანუ აწვეის დროს ისე დაუდევრელად აღარ მოიქცევიან, როგორც ესაა, & მაშინდამე გამსყიდვები ვეროვან-სედ მეტს აღარას გაყოლებენ ვაჭრებს, როგორც ეს ესაა მოხდება ხოლმე ხშირად; მესამე კიდრე იმითი რომ ვაჭრები ვეღარ დაბოროტებენ ხელ-მოკლეთ მეჭირსხუელეთ, რადგან იმთ იმთთან კი არ ექნებათ სხქმე, არამედ — მთელ სავაჭრო მაგაზინთან, ანუ მთელი სოფლის საზოგადოებასთან. ამასთან, რასაკვირველია, საჭიროა იქნება დაიდვას ზოგი ერთი წესები, რომ ხელ-მოკლეთ ჭირსხუელი სხვებსედ აღრე განიყიდოს, & კიდრე სხვა ამ გვარი ზირობაები, რომ ამ დაწესებულებაშიაც (მაგაზინში) ბოროტ-მოქმედება რამე არ მოხდეს.

ამასთან საჭიროთა გრადსავით იხილვა ვსთქვამთ, რომ რაც მძიმე მისატანია მღვდლისში, ის შეიძლება პატრონთანვე დაჩხეს, გაწნა პატრონმა უნდა ჩააწერიოს იგი მაგაზინის დავთარში გარკვევით, თუ ვინაა, რა არის & რამდენია. მსყიდვავი შეიძლება მაგაზინის გამკებელის მიწმართოს (ნივთის საჩვენებლად) იმ ალაგს, სადაც ნივთია; ხოლო ანგარიში & ვაჭრობა შეიძლება უნდა მაგაზინის გამკებელთან დაჭიროს.

ესეთი სავაჭრო მაგაზინი, რასაკვირველია, ყოველ დროს არ გამოსდება მეჭირსხუელის: შეიძლება მშინ დასჭირდეს იმას ფული, რომ

გასიდიელს ნაკლებ ფასად, ის სამჯერ მეტ ფასად მერე ჭიდიდს იმ-
 ახედვე უმონავლო წელაწადებში, როგორც იმის მისგან უყიდიან და ამით
 სწავას და დატავს. ასე უნდა მოვიქცეთ უფრო ამისათვის, რომ ჩვენ
 ჯერ-ჯერობით ხან-თესვის მეტი არაფერი ვიცით, და რასაკვირველია
 ცხოვრებაშიაც ზური არის პირველი, როგორც ამბობს გლეს-განის ანდა-
 ლას: «გლესმა ვცნა რა გაჭიდა? — ზური და ღვინო; რა იყიდა? — ზური და
 ღვინო». ეს სწორედ ინგლისურად გამოდის, ისინი ამბობენ: კაცისათვის
 სამი რამე საჭიროა: «ფული, ფული და ფულიო; ჩვენი ძელაქმე კიდე:
 «სულ ფული და სულ ფული». მე კიდე ვიტყვი, რომ ჩვენ ქვეყნისათვის გლეს-
 განის უტყუოდ მუშაობას, არ მუშაობს სჯობია, რადგანაც ამით ჩვენ მიწას
 ხყოფიერება ავლდება; რადგან კარგ-კარგ ჭინწისხელის მონავლისთვის
 საჭიროა მხოლოდ ერთი და ერთი ბუნებითი მეცნიერების სწავლა, სწა-
 ვლა და ცოდნა. მაგრამ საჭირო არ არის არავისთვის იმ გვარი სწავლა,
 რომელიც ზეციურს ქვეყნის მიწიერს ახლის, მიწიერს — ზეციურს. მე და
 ჩემს ძმს გვასწავლან, სხვათა შორის, ისტორიის ლეგმა ზურისა, რომ

დესაც გასახიდი არა აქვს რა. ამისათვის, რომ მომავალი წლის მონა-
 ვალი ვაჭრებს არ მიჭიდოს მესამედ ფასად (დაკეთა რომ იცინა), სა-
 ჭიროს უთუოდ სასოფლო ბანკის დაწესებაც, ესე იგი სოფელში მო-
 აგროკონ ფული და დანიშნა იმისთვის, რომ გაჭირებულმა სეს-
 სად აიღოს გირაოს შეტანით, ან სხვა რაიმე გვარად, და ამისთან
 მცირედის სარგებლით. სასოფლო სავაჭრო მაგისტრის უნდა ქონდეს
 კავშირი ამ ბანკთან, და ყველა იქიდან გამოტანილი ფული უნდა, პირა-
 ბისამებრ, შეივსოს სავაჭროს გასიდივის დროს, — რასაკვირველია, ვისიც
 ვალი იქნება, იმის სავაჭროს ფასიდან... და სხვ.

ისევე ამ გვარი რამ დაწესებულება თუ მოხდება ჩვენ სოფლებში ვა-
 ჭრების ბორც-მოქმედებას, თორემ ტაქტიკები და პარიმები სრულებით
 ვერს უშველიან სოფლის მოჭინწისხელეთ; ჩვენ ასეც ვიფიქრობთ, რომ
 უფროც გაძლიერებენ ვაჭრების მსვილ-გონივრულ კერავობას და მამ-
 სადამე ბორც-მოქმედებასაც, იმ კანონის ძალით, რომ ახდაზათაც აზრის
 სათქვამი: «აკრძალული ხილი უფრო გემრიელიაო», საზოგადოდ, ჩვენი
 აზრი ამ შემთხვევაში ის არის, რომ ბორც-მოქმედება იქ უფრო ად-
 ვილად მოიხიზობა, ხანაც ისეთი დაწესებულება, რომ ტაქტიკების და პა-
 რიმების სახელი სრულებითაც არ იცინა...

რედ.

ცხოვრებას გავიფიქროვებთ, დიდი გული გქონდეს, ცხოვრებით გათამაშებული ვიყავით, რომ ვუქნის გაძლიერების შემდეგ დინსუვლად აღვასრულეთ ჩვენი მოვალეობა სასჯადობისა და მივემსახურებოდით წმინდის მკვიდრობის ცხოვრებით, ქადაგებით, სიყვარულით და ხალხსე გავლენით, ჩვენს ზირველს სახეს—ქრისტე ღმერთს. —

ბოლოს მოუღებ რა ჩემს გრძელს საუბარს, ვუღებ წარმოვთქა მენ წინაშე, მკითხველ, რომ ჩვენმა მწერალმა, ვინც კი ცხოვრების გაუმჯობესებას დაიწყო და დაწესა, (მე არ ვამბობ, ხე იტყვიანო, — სოქმას), ავგვიწეროს, რა სასწრაფოს სმარობენ ხალხები ევროპაში თავანთ ცხოვრების გასათამაშებლად; და—ავგვიწეროს მათი ცხოვრება და სასოფლო მუერჩეობის ცოდნა, ბუნებითი მეცნიერების წარმატება; ამის ცოდნა ჩვენთვისაც კარგი და საჭიროა, მაგრამ ეცადენ კი ბოლოს გვიჩვენონ, რადგან ჩვენი ხალხი ჯერ გაუნათლებელია და იმეების ასრულებას არ შეუძლიან, რასაც იქ ასრულებენ, — ნამდვილნი, ესედაც გამოხადებენ ხალხისთვის და ცხოვრებაში მისაღები სასწრაფოა. თორემ წარმადილ ღვაწლავით და ცოდნის გამოხებით არაფერი გამოვა, და მე იმისიც მემინან, რომ ხალხმაც არ გვითხრან, რომელიც იმან ჩვეულებრივ იცის: «მენი სწავლა შენთვის შეიხსენ, თუ იცი რამე ცხოვრებაში შენვე გამოცადებათ». და ამის შემდეგ ის მანც და მანც თავის ცოდნის კვანდაც საქმეს გააკეთებს, აი მაგალ., როგორც მოიქცენ გორის უესდში ხიდისთაველები. ამ სოფელში გლეხებმა თულის ბანკი და ზურის ამბარი დააწესეს, რომ უქონლობის დროს ისარგებლან. ასე რომ მოიქცეოდნენ გლეხები სხვა სოფლებშიცა, მე ძირეულ გამოხადებულა. ეს იმათ ცხოვრებას ძლიერ შეეწევა. ეს ისეთი ბრწყინვალე მოვლენა არის ჩვენ ხალხის ცხოვრებაში, რომ როცა ზირველად წავივითსე «დროებაში» იქიდგან მოწერილი ვორქსბოდეცნია ამასე, ქუდი ავხადე ჩემს თავს და მადლობა შევწირე ღმერთს, რომ იმათ ჩვენი პოეტების და «ცისკარის» ვედრება შეიწირა და ჩვენ ხალხს კეთილი აზრის აღსრულებაში მოეყვანა ჩაატონა!

ინგილო-ჯანაშვილი.

1868 წ. თვეს აგვისტოს.

მთავრს თუც ვთქვამს ზღაპრს იგი
 მკობს ზღაპრს ხაზებს, მთავრსაც ვა ვერო
 ზღაპრს ის მთავრსაც მის
 ზღაპრსაც მის ზღაპრსაც

მთავრსაც მის ზღაპრსაც
 ზღაპრსაც მის ზღაპრსაც
 ზღაპრსაც მის ზღაპრსაც

ბედის ვარსკვლავი.

იღვას ჭბუკი შუაღამის უძისა
 და შესცქეროდა მოწმენდილს ცასს;
 უურს არ უგდებდა ჭკუენად ის არას,
 ცაში ეძებდა მხოლოდ რაღაცას.

მის გარეშეყო უუნდა ყოველი,
 რაიც კი არის სულისა მთქმელი:
 განახულ-იყენენ, — ხმას არ იღებდნენ,
 თითქოს ჭბუკსა უურსა უგდებენ.

ზადრი მთავრე თავს დასცქეროდა —
 და, თითქო, იმას ეუბნებოდა:
 «აჲ! მოძიე, რასაც ეძიებ, —
 მე ჩემის მხრითა ცას გავინათლებ».

დას-დას ვარსკვლავნი ზეცით ჭუოდნენ,
 და ყველა, თითქო, მისთვის ხარობდნენ,
 მათ სსივ შთამნთქავი მზე რამ არ იყო, —
 დედა მიწასა ამოფარყო.

დიდხანს უცქირს ჭბუკმა იმათ,
 თითქო ის იყო მრიცხველი ვარსკვლავთ.
 მაგრამ ჭბუკსა სხვა რამ სტანჯავდა,
 რომელსაც ესლა კელად დაჭყავდა.

ს ა ბ ა ბ ლ ი ა გ რ ა ფ ი ა ლ ო უ რ ტ ე ლ ი

ჭართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი, შედგენილი
ო. გოგებაშვილისაგან. (მეორე და მესამე გამოცემა).

უკვლავ, ვისაც კი ჰქნება წარმტყუპა ჩვენი საზოგადოებისა და ვის-
თვისაც ძვირფასია მისი დღე-გრძელობა, სცდილობს, რომ შეძლებისამებრ
იღვაწოს იმის კეთილ-დღეობისათვის. ამ გვარი შრომა — როდესაც ვაძინ
მოჭკიდებს ხელს იმ გვარ საქმეს, რომლის აღსრულებაც უფრო საადვი-
ლოდ და შესაძლოდ მიიჩნია, ძლიერ საქებია, თუ რასაკვირველია კარგად
აღსრულდა. ერთი ამ გვარ მშრომელთაგანი არის უფ. ი. გოგებაშვილიცა.
ის აგერ ეს ოთხი წელიწადის შრომის, რომ ჩვენ დარბ ლიტერა-
ტურას საყმაწვილო წიგნები შესწიროს. ჩვენი ლიტერატურა დარბისა
უგელაგვარი თხუხულებსითა და ხეირინი საყმაწვილო წიგნი სამ სულ
არ იპოვება. ეს დიდი ნაკლულებსაა. ვისაც ჰქნება, რომ ხელის გა-
ნათლებისათვის იზრუნოს და მომავალში კეთილი დაუმკვიდროს მას,
იმას უნდა იზრუნოს ყმაწვილების აღზრდისთვის. ამის გამო პირველი
ჩვენი ურდადება უნდა იყოს მიჭკეული აღზრდასად. აღზრდა ანუ სწავ-
ლა არის ძალა და ამ ძალასად ჰკიდია ჩვენი საზოგადო კეთილდღეობა.
თუ რომ ჩვენ ამ ძალას მოვიწვევთ და ახალ შთამომავლობის საზოგადო
კეთილდღეობად გავხდით, მაშინ ჩვენც ბედნიერები ვიქნებით — კეთილ-დღე-
ობის მივალწვევთ, და თუ ამ ძალას უტულებელ-ყოფით, მაშინ კეთილ-
დღეობასაც ვერ მივალწვევთ, რადგან ყოველი კეთილი სწავლისგან არის,
ხოლო ბოროტი უსწავლეობისგან. ამიტომაც ამბობენ: «სწავლა, ცოდ-
ნა არის სინათლე, ხოლო უსწავლეობა, უცოდინარობა — სინთეუა».

უკვლავია, რომ თუ ყმაწვილის აღზრდას თავდაპირველადვე ხეი-
რინი საფუძველი დაუდეთ, მაშინ ყმაწვილს შეუუვარდება სწავლა და მე-
ტყუარება და ყოველ გზის კრებას მის მოპოვებს. პირველ-დაწყებითი სწავ-

გლას სდებს ბეჭედს იმის მოძველ ცხოვრებას; რამდენადაც ეს პირველ-დაწყებითი სწავლა განივრუღია, იმდენად უფრო კარგი მოძველადი მო-
 ჯლის ემაწვილს.

აბა ახლა თვალი გადავავლოთ, რა სახსრები უსმარიათ ამ პირველ-
 დაწყებითი სწავლის მოსაზოკებლად ჩვენში ღ როგორ აღსრულდებნენ
 ამ დანიშნულებას.

პირველ-დაწყებითი სწავლის მოსაზოკებელ სახსრად ჩვენში უსმა-
 რიათ ღ ესლაც სმარობენ ქართულ ამბახებს ღ პირველ-საკითხავ წიგნებს.
 პირველი ანაანი ღ აგრეთვე პირველი-საკითხავი წიგნი, რომელიც
 გინასხავს ღ რომელიც აძლეკდა აქამდის ახალ-მოხწავლეს სულისათვის
 საზრდოს, იყო უფ. ზ. ი. ანანი. თუ როგორ ემსახურებოდა ეს ანანი
 პირველი საჭირკების—აღზრდის დანიშნულებას, ეს შემდეგ განვიხილოთ;
 ჟერ კი იმას ვიტყვი, რომ უფ. გოგებაშვილმა იგონო ამ ანანის მე-
 თოდის ნაკლულეკანება ღ ამიტომ გამოვიდა ახაზრეზზე. ეს იყო მიზე-
 ზი, რომ იმისმა ანანმა ღ პირველმა საკითხავმა წიგნმა ჭკეკანა იხილა.

რამდენად იგონო ძველი ანანის მეთოდის ნაკლულეკანება, რო-
 გორ მოსპო ისა ღ როგორ აღსრულა თვითონ ეს დანიშნულება, ამის
 განხილვას ესლა შეუდგეთ.

თავის მეთოდ (აგრეთვე პირველ) გამოცემულ ანანისთვის დაწე-
 რილ წინა-სიტყვაობაში უფ. გოგებაშვილი ამბობს: «ეველა ახალი მძინ
 მიიღებს, როდესაც ძველში ნაკლულეკანებას შეამჩნევს». ეს ჭეშმარიტებაა.
 ღ შემდეგ კითხვისა, თუ რა ნაკლულეკანება აქვს ჩვეულებრივი ანანის
 მეთოდს, ამბობს: «ამ მეთოდის პირველი ღ უმთავრესი ნაკლულეკანება
 იმაში მდგომარეობს, რომ ანანი ასოებიდგან იწყობა. ასოები ცალ-ცა-
 ლკე არა სავანს არ აჩვენებენ, არა აზრს არა ჭსატკენ, ამიტომ სწავლის
 დაწყება ასოებიდგან ემაწვილისათვის მავნებელია. აი მისცეს ემაწვილს
 ხელში ანანი ღ ეუბნებინ: ეს ასო არის ა, ეს ბ, ღ სხვანი. ემაწვილის
 გონებაში, რასაკვირველია, არა აზრი არ იხატება. ამიტომ პირველსა-
 ვე შემთხვევაზედ ემაწვილს სწავლა უზრო სავანად ეჩვენება. ამ გვარს
 მეთოდს, მაშასადამე, შეუძლიან პირველადვე შეამულონ ემაწვილს სწავლა
 ღ სწავლის წადილი წართვას.

«ამ ანანის მეთოდი, ამბობს ის, ზემოსწავლებელ ნაკლულეკანებ-
 სა სპობს. ეს ანანი სიტყვებიდგან იწყობა. მაშასადამე, ემაწვილი თა-
 ვიდგანვე სწავლაში აზრს დანახავს, ამიტომ რომ ეველა სიტყვა რას-

მე აზრსა ჰსატავს, რომელსაჲ სავანს აჩვენებს, ამის გამო ემაწვილს სწავლა ეჩვენება გონიერულ სავანად და წასწავლისა. . . . ვითუთა, ემაწვილს მასწავლებელმა წავითისა სიტყვა: დედა. ემაწვილი თავის დედას წარმოადგენს, ამასთანავე თავის სხვებს, მამას, ძმებს, ადგილს. ერთი სიტყვით ეს ერთი სიტყვა რამდენსაჲ სავანს მოავრცობს, რამდენსაჲ აზრს ემაწვილის გონებას წარმოუდგენს. მოსწავლე მამინევე იგონებს, რომ ბუნებასა, ცხოველებსა და სწავლას შუა კავშირი არსებობს, და რადგანც ყოველს ემაწვილს ბუნება და ცხოველები უყვარს, სწავლაჲცა წასწავლისა. ამას გარდა ემაწვილი ამ მეთოდით თვითონ ვითავს უფრო გონიერულად და ქართ სწავლობს: ვითავს ეჩვენებს მარცხების და არა ასობის ჩათვლით».

ამ გარდა ზირველს და უმთავრესს ძველი ანაბის მეთოდის სავალეულებსაჲ უფ. გოგებაშვილი იმაში ჰპოვებს, რომ ანაბის ასობისაგან იწყობა, და რადგან ასობი ცალ-ცალკე არა ვითარ აზრს არას ჰსატავს, ამის გამო სწავლაც უაზრო სავანად ეჩვენება და მამასაჲ ზირველადვე შესძულდებათ ის. ამის მოსახლობლად უფ. გოგებაშვილმა შემოიტანა თავის ანაბის ისეთი მეთოდი, რომელსაც ზირველადვე შემოვიან სწავლა შეაკვაროს ემაწვილს, რადგან უაზრობას მოკლებულია. ეს მეთოდი იმაში მდგომარეობს, რომ ანაბის ასობისაგან არ იწყობა, არამედ სიტყვებისაგან, და რადგან სიტყვა რამე აზრსა ჰსატავს და ბუნებასთან დამოკიდებულია (კავშირი) აქვს, ამის გამო, ემაწვილს სწავლა გონიერულ სავანად ეჩვენება და შეუყვარდება კიდევც. ეს ისეთი ზამბარტობაა, რომ ამის წინააღმდეგ არც ერთი გონიერთავანი არ აღსდგება; მაგრამ სწამე იმაშია, შესაძლოა თუ არა ამ მეთოდის შემოტანა სავალეულებში და არა არის რა ამის დამბრკოლებელი მიზეზები? ამხელ უფ. გოგებაშვილი ამბობს, და ჩვენ თანახმა ვართ, რომ ემაწვილი ამ მეთოდით «უფრო ჩქარა და გონიერულად სწავლობს» და თუ რამე დამბრკოლებელი მიზეზია, ეს მიზეზი არის მხოლოდ შეუჩვეულობა ამ მეთოდის სწავლებისა: «როცა ამ მეთოდს მასწავლებელი გარჯად გაიხსნობს, ამბობს ის, მაშინ ამ ანაბით სწავლება ადვილად ეჩვენება». მერე მოჰყვება დარიგებას, თუ როგორ უნდა სწავლობს მასწავლებელმა ემაწვილს ამ მეთოდით. მართლაცა—და, თუ რომ მასწავლებელი ცოტაც არის დაკვირდა ამ ანაბის მეთოდს და შეცდინებობა იმდრად, ამ მეთოდით სწავლება ადვილია. ამხელ მე თვითონ გამოცდილებით დავარწმუნდი. ამ ანაბის ძე-

სახიბლიოკრაფია ფურცელი.

ლი კარგად გაიცნობს, მაშინ ამ ანბანით სწავლებას ადვილად ეჩვენება» და შემდეგში კი ამბობს, რომ «ესლას შევიტყე ნამდვილათაო». მაშ თუ ნამდვილად არ იცოდა, რომ ამ ანბანის მეთოდი ადვილი მისაღები იყო, რატომ ამტკიცებდა გულმოდგინეთ, რომ «როცა ამ მეთოდს მასწავლებელი ვარჯა გაიცნობს, მაშინ ამ ანბანით სწავლებას ადვილად ეჩვენება». *) ან ესლას საიდგან და იცის, და ან რითი ამტკიცებს უ. გოგუასშვილი, რომ ამ შესამედ გამოცემული ანბანის მეთოდით სწავლებას ეგველასთვის ადვილი იქნება? — განა მხოლოდ ცარიელი სიტყვებით, რომლებიც წინანდელ ანბანშია იყენებენ ნახმარნი, და რომელთ სიმართლევც თვითონვე იღარას სჯერას ავტორს, თუძც ის იქ გულმოდგინედ ამტკიცებდა იმათ.

გარდა ამისა, უ. გოგუასშვილი ამტკიცებდა, რომ ასოებიდან დაწყობას ანბანისა მკვებელიაო, სლას კი ამის წინანდლევც თვითონვე ასოებიდან იწყობს თავის შესამედ გამოცემულ ანბანს. რას იფიქრებდნენ ზოგიერთნი და მეტადრე ძველი (ხვეულებრივი) მეთოდის მომხრენი. ისინი ამყად არ იტყობდნენ: «თუ ასოებიდან ანბანის დაწყობას მკვებელია, როგორც ამბობდა გოგუასშვილი, თვითონ რატომ დაიწყეთ თავის შესამედ გამოცემული ანბანი ასოებიდან? რათ გადუღვას წინანდელ მეთოდს? ნასეთ, რომ ხვენი მეთოდი სჯობნება» და სხვ. ამასთანავე ზედ დაძმტებენ ამ ანდაზებსაც: «ნუ დაჯვარვავ ძველსა გზასა, ნურცა ძველსა ძეგობარსა». «როგორც გვიწირავს ისე ვწირათ». თუძც ეს იმათი დალადება არ არის საფუძვლიანი, რადგან ეს შესამედ გამოცემული ანბანის მეთოდი ისევე განირჩევა ძველი ანბანის მეთოდიდან, როგორც დღე ღამისგან, და ისე განმორებით სჯობია, რომ შედარებაც არ შეიძლება.

შესამედ გამოცემული ანბანის მეთოდი მხოლოდ იმით ემსგავსება ძველი ანბანის მეთოდს, რომ ესეც ასოებიდან იწყობას. ძართალია, როგორც ერთი მეთოდით, ისე, — მეორითაც, ასოები ცალ-ცალკე არა აზრს არა დასტკეენ, არა სვანს არ ახვენიებენ; ამის გამო სწავლას უზარო სავნად ეჩვენებათ და მოსწიინდებათ ემსწილებს, როგორც ერთი ანბანის მეთოდით, ისრე მეორე ანბანის მეთოდითაც. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ერთს, ე. ი. გოგუასშვილისგან შედგენილი ანბანის მეთოდს მალე გამოჯეყვას ამ მდგომარეობიდან ემსწივილი, რადგან წინაპირკლად მხოლოდ

*) სტრუქ. ძე 8 მეორე გვერდი.

ხუთი ასე აქვს დასასწავლი. ეძაწვილი რომ რამდენსამე დღეს ამ ასოების კარგად გაიცნობს, ამის შემდეგ იქვე დაბეჭდილია ადვილი განაკები სიტყვები, რომლებიც ამ ასოებისაგან შესდგება და რადგან ეს სიტყვები რაიმე ასრისა ზნატკენ და ბუნებასთან დამოკიდებულებას აქვთ, ასოების გვიდა სიტყვებთან, ამის გამო ეძაწვილი მალე მისვდება ასოების მნიშვნელობას და სარგებლობასაც. ის მისვდება, რომ ასოები ყოფილან სიტყვების შემადგენელი ნიშნები და თუმა ცალ-ცალკე არა ვითარი მნიშვნელობა არა ზქონათ, ერთად-შეერთებულთ დიდი მნიშვნელობა აქვთ. ამას შემდეგ, ეძაწვილი უცდება, რომ ეს სიტყვების შემადგენელი ნიშნები—ასოები კარგად დაისწავლოს, რომ იქიდგან შედგენილი სიტყვები შეიტყოს *). ეტვი არ არის, რომ, თუ ეძაწვილმა ცხადად არ გაიგო რისამე მიხეზი და იმის სარგებლობასედა არ დაწმუნდა, ის იმსედა გუფს აიცრუებს, და თუ მიხეზი გაიგო და სარგებლობასედა დაწმუნდა, მამინ იმას ერთგულად მოკვიდება. ძველი ასანის მეთოდი ამ სემო მოსხენებულ თვისებაებს მოკლებულია. ის ა—დამ დაწყობილი ჯ—მდის, ან ბ—მდის მსოლოდ ცალ-ცალკე არა ვითარი ასრის გამომხატველ ასოებს ასწავლის. აქ ეძაწვილი ასოების მნიშვნელობას ვერა ზხედავს, იმათ ერთი მერე-სედა დამოკიდებულებას ვერა ზგომნობს და რადგან ამ მდგომარეობაში დიდი ხანი რჩება ეძაწვილის გონება, ამის გამო ძლიერად სძულდება ეს უასრო სწავლა. ეს კიდე არაფერი. ამის შემდეგ დაიწყოება ეძაწვილის სწავლა მარცვლებით. აქ ეძაწვილი ასოებს ერთად შეკავშირებულს ზხნავს, ხდაც ერთად არიან ორი ან ხამი ამ გვარი ასოები: ბა, ბე, ბრა, ბრე და სხვ., მაგრამ, ჩვენდა საუბედუროდ, ისევე უასროს. ამ გვარად ეძაწვილი დაწმუნდება (სემოდ მოსხენებული ასანის წინააღმდეგ), რომ ასოები არავითარ ასრს არა ზნატკენ არც ცალ-ცალკე და არც ერთად და მხსნადამე მოგონილნი არიან იმათ დასატანჯავად. როდის გამოვა ამ შეცთომილებიდან ეძაწვილის ნორჩი გონება—ის დმერთმან იცის, მაგრამ ჩვენ ვი ამას ვიტყვი, რომ რაკი ერთხელევე ეძაწვილის (და სხოგადოდ კაცის) გონება შეცდომილებაში შევა და ამ მდგომარეობაში დაქეობს დიდ-ხანს, მამინ იმის იქიდამ გამოყვანა ისეთი მხელია, რომ ვერც ერთი რუტინერთაგანი ვერაოდეს ვერ შესძლებს ამას, რადგან ამ

*) სავიკველია, რატომ უფ. გოგებს შვილმა არა სთქვა რა ამის შესახებ წინ-სიტყვასაში.

საბიბლიოგრაფიული ფურცელი.

შეტომიდან გამოყვანას ისეთივე სრულსა და ისეთივე კარგად ცოდნის უნდა გავის ბუნებისა, რამდენსაც იმათ ისრუჩეს ამ შეტომილების დასაფუძვლებლად *) და რამდენსაც ისინი უცოდინისანი იყვნენ გავის ბუნებისა.

თუმატ მართალია ეს შესამდე გამოცემული ანბანის მეთოდი განმარტებითა სჯობას სხვა—მკელი ანბანების მეთოდს, მაგრამ, მანც კი, სკენის ახრით, კარგად ვერ მოიქცა გოგებაშვილი, რომ ეს მეთოდი გამოცემული ანბანის მეთოდი შესწავლას, იმ მიზეზით, ვითომც ამის აღსრულებას მასწავლებლებისათვის ძნელი ყოფილ-იყუეს. თუნდ რომ ეს ახრი მართალიც იყუეს, მანც უწინდელი შემოტანილი მეთოდის შეცვლას არ იყო წესი, რადგან ამ მეთოდით სწავლებას ემსწილებებისთვის ძლიერ სასარგებლოა. «ჩვენის ახრით, ამბობს დისტრუქტი, ღირსება რომღისამე მეთოდისა სრულებითაც არა ჰქადა იმსჯელ, თუ რამდენად უძნუბუბებს ემსწილებებს რომელიმე მეთოდი ჯავას და შრომას. ამის წინააღმდეგ, ნიჭიერების დაძალებას, რომელსაც მოითხოვს სმოგანი მეთოდა (ისეთი მეთოდა, რომელიც სიტყვებიღვან (ხმებიღვან) იწყოას) არის ერთი უძირველები ღირსებათაგანი. როგორც სასოგადოდ, ისრუ ამ შემთხვევაშიც, უკავთოდ შეუძლებელია რომელიმე სასარგებლო შედეგისადმი მიღწევა. ჯავას, რომელიც ძაწაიყუ უნდა მოინძროს ამ მეთოდსედ იმიტომ, რომ ყოველი სმა გამოხატოს ცალ-ცალკე და გარგვეით, ჯვარჯისებს და ძლიერებს სმის ორგანებს, ჯვარჯისებს ყურადღებას და იმ გვარად სხნის და ძლიერებს ემსწილის ნიჭიერებაებს, რომ მასწავლებელმა, რომელსაც კი ჰსურს ემსწილების გონების გასხნა, სხვა რომ არა იყოს რა, მოხლოდ ამების გულისთვის მანც უნდა მიავსოს განსაკუთრებითი ღირსება ამ მეთოდს **).

მეთოდას ესევე მწიწალი ამბობს: რომ «ჩვენ მტკიცედა ვართ და-

*) დასაკვირველია მე ამითი იმას არ ვამბობ, ვითომც ისინი ძაღად ცდილ-იყუენ ამ ბოროტების დასაფუძვლებლად. არა, ეს შეტომილება იმათ კეთილ-განსწავლიდამ წარმოხდვას, რადგან უნდოდათ სჯლისთვის სიკეთე მოეტანათ, თუმატ. . . . .

***) შირველ-დაწიებითი საემაწილო წიგ. შედგ. დისტ. გვერდი 78, მე 17-ტე სტრიქ.

რწმუნებული, რომ ვათსკის სწავლას უნდა დაიწყოთ ანა იქიდგან, რომ მწავლებელმა დაიწყოვლან სიტყვების წარმომადგენელი სიტყვები—სხოუბი, ანამდე თვით სმუიდეგან, რომდუესსეც ის ნიშნები—სხოუბი ზსტეგან. *) სწავლის დაწყებას ზირ ღ ზირ სხოუბიდეგან, ამოაბს ის სხვა ლეგას, უხორცულდა. **) მგონამ, არც ის აზრის მართალი, ვითომც ეს სხვადა შეძობახილი მეთოდა ვეკლახითვის ადგილი აღსახორულებული იყოს. ამის დასამტკიცებლად მოვიყვანათ, მუარე გამომცემულ ანახინთვის დაწერილი წინ-სიტყვათადად, დაწიგება, იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა სწავლან ამ მეთოდით მასწავლებელმა ემსწავლან ვათსკას.

ახვეუე ვერ ემსწავლან ზირველი სხო ღ უთხარი, რომ ამას აქეგან. ემსწავლი უნდა დააკვიროს ამ სხოს. მერმე წიგნს მოკვეცავ ღ კტვე ემსწავლან, რომ იძს ეს სხო დაწერან რახედმე. თუ ვერ დაწერან, მაშინ წიგნი ისევ გაუძლე ღ სხოს კიდევ დააკვირე ემსწავლი. შემდეგ ისევ მოკვეცე წიგნი ღ სხო რახედმე დასმეგინე. ერთი სიტყვით ამ ზირველ სხოს იქამდის თავს ნუ დასხეუბისე ემსწავლან, მინამ იძს ეს გარგად არ გაიციან ღ იძსი დაწერან არ იწავლან. შემდეგ მუარე სხოხედ გავდა. ვერ თვითონ გამოთქვი სხო ბ ღ მერე ემსწავლან გამოათქვეგინე ისე, რომ სმოვანი სხო არ მოუმატოს; სოქვი ბ ღ არა ბან. მერმე წიგნი მოკვეცე ღ მოათხოვე, რომ ემსწავლან ქალაქხედ სხო ბ გამოხატან. თუ გამოხატეს ვერ შეიძლან, წიგნი კიდევ ხახედმე ღ მერე დაწერან. ამ სხოსაც თავს იქამდის ნუ დასხეუბ, მინამ ემსწავლან გარგად არ იციან ღ გამოხატეს არ იწავლან. ამის შემდეგ თარივე ხახველი სხოუბი გაამოარეგინე გამოთქმით ღ წერით. სხვეე სწავლე მესამე სხოც ღ ზირველი სხოუბიც გაამოარეგინე. დასახენ თან სხოუბსაც ამ გვარად გავცინო. უხმო სხოუბის გამოთქმას ისე დასხვე ემსწავლი, რომ სმოვანი სხო არ მოუმატოს სოდე. ***) ამ ზირველ სხო

*) ზირველ—დაწყებითი სემსწავლან წიგნი, შედგენილი დისტერ. გვერდი მე-77-ტე მე-16-ტე სტრიქონი.

**) გვერდი მე-82 სტ. 1-ლი,

**) სმოვანი სხოუბის გამოთქმას როგორღა უნდა სწავლან? ამხედ არც ზემოდ ა—ს შესახებ უთქვამს რამე გოგებაშვილს, არც აქ ღ არც შემდეგში ამოაბს რახმეს. ნუ თუ სმოვან სხოს უნდა მოემატოს უხმო სხო?! მუარე გამომცემში ვი იყოს ნათქვამი, რომ ყოველი სმოვანი სხო

ახლანდელი იქმდის სუ დასუსტებულ თავს, მინამ ემსწვილდა იმითი ცნობის და წერის კარგად არ იხსრავდა. სუ სხვაგვარად, ისევე ისა ზნეობის ემსწვილი ამ სხობის სწავლას დიდი ხანი მოუხდეს, მინამ სწავრა გაათავებს და ბეჭითად კი არ იცოდეს.

ამ დროებშიდამ მეთისველი გაიკებდა, რომ ვითხვას და წერის ემსწვილდა ერთ დროს უნდა იხსრავდა; ამის გამთა მსწავლეებელი ერთ სხობედ რამდენისმე სხის უნდა შესდგეს და კარგა გასცნოს ეგელა მხრავ: სწავლას გამთაქმაც და გამთსტავც — წერაც. ამ მეთოდით მსწავლეებელი ერთს ემსწვილს მოანდომებს რამდენისმე დროს და დასარჩენი ემსწვილებსთვის კი, თუ შეტადრე იხანი ძლიერ ბეჭისიც არიან, კერძო მოიცლის. ეს არაფერი. ამ მეთოდით სწავლება ძლიერ დიდ შრომას — მოქმედებას მოითხოვს მსწავლეებელის მხრავ. აი ამ მეთოდსედ რას ამბობს იგივე დისტრუქტორი: «ეს მეთოდიც (კითხვისა და წერის ერთ დროს სწავლების მეთოდი) ძლიერ კარგია და სკენ ურჩევთ მსწავლეებლებს იმის მიღებას, მაგრამ არის ზიარობით:

1) «რაცხი ერთად მოსწავლე ემსწვილთა არ უნდა იყოს ძლიერ ბეჭი».

წერის და ვითხვის ერთდროს სწავლების მეთოდი მოითხოვს მსწავლეების მხრავ განსაკუთრებით მოქმედებას — შრომას; იმას უნდა დაუცნობილად თვალი ეჭიროს არა მხოლოდ ეგელა მოწაიეგმსხედ, არამედ თვითთველ მთესისსედაც, რადგან თვითთველი მთესისი შრომობს თავის-თავად ერთიერთმხერთის შეუწყენსედ. ამ გვარი მეთოდით სწავლებას, ხემის ახრით, ამბობს ის, მხოლოდ იქ შეუძლია კარგი შედეგის მოტანა, ხდაც მსწავლეებელი ძლიან მოქმედის — მშრომელია, და ხდაც იმისი მოქმედება არ შევიწროვდება მოწაიეგმის რიცხვით».

2) მოწაიეგმები უნდა სწავლადნენ სხსწავლეებელში კარგა სხის.

წერის სწავლას რამდენისმე თვეს შეუძლებელია. ამისთვის სკობროს არა მხოლოდ მრავალ გვარი, არამედ ხსხრმდივი კარგისმობაც. ამის გამთა, თუ რამდენიმე მოწაიეგმ ვერა სწავლას წერის, შემდეგ ვითხვას, ან

მოსწავლემ ისე უნდა გამთსტავს, რომ უსმთა სხობ არ მოუძტოს, უნდა სთქვას ა და არა ანა. მაგრამ ვინ არ იცის, რომ გოგუნებელი აქც ისევე ისე ჭიჭირობს, მით უფრო, რომ სედ აწერის «შეცვლილი». იქნება ესეც შესცვლას!?!.....

წერას ჭ ვითხვას ერთ დროს სწავლავს, მაშინ იმას უნდა ისწავლოს ერთიცა ჭ მეორეც დიდ ხანს, რამდენსაჲე წელს. მხოლოდ ვითხვა ვი ძლიერ ადრე შეიძლება ისწავლოს მოწაიეჲი. მასხადამე ვითხვისა ჭ წერის ერთ დროს შემოტანისთვის უნდა წინაღვე იყოს დაწმუნებული, რომ მოწაიეჲები დაწიების იმდენ ხანს მანც, რომ ამის სწავლას სრულებით დასრულდეს..... *).

აი რა გვარ ზირაბეს მითხვავს ამ მეთოდით სწავლება. აქედამ ხანს, რომ ჩვენ არ შეკვიდიან ხმდვილად განესხდევროთ რომელი მეთოდა უფრო მსუღია, ან ადვილი მისხლება? ხადა გვექნას ჩვენ იმ გვარი მსწავლებლები, რომ ბეკითნი ჭ მშრომელნი (მომქმელნი) იუენენ? ჯერ ამ გვარი მსწავლებლები ჩვენ სისმრათაც არ მოგველანდებთან! გარდა ამისა, მოწაიეჲით რიცხვი ძლიერ შეკვიროებს მშრომელბეკით მსწავლებელს, რომ ეს მეთოდა ხასარებულად მიუენონ სწავლას.

ამ გვარად მეორედ გამოცემული ასახის მეთოდის შეცვლას, ჩვენი აზრით, არ არის საიუძელიანი, რადგან, როგორც ვნახეთ ამ ასლად შემოტანილი მეთოდით სწავლება არც იმასედ ადვილი აღხასრულებელია ჭ სიკეთით ხომ, მეტადრე ზოგიერთ თვისებაჲსში, ძლიერ ბევრით დაუგარდება. ჩვენ უნდა ავირჩიოთ ერთ-ერთი ხასარებულა გზა, მტკიცედ დავადგეთ იმას ჭ კარგა გაველიოთ. იქიდან გადა სვეგად-მოხვევას ცუდ-უბროლოდ არ არის კარგი. ეს დაწადებს ხასათის დაუდგრომლობას ჭ ერთიდან მეორესედ გადასკლასში, ცუდ-უბროლოდ, ვერაიერს ხეირანად ვერ მოგვეიდეუთ. დავადგეთ მტკიცედ გზას ჭ ჩვენი იმედი დავამყაროთ ასლ-მთამსკლავასედ!

ახლას განვიხილოთ ის, თუ რა ხაკლუეკანება ქქიანდა ძველ (სვეულებრივ) ასახის მეთოდს ჭ როგორ ემსხურებოდა ის აღხრდის დანიშნულებას?

ის ხაკლუეკანება, რომ ასახი ასოებიდან იწეობას დიდი ხაკლუეკანება, მკრამ უფრო უზირველესი ჭ უმთავრესი ხაკლუეკანება, რომელიც უმეტეს მკვნებელ შედეგს ქზადებს, მდგომარეობს ჩვეულებრივ ასოების გამთქმსში. ეს გოკებაშვილმაც იგრძნო, როგორც ხანს იმისგან დაწე-

*) ზირველ-დაწეუბითი ხასწავლებელი წიგნი, შედგენილი დისტურბ. მე-83-ტე ჭ მე-84-სე გვერდი. სტრიქონი მე-3-მე ბოლოდან ვიდრე მეორე გვერდის 21 სტრ.

საბიბლიოგრაფიული ფურცელი.

რიდ წინა-სიტყვაობაში, ჭ ამიტომაც ამბობს, რომ ყოველი ასო ისე უნდა გამოითქვას, რომ სსკვ ასო არ მიემატოს. უნდა ითქვას ა ჭ არა ან, ბ ჭ არა ბან; მაგრამ ის კი არა აქვს მოხსენიებული, თუ რა ვნების მოტანს შეუღიანს ამ გვარ გამოთქმას. როდესაც ცარიელი სიტყვებით ამბობენ, რომ უნდა მოიქცე ასე ჭ არა ისე, ჭ არ უხვევენ თუ რა სარგებლობის მოტანს შეუღიანს ასე მოქცევას ჭ რა ვნების მოტანს ისე მოქცევას, ერთი სიტყვით — არ უხატვენ ცხადის ხსუთებით იმათ სხსარგებლო, ან მკნესუელ შედეგს, მაშინ ამ გვარი დარიგება ყურ-ჩვესაც არავის მოუვა. ამის გამო ჩვენ აქ ვეცდებით ჭ გამოვივლიოთ ის მკნესუელი ზედ მოძქედება, რომელსაც უნდადეს ამ გვარად ასოების გამოთქმა.

აი მისცეს ეძწვილს ხელში ასანაი ჭ ეუხსებას: ამას ან უჭია, ამას ბან, ამას — გან ჭ სსკვ. ამ გვარ გამოთქმიდამ ეძწვილი ერთ რაღაც ნიშანში ან — ში იტმნობს რაღაც სსკვ ნიშანსაც — ორჯინობას, ბან — ში სსკვ ნიშნებს — სმიჯინობას ჭ სსკვ. ერთი სიტყვით — ერთი ნიშანი — ასო იმის გონებას გამოუხატავს ორს ანუ ხამხ ნიშანს, ხმის სიძარტივეს ჭ სიერთუელს. *) ამ სიზრდ ასოების გამოთქმას ეძწვილი ეხვევა რამდენსამე დროს. გავიდა რამდენიმე დრო, ეძწვილმა ასოების ხვეულებრივ გამოთქმა ხსნ თავიდან ჭ ხსნ ბოლოდან მსილით, თითქმის ძიღძიაც კი, ისე შეითვისა, რომ ამ გვარი გამოთქმიდამ გადახვევა ორ იმდენ ჯაფასა ჭ დროს მოითხოვს, რამდენიც იმის დახვევასუდ მოხდომია. მაგრამ რათ უნდა გადაეხიოს? ჯერ დახვევა რა არის ჭ მერე გადახვევა?!

ეძწვილი რომ ასოების (ხვეულებრივ) გამოთქმას ვარგად გადავარჯიშებს, იმას გადმოუღიანს შემდეგ იყურებებს, ხდაც დაწვედება: ბა, გა, გე, ბრა, ბრე, ვრა, ვრე ჭ სსკვ. მსწავლებელმა უნდა წავითხოს შირველი მარცვლი ბა, ამის გამო უხვევენს შირველ ასოს ჭ ეუხსება, თუ ამას რა უჭია. ეძწვილი, რასხვევრეულია, მაშინვე მიუგებს: ბან; უხვევენს მეორეს, ეძწვილი მიუგებს ან. მსწავლებელი მოითხოვს, რომ ეძწვილმა გამოთქვას ეს ხათველილი მარცვლი. მოწაივე უტმნობს, რომ ეს მარცვლი უსტავს ხმას: ბან — ან, მაგრამ გამოთქმას ვერ მოახერხებს ჭ ამ გაცირკების ეძწვილის ხორხი განება. ამ შემთხვევაში მსწავლე-

*) სიძარტივეს, როდესაც ორი ასოდგან შესდგება, მაგ. ან, ენ, სიერთუელს — როდესაც ხმიდან რაე ჭ სსკვ.

ბუნის გამჭვირისძის გონისამ უნდა გამოიყვანოს ემსწვილი ამ ცენტრირებულადგან. ის სთვლის ბ ჭ ანა ბან, ა ჭ ანა სან, გამოდის: ბა ჭ ანა ბან—ან. მაგრამ სიადამ? როგორ მოხდა, რომ ეს ერთი ჭ იგივე ასოები ერთ შექმნევაში სხვა ხაირად გამოითქმინ, მეორეში—სხვა ხაირად? რა სხაიუძელით? თუ ზირველი ასო უნდა ითქვას ბან, მეორე ან—ცალ-ცალ-ტე. რატომ ან უნდა ითქმოდეს ერთად შეერთებული ბან—ან, ანამედ—ბა? ბან—რან—ან, ანამედ ბან, ბან—რან—ან, ანამედ ბან ჭ სხვ. ამ შექმნევაში ემსწვილი უფრო სხაიუძელისანად სვინ მსწვლელებსედ, რადგან იმისთვის როგორც უსწვლეუბით, ისე ჭგანბნობს.

რა მიხედა, რომ ასოები ისე ან უნდა გამოითქვან ერთად შეერთებული, როგორც ცალ—ცალკე? ემსწვიფისთვის რამდენიმე ხანი უძისნებობით ჩვეულებრივ: ან, ბან, გან ჭ სხვ. იმის გონებაში ეს ისე შთანუტყდილად, რომ აძიოვსურს მხელადღას შეიძლება. ის რომ ასოებსა ჩხოვლის, ჩვეულებრივ ასოების გამოთქმა აგონდება, ამის გამო, მარცვლების გამოთქმის დროს რადაც შევიწროებასა ჭგანბნობს. იმის უფნებანს, რომ შეიძლება მარცვლებით: ბა, გა, ბან, გრე, უნდა გამოითქვან ამ გვარად, როგორც აქ მოყვანოდა: იმის ვი ეს უბრალო მარცვლების გამოთქმა ძლიერ უძხელდება, რადგან სხვა-ხაირად განბნობს. ზირველ ასოს ის განბნობს ანა ბ-თ, ანამედ ბან-ათ, ა-ს, ან-ათ, გ-ს, გან-ათ, რ-ს, რან-თ ჭ სხვ., მამსხადამე მარცვლების გამოთქმის დროსაც განბნობს, რომ იმ განბნის ძლით, რომელიც იმისთვის უსწვლეუბით, უნდა გამოითქმოდეს ეს ზემოდ მოხსენებელი მარცვლებიც ამ გვარად: ბან—ან, გან—ან, ბან—რან—ან, გან-რან—ან. გის არ უნახავს, რომ ამ უბრალო მარცვლების გამოთქმასედ ემსწვილი რამდენიმე ვერანს სწვალეობდეს, რომ მამისაც ძლივს მოესკონებისან გამოთქმა. ის როდესაც დასკვირდება სოლამე ამ მარცვლებს ჭ გამოთქმას მოინდომებს, იმის არ ხაირი გამოთქმა წარმოუდგება თვალ წინ, ერთი ანბანის მეთოდით შთანუტყდილი, მეორე მსწვლელების მეთოდით ჭ ერთი ერთმანეთში ერეიან ისე, რომ ემსწვილს გამოთქმა უძხელდება. აი რა გვარად სტანჯავს ემსწვილის ხარის გონებას ამ გვარი (ჩვეულებრივი) ანბანის გამოთქმა! ამ გვარი სწვლეუბად სხვა უფრო დიდი ვნება წარმოხდებებს. ეს ვნება გონებითი ჭ სნობობას. გონებითი ვნება იმაში ძღვამარეობს, რომ ამ გვარი სწვლება ამოულებს სწვლას, უცრუებს ემსწვილს გულს ჭ უხდესს ხასხოვანს. ვნებობის შესასუ, როგორც სწოტადღად სიჭკვირებას შესახებაც, ემსწვილები იმ ზარტად

საინფორმაციო თეორია

განყოფილებას. ერთი მხარეს, რომელიც უფრო ნიჭიერია, ამ გვარ უკონსტრუქციულ სწავლებას წინ აღუდგება. იმას დროს განხილვაში უფრო და უფრო ცხადად წარმოუდგება ის წინააღმდეგობა, რომელიც მარცვლების სწავლის დროს იგრძნობა ასაკების გამოთქმის შესახებ. ამის გამო იმას დაუბრუნდება იმის ხარვეზობისკენ ეტვი და მამხინჯი იმის აღსრულებას რაგულად მოკვიდება. და თუ მხარა დაატანის ამის აღსრულებლად, მაშინ ის ან ხელგაკვერნდება და უარს იტყვის, ან ახსრულებს, მაგრამ უსაღისოდ, ისე რომ ძალით აღმართის სურს გამოვა. მეორე მხარეს, რომელიც ნიჭიერებით უფრო სუსტია, დიდ ხსის ვერ შეუძლებს წინააღმდეგობას და იძულებული იქნება ყველა იფერი განუხვევლად მიიღოს და ამ გვარად დაქსმობა იმას ერთი კეთილ-მოხილი და უძვირფასესი ნიჭიერებათაგანი მიუღ ქვეყანასკად — თავისუფალი მსკვლობა... მაგრამ ამათ შედეგს ცოტა ხსის შემდეგ უფრო ცხადად და კრცლად განვიხილავთ. ამის კულისხვის ცოტა ქვევით გადავკვლოთ თავლი ამ ანახს.

ამ მოსისკესული მარცვლების, რამდენიმე კიდევ სხვა ფარსების და შეუკავშირებელი, უთავბოლოდ მოყვანილი სიტყვების: მთა, კლდე, ღრესი შემდეგ, იწეობს ღოცვები, რომლებიც მოსწავლემ უნდა იხსავდეს.

რანაირად წვალბის ამათ დასხომებასკად ემაწვილის ხორხი გონება, ეს მხელი სავრძობა იმისთვის, ვინც არ გამოუცდათ თავის თავსკე. და მისინა ამას ვიტყვი ფრუბელის სიტყვებით, რომ არაფერი არა არის რა ისე მანე ემაწვილის ხხვილი განებისთვის, როგორც სწავლება განკული ღოცვების, რომელსც ემაწვილი გაუგებრად და უგრძობლად იძულებს. ეს ხარწიხიების შეურაცყოფა არის. მართლად და ემაწვილის განებაში ამ გაუგებარი სიტყვების ძახილით რა უნდა დარჩეს? მხოლოდ ისა, რომ იმის ხორხი განება ეწვალა გაუგებარი სიტყვების დასხომებასკად და იმათ ერთმანერთის შეერთებასკად — შეკავშირებასკად. ისე არა კლავს რა ემაწვილის ხორხი განებას, როგორც გაუგებარი სიტყვების დასხომება და მათი რიგსკად (ხისტემტიკურად) ერთი ერთმანერთთან შეკავშირება. ამის შემდეგ არა წარმოადგანეთ, თუ რა ვების მოტანა შეუძლიან ამას, რა ხორად უნდა მოეყრას ემაწვილი ამ გვარ სავანს, რომელიც თითქოს იმის ხორხი განების სავანეველად არის მოგონილი და რომლის ხარვეზობასც ის ვერა გზით ვერ დაინახავს?

ამ გვარ გაუგებარ და მიუწდომელ სწავლას მოაქვს რა გვარი ვნება: განებითი და ხეობითი. განების შესახებ ეს საზოგადოდ ყველა

ემწვილებს უხუცტებს სხსნოვარს, უსმობს წარმოდგენას — გამოსატყულებს; მსჯელობის შესასებ გი ორ წინაღმდეგ ზარტიათა ჭყოფს. ურთი, რომელსაც ბუნებითი ნიჭი არ აძლევს სებას, რომ დაემთხოს ყოველ გაუგებარ ღ უსწო მსჯელობას ღ მამხინადე დაინძირ თავისუფალი მსჯელობა, წინაღუდგება ამას ღ თუ ძალ-დატანება სხს ვინძეს მართო, მამინ ზოგი ამთვანინ სრულებით უარს-ჭყოფს ამ უსწო სავანს ისე, რომ ვერავინ ველარ დაიქერს ამ კანსწავსვიდამ. ზოგი გი ედგება, რომ ახვენოს გარეგანი სსკე, ვითომც გუჟმოდგინედ აღსრულებს ყველა-გვარ მით ბრძანებას მამინ, როდესაც სრულებით წინაღმდეგსა გრძნობს ღ ცდილობს ეგებ როგორმე მოიცილოს თავიდან. ამ გვარი ძეგვიდამ წარმოდგება სსკეობითი ვნება — ორწირობა. სსკე უფრო უდიდესი ვნება იმაში მდგომარეობს, რომ მყოფე ზარტია, რომელიც ბუნებითი ნიჭით უფრო სუსტია, ვერ აიტანს ძალ-დატანებას ღ ედგება ამ გაუგებარ სავანის მითვისებას, იმ სიტყვების ძალით, რომ, რაც უბრძანოს ახსრულე ღ სუ ჭკითხულობ თუ რათა. ამ გვარ მდგომარეობაში იმას სრულებით ვერავინ მვირთხისი ნიჭი — თავისუფალი მსჯელობა, შეიქმნება ყველა გვარი წარმოსახვისა ღ მოქმედების ძინა. ურთი სიტყვით შეიქმნება სუსტი-მორწმუნე, რომელიდამც წარმოდგება ამოდ-მორწმუნეობა: დამძნობელი ყველა გვარი გონიერული მოქმედებისა ღ წარმოსახვისა — მოძნობელი ჭირი ყველა გრძობრიული, კეთილ-შობილი გრძნობისა.

სას ახლას ის განვიხილოთ, ჭგრძნობდენს მართლად ემწვილებსი რამე უკმაყოფილებას ამ გვარ სწავლაში, თუ არა, ღ თუ ჭგრძნობდენს სიდიდამ სხსნს ეს?

განის დაუსხსინრებელი ბუნება ისეთი თვისებისა, რომ ის ყველას ჭგრძნობს, რაც გი არ არის იმის ხმადვილი მოთხოვნის დაძაგყოფილებელი, იმის მსგავსად როგორათაც ხალი გუჭი ჭგრძნობს უხიმოვნებას, როდესაც იქ ხავა რამე სინოეირეს მოვლუბული ხსჭმელი, ღ ამ უკმაყოფილებას ადრე თუ გვიან გამოსატყუებ ვერ ბინდად (ინსტიკტურად), შემდეგ ცხადად-აშკარად ღ წინაც აღუდგება. ესევე მოხდა ამ გვარ სწავლის შესსებაც.

იმას ცხადად წინაღუდგა ემწვილების ნორჩი გონება ღ ახდასკეობით გამოსატყუავისი უკმაყოფილება, ამ სხსით:

ქართული ანბანი —

ჩემ მატონს დარდუბდა,
თუთან რამ არა იცის არა —
მე აქ რათ მამბარა.

არითითა და ფიწალი,
მე აქ კურას ვისწავლი;
დაძითსოკეთ მის წავიდე
არაკელს (მეხრეობს) ვისწავლი.

აი რა სიყაფე მოქმედდა ძველ ანბანის მეტოდს! მოკლედ რომ ცხ-
ვინალოთ მის მეტოდის ზედ-მოქმედება ემსწავლეშენად, ჩვენ შეკვიდრია
ამ გვარად დაკავახლო: სწავლასად გულის უნრუებს ემსწავლეშენ, უხუ-
სტებს ხასხარას, უხმობს წარმოდგენას, ზოგში დადების მსწავლე-
ბლისადმი მოუნდობლობას და არწირობას, ზოგში ხმობს თავისუფალ
მხველბობას და დადების მძლავრ-მარწმუნეობას. მაგრამ გვეყოფა ამსად ამ-
დენი დაძინაფი.

«მას ხელარ ვსტორით, არც დაძინაფელ,
არც უწყალას დროს ხელით დახატქმულა.....»
ახლა ისევ ჩვენ ხატასს მიუბრუნდეთ.

მეორე გამორკმული ანბანისთვის დაწერილ წინახიტყვაობაში, მე-
სამე გვერდსად უფ. გოგუასძეილი ამბობს: წავითხე (ემსწავლს) მარ-
ცვლები, დაუფარე ხელი ა — ხ და ჰვითხე: რა დარბა? — ემსწავილი უთუ-
ოდ იტყვის: ბა, ან ბუ, ან ბე. მამის აუხსენი, რომ არც უ, არც ე აქ
არ არის, და გამართქმენე ახლ ბ ცაღვე, ასე რომ ხმოვანი ახლ არ
მოქმტობს; მოელი ხმა არ გამოვს: აქ ემსწავლს აუხსენ, რომ ამისთანა
ახლს ჰქვიან უხმარ, რადგან მარტოვს თუთთან მოელს ხმას არა ჰხატავს.
ხსვს უხმარ ახლბობს ასე უნდა ასწავლოს. . . . .»

აქ უფ. გოგუასძეილსა ჰხურს ემსწავილისთვის უხმარ და ხმოვანი
ახლს ახსნა. ეს ჩვენ არ გვეძმის თუ რა მოუცდებულს ხატარაობას მე-
ადგენს ემსწავილებისთვის ჯერ ჯერობით ხმოვანი და უხმარ ახლბობს ახ-
სნა, და თუთთანაც არაფერს ამბობს ამის. მოუცდებულს ხატარაობასად,
მაგრამ იმსად გი დაწმუნებული ვართ, რომ ამ გვარ ახსნისას, რე-
გორბიც აქ არის მოყვანილი, ემსწავილი ხრულბობით კურას გაიგებს. ის
ამბობს: «წავითხე ემსწავლს ბა, დაუფარე ხელი ა — ხ და ჰვითხე რა
დარბა? — ემსწავილი უთუოდ იტყვის ბა, ან ბუ. რათ იტყვის ბა — ხ,

თქვე ფარსები. თუძცა ესენი საზოგადოდ ადვილი განაცანნი არიან ღ
ემწვილისთვის სასარგებლო განაცნობლად, მკრამ აქ მანც გამორეკვის
იმ გვარი სიტყვები ღ ფარსები სოღმე, რომ სოღთ თუ ეცოდინებათ,
ზოღთ მანც არ ენახებათ ღ არ ეცოდინებათ იხინი. თუ გინდ მკვა-
ლითუბრ სიტყვა ფარსნი. მხელად იქნება, რომ ჭალაქში მცხოვრებ ემწვი-
ლებს ენახათ, ღ იმის წარმოდგება მხოლოდ ახსნითვი მხელის. აგრეთვე
ფარსზ: «აქლემი სწილარზედ ზატარა არის». სოილეელი ემწვილებისთვის,
სადაც აქლემიც ღ სწილარ სომ უმეტესად იშვიათი სასასავია, მხელი
განაკება. ამის გამო ცუდი არ იქნებოდა, რომ ამის შესახებ წინასიტ-
ყვარებაში მანც ეთქვა რამე *) უფ. გოგუასშვილს იმხედ, თუ რა-
გორ უნდა მოიქნენ ამ შემთხვევაში მასწავლებლები.

მასწავლებელი უნდა ეცადოს, რომ ყელა სიტყვები ღ ფარსები
იხითი შეუჩხიოს ემწვილებს სათითაოდ, რომლებიც ეხმით, ღ ყველა
გაუგონარი, თუ ვერ შეიძლება იმათი ჩვენება ღ ცნადად ახსნა, ცა-
სტოვოს, რადგან ყველა, რაცვი ერთი ბეწვან არის გაუგებარი, ცუდად
მოქმედებს ემწვილების განებაზედ.

შემდეგ დაბეჭდილის ორიოდუ ლექსები, გამოცანები ღ ანდაზები, რა-
მლებიც შიგა ღ შიგან არიან ჩართული საკითხავ სტატეებში. «ლექსე-
ბი ღ ანდაზები, **» ამბობს, უფ. გოგ., მასწავლემ ახსნის შემდეგ უთუ-
ოდ ზეპირად უნდა იმწავლოს». ეს იგვარ საემწვილო ლექსებზედ შე-
იძლება ვსთქვათ, რომლებიც ემწვილისთვის ადვილი განაკები ღ წარ-
მოსადგენი ღ რომლებშიც ერთი ერთმანერთთან შეერთების დროს არ
არის სასოვარი დამალადებული გაუგებარის სიტყვებით ღ აზრებით, არა-
მედ მუშაობს მსჯელობა, ღ გამოხატულება ღ მათი ერთმანერთთან დამო-
კიდებულება, სინტემატიური წყობილება, ერთი მეორედგან გამომდინა-
რებას მსჯელობის შემწეობით. ავიღოთ, მაგალითად, თავში დაბეჭდილი
სიმღერა (ლექსი).

*) თუძცა ამ გვარი დარბება ძლიერ კარგია, რომ შენიშვნის მსგავ-
სად იყოს იქვე, სადაც საჭიროა.

**» ნამეტნავად გამოცანები, თუძცა გოგ. ამხედ არა აზობს.

«ის ვახსიო ვახსიო,
რამ შეჰქამს ვახსიო,
მიველ ვახსი ვახსიო,
თხამ შეჰქამს ვახსიო.
ის ვახსიო თხა,
რამ შეჰქამს თხა,
მიველ ვახსი თხა,
მეველმს ჰქამს თხა;
მეველმს თხა,
თხამ ვახსიო»

შეჰქამს.

«ის ვახსიო მეველი,
რამ შეჰქამს მეველი,
მიველ ვახსი მეველი,
თოთუბმს ჰქამს მეველი;
თოთუბმს მეველი,
მეველმს თხა,
თხამ ვახსიო»

შეჰქამს.

«ის ვახსიო თოთუგი,
რამ შეჰქამს თოთუგი,
მიველ ვახსი თოთუგი,
ჟახსი ჰქამს თოთუგი;
ჟახსი თოთუგი,
თოთუბმს მეველი»

მეველმს თხა,
თხამ ვახსიო

შეჰქამს.

«ის ვახსიო მიწა,
რამ შეჰქამს მიწა,
მიველ ვახსი მიწა,
თავუბმს ჰქამს მიწა;
თავუბმს მიწა,
მიწამ ჟახსიო,
ჟახსი თოთუგი
თოთუბმს მეველი,
მეველმს თხა,
თხამ ვახსიო»

შეჰქამს.

«ის ვახსიო თავუგი,
რამ შეჰქამს თავუგი,
მიველ ვახსი თავუგი,
ჰატამ ჰქამს თავუგი;
ჰატამ თავუგი,
თავუბმს მიწა,
მიწამ ჟახსიო,
ჟახსი თოთუგი,
თოთუბმს მეველი,
მეველმს თხა,
თხამ ვახსიო»

შეჰქამს.

აქ, თუ ვინდათ, რომ ეძიებოდნენ სხსხოვარი არ ეწვალთ დას-
ხომებუბად და მსველთამ იმუბვლთ, ესე იგი ერთი ხარინდამ მეორე
გამომდინარეობდნენ და ამ გვარად წარმოხდებოდნენ სისტემტიკური წყო-
ბილუბა, ამის გულისთვის ეძიებულმა უნდა იცოდნენ, რომ თხა ვახსი
სჰქამს, მეველი თხას და სხვ. რაე ეძიებელი ერთ ფარასხს წარმოხთქვამს
თხამ ვახსი შეჰქამთ, მამის, უეკვლავთ, თავის თავად, მსველთამის შემ-
წეობით მთავონდებთ, რომ მეველი თხის მქამვლათ. ამ გვარი ლექსები ძლიერ
სახარებულად და სხსნიმთვნი ეძიებულეებისთვის. მკვრამ შემდეგ ხარს: «თოთუბმ
ჰქამს მეველი, ჟახსი — თოთუგი, მიწამ — ჟახსი», კერ წარმოიღვენს ეძიებუ-
ლი. ის კერ წარმოიღვენს, თუ თოთუგი რთვორას სჰქამს მეველს, ჟახსი —
თოთუბს და მიწა — ჟახსს; ამის გამო ამ შემთხვევაში ამისის დასხომებუბ

საბაბლავკრავი ფურცელი.

მხოლოდ სხსოვარს დაწვეს ტვირთად, მხველას & გამოცხადებს (წარმოდგენს) უმოქმედოდ დასრულებს. ამ გვარი დაძლეულს ერთი რომლისმე ნიტიერების, მასინ რადესს სხვანი უმოქმედოდ არიან, ძლიერ მავნებელია. თუ გვიხდა რომ ეს მავნებელი მიხედა მოვიცილოთ, ამის გულისთვის საჭიროა ემსწილს ცხადად აუხსნათ, თუ «თოჟმა ჭამს მკელი» რას ეძინან ამ შემთხვევაში, ესე იგი აუხსნათ ჭამისა & მოველის მნიშვნელობა, როგორც ერთნაირი შედეგის მიქმენი (შემუხურვის). აუხსნათ (უბუნათ) რა არის ეხევი & როგორა სდებს მისგან თოჟის (რვისუელის) ჭამს, აგრეთვე მიწისგან—ეხევისა. თუ ემსწილს ამებს ამ გვარად არ აუხსნით, ამათი სწავლა იმათთვის, როგორც ვითქვით, მავნებელი იქნება. მართალია, ისეთი ლექსებიც, რომლებიც ასე მკიდროდ არ არიან ახრის შესსეს ერთი ერთმანერთს და მოვიდუქულია, სხსარკებლად არიან ემსწილების სხსოვრის განსვარჯიშებლად, მაგრამ მხოლოდ მასინ, რადესს მხველობაც & წარმოდგენაც მოქმედებს & სხსოვარი ვი მხოლოდ უმთავრეს რადესს თამაშობს *). ესევე შეიძლება ითქვას გამოცანების შესახებაც.

აიღოთ მკ. გამოცანას ხაღისაზედ გამოთქმული: «გამოცანას მოგახსენებ: დიდი არა იყრის: ზოგან ყვითელ, ზოგან წითელ, ზოგან ლის-იყრის». ამ გვარი გამოცანები ემსწილის გონებას ძლიერ ავარჯიშებს & გარმოსიოლად ხსნიან ემსწილის უმთავრეს ნიტიერებას: სხსოვარს, მხველობას & წარმოდგენას, რადგან ერთ ხაირად მოქმედებს. მაგრამ გამოცანას:

ერთი რამე ხუელივი მიწა მიწა მირომელია,

ჭი ვაყვიცისთვის თაგს წამომდგომელია,

სამჯერ ვითხარ მის ხსელი, სას მითხარ რომელია, — მოკლებულია ამ თვისებაებს.

ანდასკების გავებს წინაწიოველად ხაძხელას, რადგან უმეტესს მათგანს ალღეოროული მნიშვნელობა აქვთ. ამით მისხსველად & თავის ალღვან გამოხსენებლად საჭიროა სვგნის გამგურეტელობა & ლოდიეური მხველობა. მამსხაძმე, ესენი თვითონაც ავარჯიშებს ამ მსრივ გონებას & ეს ძლიერ სხსარკებლად ემსწილებისთვის, თუ, რა საგვირკელია, მსწავლებელმა იცის ანდასკების შერჩევა ემსწილების ასკობის კვალად.

*) სამწიხროდ ამ გვარი ლექსები ძლიერ ცოტა გვაქვს სხხოვად.

იმში მდგომარეობს, რომ შატაბს ქალაქში განა სასწავლებელში სწავლობდა. ერთხელ, როდესაც შირის დასახლად მიიწვიან დიდა აღრიხს მდინარეზედ, მშობლები მოაგონდა და დადინდა. ამ დროს იქიდან, საითაც განას სოფელი იყო, მოაფრინავდნენ ჰერ ჩიტები, მერე მერცხლები და დასასრულ ბუღბუღები. განამ ეკლასა ჰკითხა თავის მშობლების ამბავი და ეკლამ დაწვრილებით უამიეს, თუ დედა შატაბს ჭრელ წინდებს როგორ უქნოვდა, ჭრელ ახალურს როგორ უკერავდა და წითელ ვაშლებს როგორ უქნადებდა თავის ვახს. განას, რა საკვირველია, ძლიერ გაეხარდა ეს ამბავი და შოლადში გასარბული წავიდა. კარგა სწავლა დაიწყო და დედისგან მოკლდა: ჭრელ წინდებს, კარგ ახალურს და წითელ ვაშლებს.

რა ახრი უნდა გამოიტანოს აქედამ ემწვიდის? აქ არც მოწმეული (ხსეობითი) და არც სხვა გვარი ახრი არ არის. ხეირი იქნება, რომ რომელმაც ემწვიდის მოუხდეს თავის მშობლების ამბავის შეტყობა და ამ სახსარს მიჰმართოს და მინამ არ წავიდეს სასწავლებელში, მინამ მოვინვლებს მშობლების ამბავი დაწვრილებით არ უამიეს! . . .

მეორე ამ გვარზე, ხე უფრო უმეტესად უახრო ზღაპარი არის: «თავის ცინე-დარბაზი». *) მოვიყვანოთ სიტყვა-სიტყვა.

«მინდორზედ ცხენის თავი იდვა. მოიბინა თავგამ მიწამკვრელად: «ცინე-დარბაზო! შენში ვინ ცხოვრობს?» ხმა არავინ მოსცა. **) თავი შიგ შევიდა და დაბინავდა.

მოვიდა ბყაყი ყაყანა: «ცინე-დარბაზო! შენში ვინ ცხოვრობს?» «მე, თავი მიწამკვრელად. შენ ვიდა ხარ?» — მე, ბყაყი ყაყანა. » «შემოდი ჩემთან იცხოვრე». ***) გადასცა ბყაყი და თავგამს ცხოვრება დაიწყო.

მოიბინა კურდღელი: «ცინე-დარბაზო! შენში ვინ ცხოვრობს?» «მე — თავი მიწამკვრელად და ბყაყი ყაყანა. შენ ვიდა ხარ?» «მე — კურდღელი მღვიძარა!» «ჩვენთან შემოდი». სამნივე ერთად დასახლდნენ.

მოცურცურელად მელა: «ცინე-დარბაზო! შენში ვინ ცხოვრობს?» «მე — თავი მიწამკვრელად, ბყაყი ყაყანა და კურდღელი მღვიძარა. შენ

*) ის. მე-19-ტე გვერდი.

**) ხმა, შიგ რომ არავინ იყო ვინ მისცემდა ხმას!

***) ავი შიგ რომ არის მსხუნსაც აძლავს!

ვეროვანი ყურადღების მიუხერობლობა და მხოლოდ რამდენიმე საზოგადო აზრის გაგებით დაკმაყოფილება იმას ებადებს, რომ ეძწვილი ეკვლას სქეს, გინა სავანს, ვერ გაშინვავს ღრმად, ყოველ-მსრევ ვერ დაუკვირდება დიდ ხანს და კარგად, — ერთი სიტყვით ამ გვარი სწავლიდამ ეძწვილი ესევეა სუსტ-სწრაფებს, რომელიდამც საფუძვლიანი და მკვიდრი არა გამოვა რა.

ამ გვარი ზღაპრები მოგონილია ბატონების დასამინებლად და ვინაც ესენი ეძწვილებითვის სასწავლებელ მეთოდში შეიმაჩქეს, ის, გასწრასვით თუ უნებლიეთ, ცდილობს ეძწვილების გასიუის დაძინებას — გასცნობის და მოუთქურებლობის დამკვიდრებას მათში.

რასაკვირველია, ამ ახანში სავითხვ სტატეიხად ისეთი ზღაპრებიც არიან, რომლების ყოველ სიტყვებსაც აფლეგორიული აზრი აქვთ და სწეობითი სწავლაც არიან. რაც შეეხება ამ გვარ ზღაპრებს, ჩვენ უნდა ესთქვათ, რომ ამათი აფლეგორიული მნიშვნელობა ეძწვილისთვის გაუგებარია. ამათი სწავლება ეძწვილებისათვის მანინ შეიძლება, როდესაც ისინი მოიზოვებენ სავანის შესახებ ვეროვან მსჯელობას, მცირე ასაკოვანი ეძწვილებისათვის კი ეს სწრელებით მეტია. ამ ზღაპრების სწეობითი დაროგებიდამ, რომელიც დიდ ღვაწლად მიახნით სოგეერთ მორავლისტებს, ეძწვილი სწრელებით ვერას შეითვისებს. ეძწვილის გონება წიგნის თეორიას არ ემორჩილება. ეკვლას ამ გვარი თეორიას კარგა თავის თავად, მაგრამ სწვისთვის კი გამოუსადეგია, და ეძწვილებისთვის სომ ძაფრეც არიან. თუ გინდათ, რომ ეძწვილმა სწეობითი სწავლა შეითვისოს, ახეუნთ მაველითი, არა სიტყვებით და წიგნის თეორიით, არამედ საქმით და დასახეთ იმისი სარგებლობა საქმეზედ.

აი, ჩვენის აზრით, რა ნაყოფის მოტანა შეუძლიან ამ გვარ ზღაპრების სწავლებას ეძწვილებისთვის!

ამ ზღაპრების სწავლის მომსრეჩი ამბობენ, რომ ზღაპრები ეძწვილებისათვის იმიტომ არიან საჭირო, რომ იმათ ვითხვას შეეყვარებო. «ჯერ ეძწვილებს ისეთი სავანი უნდა მისცე სასწავლებლად, ამბობენ ისინი, რომელიც წახალისებს და ვითხვას შეეყვარებს, რავი ვითხვას შეუყვარდება ეძწვილს, მერმე სავანს ეკვლას ხალისიანად ისწავლის». მართალია, ეძწვილებს ძალიან უყვართ ზღაპრების ვითხვა, და არა თუ ეძწვილებს, დიდებსაც კი. ცუდად მეოფი ბატონები ამში ეზოვებენ განცნობის და დაძინებულ სხსრავა სმარობენ, რის გამოც სათქვა-

მის, რომ ზღაპრები ბატონების დასამინებლად არიან მოგონილი. ვაცის ბუნებაში აჩვენებს რაღაცა მიდრეკილვას ზღაპრებისადმი, როგორც საზოგადოდ მცონარეობისადმიც.

უი. გოგუბაშვილის ანაზი მართლაც ისეთი კითხვის შემკურნებელია, რომ ყმაწვილები დიდის ვაჟოფილებით მიეცემან სოლმე იმის კითხვას. ჩვენ გვქონდა შემოსევა სასწავლებელში ყმაწვილებისათვის გვესწავლებინა ამ ანაზის მეთოდით; ისინი ისე გაფაციცებით მიეცემოდნენ სოლმე ამის კითხვას, რომ ერთსულ იძაბა ზედმდედავძვეთხარა: «ეს ორი კვირაა, რაც თქვენ ეს წიგნები მოუტანეთ, ისე საღისიანად კითხულობენ, რომ სხვას აღარათურს არ უნდათ ხელი მოჰკიდონ». ამით აჩვენებს ისიც, რომ ამ ცოტა ხანში (რასაკვირვლია იმის შედარებით, თუ როგორ იხუილება ჩვენში სხვა წიგნები), აძენი ანაზი განიხიდა — სასწავლო რვა ათას ოთხასი, ღ კქსი ათასიც იბეჭდეს. (აღბად იმედი აძათი გახუიდიხაც *).

მაგრამ მხოლოდ ამ თვისებისთვის ზღაპრების სწავლას არა ღირს. ყმაწვილებს ყველაფერი ესწავლიათ, რაც ვი არ არის აზრს მოკლებული ღ მამასადამე სასწავლო ღ გონების გამსწავლია.

თუძცა, მართლაც, წინაშისკვლად ასე ძლიერ უყვართ ყმაწვილებს ეს ზღაპრები, მაგრამ რავი ისინი გაიკებენ იმის უსწავლობას, ესე იგი დაწმუნდებიან, რომ ის ამ საღისთან არ აძლევს სულის საზრდოს, შესძლდებათ, მაშინ რადესაც ყველა ვკარი გონების გამსწავლი ღ დამკვაოფილებელი საგანი უფრო ღ უფრო შეუყვარდებათ. (თუ, რასაკვირვლია, ყმაწვილის გონება მცონარეობაში არ დარჩა რამე მანქანების ძალით).

ეს ზღაპრები სწორედ იმ თვისებისა არიან, როგორინაც არის ერთი ბაღასი «დასკილი ძუნწის» მოთხრობაში. აი ეს მოთხრობა.

«ზარეის ასღოს ერთი მამულის მუხატრანე ძუნწი სცნოვრებს. თავის სასწავ მამულში დადიოდა ამ ასღო სასუბში ერთ დღეს ღ დინასსა თეთრნი მოდიდო ბოლოკის მსგავსი ძირები. ამ მუქთმა საჭმელმა მიიტყუა, ბლომად მოაგროვავ ეს ძირები, მოიტანა შინ ღ მოასღეს მი-

*) სამწუხაროდ, ეს ექსი ათასი ეგზემპლიარი ისევე იმ სახით იბეჭდება, როგორც არის მესამედ გამოცემული ანაზი; არა ვითარც კვლილება არ მოუხდენია უი. გოგუბაშვილს.

სცა, რომ ვასშიმსედ მოართვას. ვასშიმსედ მუქთ სორაგს ძალიან შეეძცა
 ხუკნი ატონი ჭ ვასშიმს უგან სავვირველად გამინარუღდა. მოასლეს
 თავის დღეში არ ენასა ეს გაცი მსიარული, ყოველთვის შუბლ შეტმუ-
 ხინილს ჭ დაფიქრებულსა ჭსედავდა ჭ ამის გამო გაცტეული დარჩა: რა
 დაქმართა რომ ასე იცინისო. ამ მეტის-მეტის სიცილის ჭ ვას-კასის
 შემდეგ ისეთ ნაირად დაიწყო ტყევა—თამაშობით სტუნვა, რომ ღონე
 მისდელი ქოშინით გუნძისავით მიეგდო. გაცტეული მოასლე დაფიქრდა
 ჭ ექიმთან მიიბნის. ექიმი დროზედ მიესწრო ჭ ჭკითხა: ვასშიმს რა
 სჭამა; მოასლემ ის ბირები აჩვენა. აღმოჩნდა, რომ სწამდავი ბალ-
 ხის ძირი ყოფილა. ამ ძირს ისეთი თვისება აქვს, რომ
 თუ ცოტა სჭამა გაცტმა—ათრებს, ამხიარულებს ჭ
 ამძიმებს, თუ მომეტეულს სჭამა ჭკუას შეუშლის
 ჭ აწიღებს. ამ მიხწის იმდენი ეჭამს სისარბით, რომ თუ ექიმი არ
 მოსწრებ-იყო, მუქთი სორაგი სულს ამოართმევდა. ესლა თუმცა ვარგად
 შეიქმნა, მაგრამ მომეტებულმა ყაირათმა ორი კვირის ავად-მყოფობაში
 ექიმი, აფთქა ჭ ყურის მდებელი კაი ფასად დაუსვა. *) რაც ეს.
 ბალახის ძირის სტომაქისთვის, ის ზღაპრების ემწვილის გონებისათვის.
 «ამ ძირს, ავრეთვე ჩვენ ვიტყვით—ამ ზღაპრებს, ისეთი თვი-
 სება აქვს, რომ თუ ცოტა სჭამა გაცტმა, (ზღაპ. იკითხა) —
 ათრებს, ამხიარულებს ჭ ამძიმებს. თუ მომეტეუ-
 ლს სჭამა (იკითხა) ჭკუას შეუშლის ჭ აწიღებს
 (შსამად ამეუვა). **» თუმცა ექიმს (სულისს) აქვს შეუძლიან ამ
 მდგომარეობიდან გამოყვანა, თუ დროზედ მიესწრო, მაგრამ ეს
 ძვირად დაუჭდეებს ემწვილს. მამ სჩანს, ყველა რაც წამ-
 ხლისებელი ჭ სსამოჯნოა, არ არის ამსთანვე სსარგებლოც!

ამ ზღაპრებს გარდა შიგა-ღ-შიგ მოთხრობებიც გამოერევა სო-
 ლმე უფ. გოგებაშვილის ანბანში. მოთხრობა რომელიმე პირუტყვის
 ცხოვრებისა ან იმის თვისებისა, (როგორც ყველა გვარი მოთხრობა),
 როგორც ყველასათვის, ისე ემწვილებისათვისაც, ნამდვილიდამ უნდა იყოს;
 მაგრამ, ჩვენდა გასაკვირვად, ზოგი ერთ მოთხრობისათვისაც ზღაპრუ-
 ლი სსიათი მიუცია უფ. გოგებაშვილს თავის ანბანში. ეს ამ ზღაპრუ-
 ბის ზედ მოქმედებით ისეა აღტაცებული, რომ ნამდვილ გმირულ თვი-

*) «სსხოფლო გაზეთი» № 20 1868 წელი.

***) ძვ. როგორც დან-ვისოტს.

სუბის მექანიზმის სუსტ თვისებას აწერს, & სუსტ თვისების მექანიზმს — გმარულს. ავიღოთ მაგ. მე-38-ტე გვერდზედ მოყვანილი მოთხრობა (მგონი მოთხრობაა თუ არა ვცდებით) არწივი & კატა:

«სოფლის გაშეთ კატა თავის გნუტებით მხარულად თამაშობდა. მშენიერი დარი იყო. განსაზღვრული მზე ცხდათ ანათებდა & კატა თავის გნუტებით დიდ სისარულში იყო. უეცრად საიდგანს განხდა სისინელი არწივი; მდღეიდგან ეღვასავით წამოვიდა, დაეცა ერთ გნუტს, კლანჭები დააკლდა & უნდა წაეღო. ამ დროს ისტუნა დედა კატამ & თავის კლანჭებით არწივს მივარდა. არწივმა გნუტი გაუშვა & დაეკურა კატას. განხდა სისინელი ბრძოლა. მძლავრი & მაგარი ნისკარტი, დონიერი ფეხები, გრძელი & მრუდე კლანჭები არწივს კატის სისინელ მტრად ხდიდნენ, კატას ტყავს აგლეჯდა & ერთი თვალზე ამოხიქის; მაგრამ კატამ გულადობა არ დაჭარბა; მგონი ჩაუყარა კლანჭები არწივს & მარჯვენა მხარი მოაგლიჯა. (ეოხად! ფრთის მოტყვანა ხომ აღარ დაუფერება, მარჯვენა მხარი სულ ერთიანად მოუგლეჯა!! *) ახლა ძლიერ კატამ დაუწყო. მაგრამ არწივი კიდევ ძლიან დონიერი იყო. **) კატა დიდლა. მაგრამ ის კიდევ ერთი მინტ განხარჯა, მარჯვედ შეასტა არწივს & მიწაზედ წაქცია. იმ მინუტშივე არწივს თავი მოგლიჯა (ბარაქლა, ახა რაღა დასბრკოლებდა!... მაგრამ იცით, იწუნა ვეფხვი იყო & კატად მიუღია გოგებაშვილს. — სულ ერთია, ჩვენ გაგვიგონია კატა ვეფხვის ვიშინაა), დავიწუდა თავის დაჭრილობა & ტკივილი, & თავის დაჭრილ გნუტს აღერსიანად ღოკვა დაუწყო. ***) მაგრამ აქ რა არის სკვირკული? იწუნა მართლა ასე მოხდა? დიას აქ არა არის რა სკვირკული... მაგრამ აი რა არის. ეს კატა (გინდ ვეფხვი), რომელიც აქ ასე გმირულად იბრძოდა & რომელმაც ერთ მინუტს თავი წაგლიჯა სწყაღ არწივს, ამ არწივისგანვე (წიწილისგან) რამდენსაც ხანს შემდეგ, რაღაც მანქანებით ჭარში ატანილი სისხლით იცლება & გვდებს. ****)

*) მაგრამ იცით რა, წიწილა ეოფილა!

**) ფიცი მწამს & ბოლო მკვირებს!

***) იწუნა გოგებაშვილმა თავის ფანტაზიით გადაწინა არწივის კლანჭებს ეს კატა იმისთვის, რომ ემაწილებინათ თავის ეჩვენების დედის ერთგულს თავის შვილებზედ! სკვირკული არ არის. Цѣль оправдываетъ средства!

****) ის. «ბუნების კარი» მე-32-ტე გვერდი, მეოთხე სტრიქონი ბოლოდამ.

რაც შეეხება სხვა მოთხოვნებს, რომლებიც ამ ანბანშია მოყვანილი, არც იხილი არის მცირე ზისაკოვან გამწვანებისთვის შესაფერო.

ანბანის ბოლოს მოყვანილია დროს ზომა, წონა, სწყეო, ფულის, ჭ სივძის ზომა; ანგარიში სსმარებული ნიშნები ანუ ციფერები ჭ დანასრულ ლოცვები. ზომა, წონა, სივძის თუ ფულისა ჭ სსკ. გამწვანებს უნდა თვალთ ახვენონ ჭ ისე ასწავლონ მასწავლებლმა. აგრეთვე ესეი უნდა ისწავლონ გამწვანდ შესაფერ აღატს, ესე იგი არითმეტიკის სწავლის დროს. ამისთვის ძლიერ კარგი იქნებოდა, რომ უფ. გოგუბაშვილს შემოეტანა თავის ანბანში გრუბეს მეთოდსედ შედგენილი არითმეტიკა გამწვანებისათვის, ეს მით უფრო ადვილი იყო, რომ ეს არითმეტიკა ქართულ ენსედ ნათარგმნია «სახოფლო გაცეთში». *) ზირკელი სკაითსკი წიგნი უნდა იყოს ამსთანსკე ზირკელი სწავლის მომზოებელი სასსარი. ამის გამო ეკელა სუკეთსო, საადვილო სწავლის მომძოებელი საშუალებს უნდა იყოს შემოტანილი. ამ ანბანში არის დანსუკდილი ციფერები 1 — ერთი, 2 — ორი — დამ დაწყობილი 1000000 მილიონამდის. ამ გვარად ციფერების სწავლებს სრულებით უსარებოდა, ჭ არს თუ უსარებოდა არამედ, ძენეც არის.

აი რას აშობს დისტრეკტი იმსედ, თუ როგორ ჭ სიდან უნდა დაიწყოს გამწვანდ თვლის სწავლა.

შატარ გამწვანებს ძლიერ ესალისებათ თვლა. ეს ეკელამ იცის, ვისც კი თვლი უდვენებათ იძთთვის. იძთ უკვართ სათანძოების ჭ ეკელა ნივთების თვლა, რომლებსაც ჭსედკენ ჭ გრძნობა მიუწვდებათ..... ძხოლოდ ამ გვარი ცსადად დანსანსკი ნივთებით შეიძლება ჩქარა ჭ წარმტებით თვლის სწავლა. ეკელა, რსედაც გამწვანდ თვლა უნდა ისწავლონ, გრძნობით მისწდომი, თვალთ დანსანსი უნდა იყოს. ეს არის საფუძველი გონივრული თვლის სწავლისა. ის ნივთები, რომლებსედც გამწვანდებს უნდა ისწავლონ თვლა, თვალ წინეუ აქეთ იძთ ეკელა კლასში: სკამები, ფანჯრები, შუშები, თვით გამწვანები ჭ ხელის თითები ჭ სსკ. აქედან უნდა დაიწყოს გამწვანდ თვლის სწავლა. ამს შემდეგ შეიძლება ნიშნებსე გადასვლა, სასულდობრ ფიცარსე დაწერილ საწესებსე ჭ წერტილებსე.

*) რასკვირკვლია შემოკლებით ჭ არს ისე, როგორც არის, რადგან ეს ძლიერ გაადიდება ანბანის სივრცეს.

«ყმწვილი რომ თვლას სასუბით ჭ წურტილეებით ისწავლას, სასტი-
 როა მასწავლე განნათ რიცხვის გამომხატველი ნიშნები — ციფერები».

აქ, ურიგო არ იქნება მოვიყვანოთ გრუბეს მთოდზედ შედგენილი
 არითმეტიკიდან დაბოგება, რომელიც «სახოფლო განუთქიანც» არის ხათარ-
 გმნი, იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა განცხადოს მასწავლებელმა ყმწვილებს
 ციფერები; ჭ აგრეთვე როგორ უნდა გადავიდეს სასუბის სწავლიდან
 ციფერების სწავლაზე.

«რაც გვითხროთ, მასუხა ერთი სიტყვით მითხართ სომდე. — ეს
 რა არის? — კლამი, — ეს? — ჯოხი. — ეს? — გრიფელი (ამ სახით ჭკით-
 ხეთ თხუთმეტი, თექვსმეტი სხვა ჭ სხვა ნივთის სახელი). — კლამს
 ჯოხს, გრიფელს ჭ სხვ. ამით ყველას აქვთ თუ არა ერთი სასოგა-
 დო სახელი? აქვთ. მაგათ ნ ი ვ თ ს ან ყველას სასოგადოდ ს ა გ ა ნ ს
 ექსიანს. კ ა ლ ა მ ი ნ ი ვ თ ი ა, ან ს ა გ ა ნ ი ა, ჯოხიც ნ ი ვ თ ი ა ან
 ს ა გ ა ნ ი ა; გრიფელსაც ნ ი ვ თ ს ექსიანს. ერთი სიტყვით რაც დედა-
 მიწის ზურგზე იზოგება, ყველას სასოგადოდ ნ ი ვ თ ს ან ს ა გ ა ნ ს
 ექსიანს. მამ რომ გვითხროთ, ეს რა არის? — თქვენ ასრე მომიგეთ;
 ნივთია, ან საგანია. ან ასლა გამოგანეთ. აქ რამდენი კლამია? — სამი. —
 რამდენი ჯოხია? — ორი. — რამდენი გრიფელია? — ერთი... მასხადამე,
 ე რ თ ი, ო რ ი, ს ა მ ი, შეიძლება სხვა-ღ-სხვა ნივთებთან იყოს. მამ რა
 არის: ე რ თ ი, ო რ ი, ს ა მ ი, სხვა სიტყვის მიუძებლები? განს ესენიც
 ნივთია? — არა, ამით რიცხვებს ექსიანს. მე რომ ვსთქვა ორი ჭ სხვა
 არა მივეძებლო რა, მაშინ ამით რიცხვს ვასხვებებ. ერთიც რიცხვია, ორი-
 ცა ჭ სამიცა. მამ რომ გვითხროთ: «ეს რა არის?» თქვენ უნდა სთქვათ
 რაც არის. ჭ თუ გვითხრეთ: «რამდენია?» უნდა მითხრათ რიცხვის სახელი.

«მაგრამ რიცხვი თავის თავად არ არსებობს. იმას ვერც ვხვდებით
 ჭ ვერც ვგრძნობთ. ჩვენ იმას მაშინ ვზოულობთ, როცა საგნებს დავთ-
 ვლით. ისინი გვიჩვენებენ, თუ რამდენი ერთ გვარი ნივთი, ან საგანია ერთს
 ადგილას შეგროვებული. ჭ რაც უფრო ბევრი ნივთი ან საგნებია, იმდე-
 ნად უფრო ბევრია იმათი რიცხვი. ამისთვის, ეს რომ არ ვივითხო რა-
 მდენი ნივთი, ან საგანია მუოქი, შემიძლიან ასე ვივითხო: «როგორ დი-
 დია ამ საგნების რიცხვი?» (მასწავლებელმა ამ სახით რამდენჯერმე უნ-
 და ჭკითხოს მოწაფეს, რომ დაწმუნდეს გაუგია თუ არა მასწავლებლის
 აზრი. ამ გვარი განმარტება: «რიცხვია ერთეულების კრება», ყმწვილის-
 თვის გაუგებარია»).

«თუმა რიცხვი თავის თავად არ არსებობს, მისი ჩვენ შეგვიძლია ისე დავასხელოთ რომელიმე რიცხვი, რომ თვითონ ნივთი ან საგანი არ მოემატოს: ეს ხანგრძლივად ძაღლის ადვილია. მაგრამ როცა მართლ რიცხვებით ვთვლით, მხედველობაში ყოველთვის საგნები უნდა გქონდეს.»

«გოტე მომე ორი კალამი, სამი ჯიხვი და ერთი სახაზავი. — გარჯ. მამ შენ გავიგონია და მიმხვდარხარ კიდევაც, რასაც გუბნები. მაგრამ შენ რომ აქ არ ჯიხვილიყავ და მე დამჭირებოდა ეს ნივთები, ამისხენ, როგორ უნდა მოვქუდილიყავ? — გაცნ გაძიძიგ სახინდით სათხონელიად. ვსთქვით შორს სადმე უცხო ადგილას ჰესტოვებ. მამინ წიგნს მომწერდათ. ეგრეს; ვსთქვით მე ქუთაისსა ვარ და შენ თბილისში, კალამისა და კალამის დანის მიღება მინდა შენგან, ახა როგორ უნდა ჩამეწერა ბარათში? — ჯერ დახწვრდით კალამს და შერე კალამის დანას. (თუ ემაწვილდა წერა არ იცის, შეგიძლიანთ ეს ნივთები დახატოთ). ვსთქვით ასეა მე მინდა სამი კალამი და ერთი კალამის დანა, მამინ კალამის წინ სამ ხაზს გავაკლებ, კალამის დანის წინ ერთ ხაზს. რამდენსაც ვითხოვ, გაიკებ თუ არა? — გავიკებ. ასეა დახწვრე წუთელის რამდენი ნივთი ვივიდე.»

«მაგრამ ესეც რომ ვითხარი, რაც ბევრი ნივთი იქნება, იმდენად უფრო ბევრი იმის რიცხვიცა. ამის გამო, სახებით ამ ნივთების აღნიშვნა რაღაც არ მოხერხდება ადვილად. მაგ. შეოღაში რამდენი ემაწვილია? (რა საკვირველია, სამხე მეტია, ბევრია). დავთვალთ: ერთი, ორი, სამი; ერთი, ორი, სამი და სხვ, სახებით დავსწერათ ეს; ხომ ჰხედავ როგორ ბევრი სახები დავსხით. თუ ნივთები ან საგნები მეტი იქნებიან, კიდევ მეტი სახებიც დასჭირდებათ. მამ ამ რიგად წერა ძნელია და არც მოხერხდება. ამისათვის ჰკვიანმა ვარებმა რიცხვის წერა სხვანაირად მოიგონეს. რიცხვი ერთი აი ამ ნიშნით იწერება: 1, ორი ასე იწერება: --2, სამი — 3. ამ ნიშნებს უძისიან ციფირებებს». («ხან. გაზ.» № 12 1868 წ.)

საკვირველია, რატომ უფ. გოგებაშვილი არა ამაბობს ამ რიცხვების სწავლების შესახებ, არც აქ, პირველ საკითხავ წიგნში და არც «ბუნების კარში».

«ბუნების კარში» ის ამაბობს, რომ მშობელთა ჰხურთ იმთ შეიღებმა კარგად ისწავლონ: «რუსული ენა, საზოგადო გეოგრაფია და გეოლოგიის საზოგადო ისტორია». ამასთან ემაწვილების გემოვნებასაც შეეება და იმთათვისაც ჰხეკებს სახურველ საგნებს — ზოლოლოციან და

სახბინელი ოკრაფიო ფურცელი.

მოკლედ წარმოვსთქვათ ზოგიერთი ზემოდ მოხსენებული შემცნება. ჩვენის განხილვიდამ მეთხველი იგრძნობდა, რომ ძველი ანბანის მეთო- დი ძლიერ მძნე იყო ემსწვილებისათვის. ას ართქვედა სწავლის ხალისს, უსდენდა ემსწვილს ხასოკარს, უსძობდა წარმოდკენს (გამოხატულებას) ღ თავისუფალ მსჯელობას, ერთი სიტყვით ზნეობითი ღ გონებითი ვნების მომტანი იყო. ეს თვით ემსწვილებს საქმით ღ სიტყვით გა- მოხატეს ღ ჩვენის მხრივ შემწეობას ითხოვდნენ. ამ გრიტიკულ მდგო- მარეობის დროს გამოვიდა ანბანისზედ უფ. გოგებაშვილი თავისი ან- ბანის ახალი მეთოდით *), რომელიც, როგორც ზვეითაც ვსთქვით, უა- ზრობას მოკლებულია ღ მამსადაძე წამახდისებული ღ სწავლის შემა- ყვარებელია. — შემოიტანა იმ გვარი სტატუები რომელიც ზოგნი კარ- გად აღსრულებენ თავის დანიშნულებას, თუ რასაკვირველია მასწავლებელ- მს მოიხმარა, ღ ზოგნი, თუმიტა ვერ აღსრულებენ, მაგრამ, რაც უნდა იყოს, მინც კიდევ გაცილებით სჯობიან ძველი ანბანის საკითხავ სტა- ტუებს, ზოგიერთი თავისუბებით მინც (სახანამოვნო საკითხავად).

აი ეს არის უფ. გოგებაშვილის დიდი ღვაწლი. ამ მხრივ არ შეი- ძლება ყველა მამულის შეიღმა მადლობა არ უძღვნას მას.

მამსადაძე, ჩვენის ნათქვამიდაც გამოდის, რომ ეს ანბანი საჭეობა შედარებით; თუმიტა ამის მოხზო დიდი ბოროტ-მოქმედება, მაგრამ, რო- გორც ვნახეთ, არც თვითონ არის სრულებით მოკლებული ამ სენს. ამის გამო, ჩვენი ზირ-ღ-ზირი ვაღია ამ სენის წინააღმდეგაც აღვამდლოთ სმა ღ მოკითხოვოთ იმ გვარი ანბანი ღ ზირველი საკითხავი წიგნი, რომელიც კარგად ღ რიგანად აღსრულოს ეს საძმთო ვალი—ემსწვილე- ბის აღზრდა. ამისათვის კი, რომ ამ ანბანმა აღსრულოს ეს საძმთო მოვალეობა, საჭიროა, როგორც შევნიშნეთ, მოცილილოს ზოგიერთი ნა- კლუდეკანება, ესე იგი: 1) მიიღოს ერთი საუკეთესო კითხვის მასწავ- ლებელი მეთოდა ღ დაადკეს შტეტიცად ერთ გზას; 2) გამოხატოვოს ყვე- ლა გვარი გაუგებარი სიტყვები ღ ფრაზები, თუ რასაკვირველია, იმათი ჩვენება ღ მამსადაძე ტაკება არ შეიძლებოდეს. ამის გულისათვის საჭი-

*) ეს მეთოდი ყველა განათლებულ სახელმწიფოებში დიდი ხანია გავრცელებულია. ჩვენში ჩვეულებრივი ანბანის მეთოდის წინააღმდეგ ზირველად «საქართველოს მოამბეში» ამოიღო სმა «კონრად კიფერით». ან- ბანის მსგავსად შემოტანის აზრი ამ მეთოდის მსოლოდ გოგ. ვეუთხის.

F 17
1869